

Merkovity Norbert

Az amerikai blokk elé: Szerkesztői előszó

2020 nyarán publikációs felhívást és versenyt tettünk közzé a Médiakutató csatornáin „A jobboldali médiakörnyezet és politikai kommunikáció az Amerikai Egyesült Államokban” címmel. Célunk az volt, hogy bővítsük az amerikai politikai és/vagy ideológiai jobboldalhoz köthető magyar nyelven megjelent tanulmányok sorát. A Médiakutató – és sok más folyóirat – archívumát böngészve azt találjuk ugyanis, hogy számos tanulmány szól részben vagy egészben az Egyesült Államokról, de ezek többnyire a mainstream konzervatív és liberális média-rendszer, valamint politikai kommunikáció aspektusaira fókuszálnak (például Nyíri 2000, Bajomi-Lázár 2003, Deuze 2003, Papacharissi 2003, Stachó & Molnár 2003, Bayer 2007, Császi 2008, Koltay 2009, Merkovity 2009, Tóth 2009, Sipos 2015, Paár 2019 stb.). Alig található írás, amely az úgynevezett alternatív jobboldali médiát és a hozzá sokszor erősen kötődő *alt-right* politikai kommunikációt mutatná be. Pedig az okoseszközöket előnyben részesítő amerikai médiafogyasztási szokások szükségessé teszik ezek dinamikájának megértését.¹ Ennek felismerése pedig vonzza maga után a kérdést, hogy miképpen jutottunk el idáig. Szomorú emlékeztető érkezett erről 2021. január 6-án Washingtonból, amikor az összeesküvés-elméletekben és az *alt-right* média valóságában hívők – Donald Trump beszéde után feltűzelve – betörték a törvényhozás épületébe, a Capitoliumba, megakadályozva, hogy az épp üléselő képviselek hitelesítsék Joe Biden választási győzelmét.

Miért nem fogadták el egyes Trump-szavazók az elnökválasztások eredményét? Miért köthetők ezek a szavazók a Republikánus Párthoz és általában a (szélső-)jobboldali világnézethez? Hol és mikor kezdődött a 19. században még liberális, városi és rabszolgákat felszabadító Republikánus Párt pólusváltása? A publikációs felhívásra érkezett tanulmányok kísérletet tesznek a január 6-ához vezető út bemutatására és a fentebb megfogalmazott kérdések megválaszolására. Az írások a jelenből vezetnek a múltba, egészen az 1930-as évek gazdasági válságáig. David L. Altheide első magyarul megjelent – a pályázati versenyen kívül érkezett – tanulmányában szerzőtársával Donald Trump félelempolitikára építő stratégiáját járja körbe, amelyben kitüntetett szerepet kap a figyelem-alapú politika. Szekeres Tamás a képrombolást mint emlékezetpolitikai eszközt hívja segítségül kutatásában, amelyben bemutatja, miként értelmezte a Breitbart és a Vox híroldal a Black Lives Matters mozgalom vezette tüntetéshullám szobordöntéseit és -rongálásait. A tanulmány első helyet ért el a publikációs versenyen. A második helyezett írásban Pintér Melinda a Republikánus Párt jobbra tolódását mutatja be a 20. század konzervatív folyóiratain, különösen a National Review magazinon keresztül. A harmadik helyen végzett tanulmányban Pajor Szabolcs a konzervatív mozgalom kaliforniai megjelenését és kampánytechnikáit mutatja be az 1930-as évektől az 1960-as évekig.

Az itt megjelent tanulmányok nem fedik a felhívásban megfogalmazott összes szempontot, de a közöttük lévő tartalmi ív lehetővé teszi a politikatörténeti és a kommunikációs folyamatok jobb megértését. Őszintén bízunk benne, hogy a jövőben további tanulmányok, viták és diskurzusok alapjait szolgálják.

¹ Michael Barthel, Amy Mitchell, Dorene Asare-Marfo, Courtney Kennedy & Kirsten Worden: Measuring News Consumption in a Digital Era, *Pew Research Center*, 8 December 2020, <https://www.journalism.org/2020/12/08/measuring-news-consumption-in-a-digital-era/>.

Irodalom

- Bajomi-Lázár Péter (2003): Az objektivitás-doktrína nyomában. A politikai újságírás normái az Egyesült Államokban. *Médiakutató*, 4. évf. 2. sz. 13–38. o.
- Bayer Judit (2007): A szolgáltatók felelősségének szabályozása a legújabb alkalmazások és az amerikai tapasztalatok fényében. *Médiakutató*, 8. évf. 4. sz. 37–47. o.
- Császi Lajos (2008): A televíziós talk show története és műfaji sajátosságai. *Médiakutató*, 9. évf. 1. sz. 17–30. o.
- Deuze, Mark (2003): A web és a webes újságírás típusai. *Médiakutató*, 4. évf. 3. sz. 57–79. o.
- Koltay András (2009): Reklámjog és szólásszabadság: Magyar, amerikai és európai megközelítés. *Médiakutató*, 10. évf. 1. sz. 33–45. o.
- Merkovity Norbert (2009): Barack Obama elnöki kampányának sajátosságai: Mitől működnek a hálózati közösségek? *Médiakutató*, 10. évf. 1. sz. 97–106. o.
- Nyíri Zsolt (2000): Mennyire szabad az amerikai média? Médiaszabályozás az Egyesült Államokban. *Médiakutató*, 1. sz. 41–48. o.
- Paár Ádám (2019): Ellenségképek az amerikai populista mozgalom (1891–1908) propagandájában. *Médiakutató*, 20. évf. 1. sz. 9–23. o.
- Papacharissi, Zizi (2003): A virtuális szféra: Az internet mint a társadalmi nyilvánosság tere. *Médiakutató*, 4. évf. 1. sz. 121–137. o.
- Sipos Balázs (2015): Amerika mint modernizációs példa, utópia és disztópia a Horthy-korban. *Médiakutató*, 16. évf. 1. sz. 73–88. o.
- Stachó László & Molnár Bálint (2003): Médiaerőszak: tények és mítoszok. Négy évtized a pszichológia és a médiakutatás tükrében. *Médiakutató*, 4. évf. 4. sz. 23–52. o.
- Tóth Anett (2009): A 2008-as amerikai elnökválasztás és a YouTube. *Médiakutató*, 10. évf. 3. sz. 79–89. o.

Altheide David L. – Merkovity Norbert

Hogyan segíti a félelem- és figyelem-alapú politika Donald Trumpot és más jobboldali autokratákat?

Tanulmányunkkal célunk azt bemutatni, miképpen alakította át Donald Trump 2016-os megválasztása és 2020-as elnökjelölti kampánya az amerikai politikát, és hogyan erősítette meg a világ jobboldali autokratáit. Trump új szintre emelte a félelem politikáját a bevándorlókkal, kiváltképp a mexikóiakkal szembeni félelem táplálásával, miközben démonizálta a muszlimokat és más csoportokat. Számos amerikai állampolgár szavazatával támogatta ezt a félelmet, akkor is, amikor gyűlöletbűntények elleni tüntetések kezdődtek az országban, vagy százezrek életét követelte a COVID-19 világjárvány. A tények relativizálása és az álhírek terjesztése megtalálható a Trumphoz hasonló autokratikus vezetők eszköztárában is. Fel kell ismerni ennek a folyamatnak a dinamikáit, és határozott lépésekkel kell küzdeni ellene. E tanulmány mellett érvel, hogy a trumpi évek után a médiaműveltség széles körű terjesztését kell elősegíteni, amiben a tudományos élet szereplőinek is részt kell vállalniuk.

Kulcsszavak: amerikai elnökválasztások, amerikai média, autokratikus átmenet, autokrata politikusok, Donald Trump, fake news, félelempolitika, figyelemalapú politika, George Floyd, médialogika, politikai kommunikáció

*„A valódi hatalmat – még a szót sem akarom használni – a félelem jelenti.”
Donald J. Trump (2016. március)*

A fake news bűvöletében

Donald Trump, a média szórakoztató funkcióját értő politikus kampánya a bevándorlókkal szembeni félelempolitikára, a szocializmussal való fenyegetésre, valamint a populista politika és a figyelemalapú politika kiterjesztésére épített (Altheide 2017, Merkovity 2017). Annak ellenére, hogy Trump több mint 23 000 alkalommal hazudott a 2020-ig tartó négyéves elnöki ciklusa alatt,¹ továbbra is népszerű maradt hívei körében. Köztük a Kongresszus olyan tagjai is megtalálhatók, akik attól tartanak, hogy a leköszönő elnök támogatásának megvonása veszélybe sodorhatja újraválasztásukat. Szinte az összes amerikai vezető médium megkapta a „fake news” címkét Trumptól, amely kifejezés rendkívül népszerű követői és a világ autokratái körében (Kellner 2018). A politikai normák folyamatos tesztelés alatt álltak Trump politikai színre lépése óta. Ennek egyik jellemző lenyomata, hogy Trump sikertelen kísérletet tett az elnökválasztások elhalasztására,² illetve kijelentette, hogy

1 Glenn Kessler, Salvador Rizzo & Meg Kelly: Trump is Averaging More than 50 False or Misleading Claims a Day, *The Washington Post*, 22 October 2020, <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/10/22/president-trump-is-averaging-more-than-50-false-or-misleading-claims-day/>.

2 Chris Megerian: Trump Suggests Postponing the General Election: Expert Says It’s a Move from the ‘Autocrat’s Playbook.’ Allies Also Reject Idea Outright, *The Los Angeles Times*, 31 July 2020, <https://newspaper.latimes.com/desktop/latimes/default.aspx?edid=1a8594c3-903d-4d1c-baf5-500d4043c5f0>.

nem fogadja el a választási eredményeket, ha vereséget szenved.³ Betartva ígéretét, nem volt hajlandó elismerni a 2020-as elnökválasztások eredményeit, és nem mutatkozott együttműködőnek abban, hogy az elnökké választott Joe Biden és csapata elkezdje az elnöki átmeneti időszakot, a hivatal átvételének bevett folyamatát. Ez az eseménysor rávilágított arra az átalakulásra, amely az amerikai politikai és választási normák terén történt 2016 óta. Tanulmányunkban a félelempolitika és a figyelemalapú politika irodalmának kritikai áttekintésével, azok összekapcsolásával kívánunk magyarázatot adni Donald Trump politikájának népszerűségére, 2016-os választási győzelmére, valamint a 2020-as elnökválasztásokon elért kimagasló, 70 millió támogató szavazat feletti eredményére.

A választási eredmények – mint minden olyan állítás, amelyet Trump és követői tagadnak – nem számítottak, mivel Trump és tábor a az elvet követi, hogy minden tény torzított, így maguk a szakértők – beleértve a világjárvány pusztítására vagy a globális felmelegedés fenyegetésére figyelmeztető tudósokat is – elfogultak, és tudományos kutatási módszerek helyett szubjektív politikai preferenciák szerint cselekednek. A COVID-19 több mint negyedmillió amerikai életet követelt, és több mint 12 millió amerikai fertőzött meg, Trump – a járvánnyal kapcsolatos téves információk egyik fő forrása – mégis következetesen állította, hogy kontroll alatt tartják és legyőzik a járványt (Evanega et al. 2020). Trump hosszú ideig nem engedélyezte járványügyi akciócsoportjának, hogy együttműködjön az elnökké választott Biden egészségügyi csapatával, ami elősegítené egy hatékony terv végrehajtását a 2021. januári beiktatást követően.

Trump politikai hagyatéka

A demokratikus kormányok többsége üdvözölte Biden választási győzelmét, azonban félt, hogy az új elnök és adminisztrációja nem lesz képes helyreállítani a Trump-évek amerikai és nemzetközi hatásait, mivel a társadalmi rend, ezen belül különösen az udvariasság alapértelmezése és közös követelményrendszere kérdőjeleződött meg 2016 óta. Habár Biden 80 milliónál több szavazatot kapott, és az elektori szavazatok többségét is megszerezte (306 : 232), Trump így is 74 millió szavazatot nyert el. Néhány államban mindössze pár tízezer szavazaton múlt az eredmény (például Arizonában, Georgiában és Nevadában). Az eredmények nem nagyarányú győzelemről szólnak, hanem arról, hogy nagyobb lett a társadalmi megosztottság.⁴ A nem tetsző hírek és információk fakenews-kategóriába helyezésével többé nem feltételezhető, hogy az alapelveket tekintve közmegegyezés van a társadalomban. A tudományos és az orvosi szakértők hitelessége nem általános érvényű. A COVID-19 pandémiával kapcsolatban rendkívüli fontossággal bíró amerikai Élelmiszer- és Gyógyszerellenőrzési Hivatalt (FDA) és a Betegségmegelőzési és Járványügyi Központot (CDC) politikailag kompromittálta a Trump adminisztráció azzal, hogy lebecsülte a világjárvány jelentőségét, és gyakran ellentmondott állításainak.⁵ A járvány okozta közegészségügyi válsággal szembeni politikai valóságértelmezés megmutatja, mit eredményezett az olyan egészségügyi intézkedések megkérdőjelezése, mint például a maszkviselés és a nagy tömegek kerülése. A kilenc hónapja tartó vizsgálatok orvosi bizonyítékai és a COVID-19-cel összefüggésbe hozható halálozások növekedésének ellenére az állampolgárok jelentős része elutasítja a tudósok figyelmeztetéseit és ajánlásait. Ennek egyik lenyomata, hogy az amerikaiak harmada azt állítja, nem adatná be magának a koronavírus elleni vakcinát (Mullen O’Keefe 2020).

Megingott az egyesült államokbeli etnikai kérdésekkel kapcsolatban kialakult törekeny egyensúly is. Trump nem tulajdonított nagy jelentőséget a feketéket érő rendőri erőszaknak, mert szerinte a fehér lakosságot is hasonló

³ Michael Crowley: Trump Won’t Commit to ‘Peaceful’ Post-Election Transfer of Power, *The New York Times*, 23 September 2020, <https://www.nytimes.com/2020/09/23/us/politics/trump-power-transfer-2020-election.html>.

⁴ Az amerikai politikai polarizáltság növekedéséről a PEW Research Center készített több évet átfigyő kutatást. Ennek utolsó eredményeit 2017-ben publikálták. A jelentés ezen az alábbi oldalon érhető el: <https://www.pewresearch.org/politics/interactives/political-polarization-1994-2017/>.

⁵ Savannah Behrmann & Matthew Brown: Government Agency Will Investigate Trump Administration Political Influence over FDA, CDC, *USA Today*, 19 October 2020, <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/2020/10/19/gao-investigate-trump-administration-influence-over-fda-cdc/5981174002/>.

inzultusok érik.⁶ Számos Twitter-bejegyzésében és demagóg állásfoglalásában tagadta társadalomtudományi kutatások és kormányzati jelentések több évtizedes munkáját a társadalmi egyenlőtlenségről és a rendszerszintű rasszizmusról (Konrad 2018), ehelyett a törvényes rendet megbolygató zavargásokra és a rendőrséget érő támadásokra fektette a hangsúlyt. Veje és tanácsadója, Jared Kushner úgy fogalmazott, hogy a feketéknek is akarniuk kell a sikert annak érdekében, hogy az elnök politikája működhessen.⁷ Az elnök a zavargások relativizálásával a félelemhez nyúlt, és az igazságtalanságok elszenvédőit tette a félelem tárgyává.

Az elnöki hatalom választások utáni átadására vonatkozó hagyomány is megkérdőjeleződött azzal, hogy az elnök – az amerikai történelem során először – nem fogadta el a vereséget, és nem volt hajlandó zökkenőmentesen átadni a hatalmat. Trump és hívei a választói részvételt mérséklő megoldást valósítottak meg számos államban, egyebek között csökkentették a szavazóhelyek számát, arra kényszerítve a vidéki szavazókat, hogy mérföldek százait vezessék le csak azért, hogy leadhassák szavazataikat.⁸ Az amerikai társadalom alapját az egyenlő jogok, a szabadság, az igazságosság és a rutinszerű társadalmi folyamatok jelentik. Míg korábban gyakran ezek a feltételek sem teljesültek a kisebbségi csoportok tagjai számára, addig mára kevésbé biztosítottak sok, nem pusztán kisebbségi csoporthoz tartozó amerikai számára sem. Ez végzetes a demokráciára nézve, és várhatóan a Trump-adminisztráció egyik hosszú távú következménye lesz.

A figyelemtől a félelemig

Trump a figyelemalapú politizáláson keresztül erősítette meg a félelemalapú politizálást. A közösségi oldalakon folytatott kommunikációja révén képessé vált követői figyelmének irányítására, amit ellenfele gyengítésére igyekezett felhasználni (Merkovity 2016b). Bejegyzéseiben hangsúlyozta a félelmet, például azt állítva, hogy az amerikai gazdaság összeroskadhat Joe Biden „szocializmusa” alatt, ami erősen hatott számos latinó szavazóra, különösen azokra a floridai lakosokra, akiknek családi kapcsolataik és emlékeik vannak Castro Kubájáról. „Ez a választás döntés a TRUMPI FELÉPÜLÉS és a BIDENI ÖSSZEOMLÁS között” – írta a közösségi médiára az elnök, visszhangozva azt, amit a kampányeseményein mondott támogatóinak. „Ez egy döntés a TRUMPI FELLENDÜLÉS és a BIDENI LEZÁRÁS között. Ez egy döntés a vírus Megölésére vonatkozó tervünk és az Amerikai Álom megölésére vonatkozó Biden-terv között!”⁹

Hiba lenne azt hinni azonban, hogy a figyelemalapú politizálás új keletű dolog lenne. A figyelem mindig is a politika világának velejárója volt. Tipikusan kampányok idején találhatók kiemelkedő példák, mivel a demokráciákban a választási időszak az, amikor az állampolgárok közvetlen módon szólhatnak bele a politikai folyamatokba a választási eredmények útján. Ezek az eredmények megmutatják a politikusokról, a pártokról, a politikai célokról alkotott véleményüket is, következésképpen az eredmények képesek befolyásolni a kampánykommunikáció folyamatát. A választás előtti időszak különösen kommunikációközpontú, a nyilvánosság figyelme extrém módon nyitott a politikai szereplőktől érkező üzenetekre. Végsősoron a kampányok tesztelik, hogyan működik a nyilvános kommunikáció, a fékek és ellensúlyok rendszere. Feszült figyelem kíséri tehát a választási kampányokat. Demokratikus viszonyok között a figyelem tipikusan a szavazatok megnyeréséhez és az érdekek eléréséhez kötődik, ezért a politikai szereplők és a szavazók kapcsolatán keresztül vizsgálható (Merkovity 2016a).

6 Jeremy W. Peters: Asked About Black Americans Killed by Police, Trump Says, ‘So Are White People’, *The New York Times*, 14 July 2020, <https://www.nytimes.com/2020/07/14/us/politics/trump-white-people-killed-by-police.html>.

7 William Cummings: Jared Kushner Criticized After Saying Black Americans Need to ‘Want to be Successful’, *USA Today*, 26 October 2020, <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/2020/10/26/jared-kushner-criticized-saying-black-people-need-want-successful/6043088002/>.

8 Adam Harris: The Voting Disaster Ahead: Intentional Voter Suppression and Unintentional Suppression of the Vote Will Collide in November, *The Atlantic*, 30 June 2020, <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2020/06/voter-suppression-novembers-looming-election-crisis/613408/>.

9 Donald J. Trump: This Election is a Choice Between a TRUMP RECOVERY or a BIDEN DEPRESSION!, *Facebook*, 27 October 2020, <https://www.facebook.com/DonaldTrump/videos/804550073674836/>.

A figyelem fogalmát illetően annak kontrollálását is fontos megemlíteni. A 2008-as amerikai elnökválasztások előtt az online közösségek politikaformáló ereje inkább tűnt mítosznak, mintsem valódi lehetőségnek (Merkovity 2009). Barack Obama kampánystábja a YouTube, a MySpace, a Facebook, a Twitter és más közösségi oldalak felületeit használta a figyelem maximalizálására. A kedvező imázs önmagában nem elég, ha nem kötődik hozzá folyamatos figyelem, amely háttérbe szorítja az ellenfelet. Az *Obama-hatás* jelensége bepillantást engedett a kampány mindennapi eseményeibe, exkluzív tartalmakkal szolgált azok számára, akik követték Obamát a közösségi médiában. Ezt a hagyományos média is érzékelte, ami több diskurzust indított el a jelölről. Mindez a választók nyilvánosan elérhető adatainak elemzésével valósulhatott meg, amihez a bázist a támogatóknak és a szavazóknak küldött megszámolhatatlan személyes üzenet biztosította (Bimber 2014: 131). A figyelem-maximalizálás fontos eredménye volt a hagyományosan apolitikus fiatalok önkéntesként történő bevonása a kampányba: 3,1 millió egyéni (pénzügyi) támogató és több mint 5 millió önkéntes vett részt a 2008-as elnökválasztási kampányban. A jelölt folyamatos beszédtema volt a szavazók között, gyakorlatilag celebritássá vált (Cogburn & Espinoza-Vasquez 2011, Marx et al. 2009). Barack Obama kampánya végletesen perszonalizált és önmediatizált volt: megmutatta, hogy a figyelem felkeltése, megtartása és maximalizálása érdekében az adatokat és a technológiát is fel kell használni, mert így érhető el a legtöbb szavazó.

A fenti példa rávilágít a figyelem politikai célú kontrollálására. A figyelem megragadásának aspektusai azonban nem csak választási kampányok médiamegjelenései idején írhatók le. A figyelemalapú politizálásban a hangsúly a média használatán van. Ebben a kommunikációban a választók aktív résztvevői, nem passzív fogyasztói a hagyományos médiának. A lényegi elem a figyelem felkeltése, maximalizálása és irányítása.

Az illiberális rezsimok a hagyományos médiahasználat és az újonnan megjelenő figyelemalapú politizálás keverékét használják. Nem fontos elem számukra a választók aktív részvétele, habár hivatkoznak rá. A magyar kormány például arra használja a közösségi médiát, hogy kapcsolatot teremtsen a szavazókkal (vö. a COVID-19 miatti lezárás alatt a kormányfő napi szinten töltött fel tartalmakat a Facebook-oldalára 2020 tavaszán), ez a kommunikáció azonban nem igényel visszajelzést a követőktől (Merkovity et al. 2021). Alapvetően „sajtótájékoztató jellegű” kommunikáció, a média és a nyilvánosság kérdései nélkül. Itt a figyelem felkeltése és maximalizálása a fontos tényező. A sorba jól illenek a nemzeti konzultációk, amelyek azt a célt szolgálják, hogy más témákra tereljék a figyelmet. Ezek a konzultációk kvázi-népszavazásként némi rendszerességgel lehetővé teszik a magyar állampolgárok számára, hogy a kormány által feltett kérdésekre válaszoljanak; igaz, a válaszok leszűkülnek néhány kormánybarát lehetőségre (vö. Körösi 2017: 17). A konzultációk eredményei általában hivatkozási alapul szolgálnak a következő kormányzati ciklusra, azt állítva, hogy az emberek hozták meg a döntéseket a legfontosabb ügyekben, ezek az ügyek pedig a hagyományos média napirendjének élére kerülnek.

A politikai kommunikáció hangsúlya áthelyeződött a tényleges témákról a politikusok tervezett és megrendezett akcióira annak érdekében, hogy formálni tudják a különböző oldalakról érkező szavazók politikai cselekményekre adott reakcióit. Ebben a kommunikációs helyzetben nemcsak a többi politikussal vagy párttal szemben folyik a figyelemért folytatott harc, hanem a kommunikációs színtér többi szereplőjével is. Az átlagember rengeteg információval szembesül különböző fórumokon és módokon. Minden információ – származzon a szórakoztatóiparból, a terrorizmustól, a sportból vagy akár a politikából – a felhasználó figyelmét igényli. Ebben az értelemben a politikusoknak olyan versenytársaik vannak a figyelemért folytatott küzdelemben, mint például a Kardashian család, az NFL-sztárok, a TikTok-influenszerek vagy éppen egy terrorszervezet. A nyilvánosság töredezettségével a politikusok olyan kommunikációs technikákhoz nyúlhatnak, amelyekkel garantálható a figyelem megszerzése. Az egyik ilyen a félelem.

A félelem politikája

A félelem politikája azt a jelenséget írja le, amikor a döntéshozók támogatják és kihasználják az állampolgárok dühét és félelmét politikai céljaik és szándékaik érdekében (Altheide 2002, Furedi 2005, Glassner 1999). Ennek véghezviteléhez jelentős média- és informatikai hozzáférésre van szükség, hogy terjesszék és élvezzék kommunikációjuk eredményeit. A média központi szerepet játszik a civilizáció építésének folyamatában (Couch 1984,

Couch 1990). Minden ország és kultúra, amely valaha az autokrácia felé fordult, egyedi utat jár be a félelem politikájának terjesztésében. Gyakran történelmi eseményeket, bűnbakokat vagy „kívülállókát” használnak fel a félelem terjesztése érdekében, amelyeket és akiket okolni lehet a problémákért. Mindemellett a kommunikációs szemlélet is változott a történelem során a kulturális környezet és különösen a kommunikációra használt információs technológiák természetét illetően. Ösztönösen kerül be az üzenetek tartalmába továbbá az a formátum és logika, amely megalapozza a média használatát a félelem erősítése és az autokratikus uralom igazolása érdekében. Napjainkban alapvetően a televíziót és a digitális médiát használják a félelem üzeneteinek terjesztésére, míg más helyzetekben – és időkben – bevonták a filmet, a nyomtatott sajtót, a rádiót, sőt az egyházi szószéket is. A félelmpolitizálás, illetve az autokrata vezetők előretörésének és kontrolljának megértéséhez a kulcs a médialogika megértése. A médialogika a mindenkori kommunikáció ökológiáját használja fel az üzenetek hatásának maximalizálására (Altheide 1995, Altheide & Snow 1979, Hepp 2013, Mazzoleni & Schulz 1999).

Az eredmény az, hogy az autokraták a közönség elvárásaihoz, korábbi ismereteihez, valamint kommunikációs formákban és technológiákban való jártasságukhoz igazítják a megközelítésük módját és a tartalmakat. Jellemző folyamat, hogy napjaink gyorsan változó információs technológiái felhasználókká alakították át a közönséget, amely nem pusztán befogadja az információt, hanem aktív résztvevője is az üzenetek feldolgozásának, kiválasztásának és továbbküldésének, még akkor is, ha az üzenet kevésbé referenciális, csupán jobban felidézhető (lásd mémek). Ez kritikussá válik akkor, amikor a felhasználók nem rendelkeznek alapvető médiaműveltséggel az új formátumokkal kapcsolatban, amelyek gyakran spontánok, személyesek és vizuálisak. E jelenség hatással van az újságírásra és a hírközlésre is, amit Trump ki is tudott használni, amikor a félelemhez nyúlt a politikai pályafutása alatt (vö. Chadwick 2017: 787–852, Woodward 2019).

Trump részben azért válhatott elnökké, mert szórakoztató. A televíziós híradók vizsgálata azt mutatja, hogy a nézettség növelésének melléktermékeként szórakoztatóvá és szenzációhajhásszá váltak a híradások, ami elősegítette a félelmpolitika előretörését (Altheide 1976, Boorstin 1961/1992, Epstein 1973, Ericson et al. 1991, Tuchman 1978). A kortárs híradós gyakorlat az új információs technikákhoz kötődik, kifejezetten a könnyen hordozható kamerákhoz és az okostelefonokhoz. Az amerikai híradók döntő része azokat a videoanyagokat részesíti előnyben, amelyek drámaiak, konfliktusosak és érzelmesek. A mediatizált képek uralják a híradásokat és a közösségi médiát is. Számos helyi, nemzeti és nemzetközi híradás forrásainak vizsgálata fedi fel, hogyan működik a „médianyelvezet” (Altheide 1985). A televízió alapvetően képekkel mondja el az eseményeket. Habár a cél az lenne, hogy képek segítségével meséljen el egy történetet valamiről, a használt logika valójában a meglevő képekről mesél. Azok az események, amelyek nagyobb valószínűséggel felelnek meg ezeknek a formai követelményeknek, nagyobb valószínűséggel kerülnek adásba. Azok a politikusok és más közéleti szereplők, akik vizuális eseményeket és drámai elemeket visznek a cselekményükbe, nagyobb valószínűséggel kerülnek a tudósításokba. Az ilyen formátum komoly hatást gyakorol az olyan közösségi intézményekre, mint a sport, a hírek, a politika, az oktatás és a vallás. Mivel a hírmédia növelni akarja nézettségét, nem meglepő, hogy azokat a hírelemeket választja ki, amelyek vizuálisan érdekesek, és már megjelentek vagy felkapottá váltak a közösségi médiában. A fentiek mind jól illeszkednek Donald Trump stílusához.

Trump a félelmpolitika mestere volt (Altheide 2017). A 2016-os kampányát egy mozgólépcsőn lejöve nyitotta meg, majd feltűzlte fizetett közönségét,¹⁰ hogy ünnepelje megjegyzéseit arról, miszerint a mexikói bevándorlók jelentik az amerikai kultúra küszöbön álló végétét: „Drogokat hoznak, bűnözést hoznak, és erőszaktevők.”¹¹ A Trump iránt tanúsított figyelem a szórakoztató mediakultúrából fakad, amely a félelemből, a szembenállásból és a konfliktusból táplálkozik. A közösségi média viszont bővítette a lehetőségeket. Trump számos követője azt állítja, hogy ő kimondja az érzéseiket (lásd Castells 2019: 75–83). A félelem arra sarkallja az embereket, hogy cselekedjenek és kimondják, amit gondolnak. A 2001. szeptember 11-e utáni korszakban elárasztanak minket

10 Vö.: Hunter Walker: Donald Trump Reportedly Paid Actors \$50 to Cheer for Him at His 2016 Announcement, *Business Insider*, 18 June 2015, <https://www.businessinsider.com/paid-actors-at-donald-trump-announcement-2015-6>.

11 Katie Reilly: Here Are All the Times Donald Trump Insulted Mexico, *Time*, 31 August 2016, <https://time.com/4473972/donald-trump-mexico-meeting-insult/>.

a drámai és emlékeztető üzenetek, amelyek szerint a fenyegetés a küszöbön áll. Az olyan politikusok, mint Donald Trump kiválóan ötvözik a félelem politikáját a személyes támadásokkal, az ellenfelet hibáztatva a veszély meglétéért. A közösségi és a szórakoztató média teszi lehetővé a félelem figyelemalapú politikába való ágyazását és terjedését. Az amerikai médiában megjelenő tudósítások háttérrel biztosítanak ehhez. A félelemről és a szenvedésről készített ábrázolások táplálják a félelempolitikát. Ezt a félelmet ugyanaz a médiadinamika teszi lehetővé, amely Donald Trump nyers és lekicsinylő megjegyzéseire terelte a figyelmet.

A félelemalapú politizálásnak jelenleg három fő tényezője van. Egyrészt visszatérő elem a (különösen a 2008-ban kezdődött gazdasági válság élezte) düh, amelyet a választók éreznek. A düh többnyire a félelmen alapszik, mert az emberek elveszíthetik a keresetüket, a szeretteiket. Az Egyesült Államokban kiegészítették mindezt a szórakoztatásközpontú média és a popkultúra vizuális megjelenítései a bűnözésről, az erőszakról, a kábítószerrel, a bandákról, a bevándorlókról és legutóbb a terrorizmusról. A képi ábrázolások terjedésének döntő része abban az időszakban történt, amikor csökkent a bűnözés mértéke, különösen az erőszakos bűncselekményeké. Másrészt a 2001. szeptember 11-ei terrortámadást követően a Bush- és az Obama-adminisztráció heves terrorizmusellenes kampányt folytatott, amelynek hatására felerősödött az állampolgári megfigyelés és növekedett a terrorizmustól való félelem, összekapcsolva azt a bűnözéssel, a kábítószerkereskedelemmel és a bevándorlással. A közösségi média a harmadik tényező, amely személyes érzelmeket és ítéleteket farag a félelemből. Egy tanulmány szerint 2000-ben az amerikaiak körülbelül 46 százaléka rendelkezett internetkapcsolattal, míg 2014-ben több mint 87 százalékuk. Az mobiltelefon-használat 53 százalékról 90 százalékra növekedett ugyanebben az időszakban. Az okostelefonok használata – ami meglehetősen ritka volt 2000-ben – majdnem 60 százalékra emelkedett 2014-ig (Panagopoulos 2016). A kommunikáció személyesebbé, azonnalibbá és vizuálisabbá vált a közösségi média fejlődésével. Az egyének a közösségi hálózatokon nemcsak személyes információkat tudnak megosztani, hanem – ami még fontosabb – meg tudják osztani a saját véleményüket, és kiválaszthatják azt az információforrást és tartalmat, amelyet előnyben részesítenek, függetlenül annak igazságtartalmától. Minden tény pusztán véleményként történő kezelése elősegítette a „fake news” terjedését. Donald Trump e három tényező felhasználásával tudott építeni a dühre és a félelemre 2016-os és 2020-as elnöki kampányaiban. Különösen a 2020-as kampány tudta szembeállítani a Trump ellenfelei által képviselt félnivalót (például a szocializmust, a külföldiek beengedését az országba, a kisebbségek jogainak bővítését) az ő rendpártiságával.

A félelem mint a szavazókat befolyásoló tényező a közvélemény-kutatásokban is kimutatható. 2019-ben a republikánus szavazók a félelemmel kapcsolatos témákat – a terrorizmust, a bevándorlást és a hadsereget – helyezték előtérbe, míg a demokraták az olyan állami támogatásokat igénylő ügyekre helyezték a hangsúlyt, mint az egészségügy, az oktatás és a környezetvédelem (Jones 2019). Ezek jelentős különbségek: az egyik fél számára a védelem és a biztonság fontos, míg a másik fél számára a jövőorientált és az államot felhatalmazó kérdések. Ilyen környezetben Trump könnyedén tudta fegyverként használni a félelmet. Ennek egyik emblemikus eleme a mexikói határra tervezett fal, amely megőrizni hivatott az amerikaiak biztonságát, de valójában az illegális, emiatt eredendően bűnös bevándorlók retorikai képével riogatott támogatói félelmét erősítette.

A félelem folyamatos jelenléte a diskurzusban (lásd hírek a bevándorló-bűnözésről, az általuk terjesztett betegségekről és a terrorizmusról – még ha esetleg hamisak is) azt szolgálja, hogy magasan tartsa a republikánus szavazók félelemszintjét.¹² Trump magabiztosan irányította a hírek körforgását a Twitteren közzétett bejegyzéseivel, hogy a figyelmet a félelemtémák felé irányítsa, és biztosítsa az embereket arról, hogy meg fogja védeni őket. A demagóg Twitter-bejegyzéseket pedig megismételték a híradások, és felerősítette őket a közösségi média, még akkor is, ha többségükben kétséges állításokat fogalmaztak meg. Trump a következőket mondta egy 2019 júniusi interjúban: „Kiteszem [a Twitterre], és kikerül a felületeitekre. Leadja az ABC. Kikerül az országos hálózatokra. Lemegy a kábelcsatornákon. Hihetetlen formája ez a kommunikációnak.”¹³ Trump vélt

12 Aaron Rugar: Trump's Big Immigration Speech Was Based on 2 False Premises, *Vox*, 9 January 2019, <https://www.vox.com/2019/1/8/18174669/trump-speech-immigration-fact-check-border>.

13 George Stephanopoulos: Transcript: ABC News' George Stephanopoulos' Exclusive Interview with President Trump, *ABC News*, 17 June 2019, <https://abcnews.go.com/Politics/transcript-abc-news-george-stephanopoulos-exclusive-interview-president/story?id=63749144>.

és valós veszélyek hangsúlyozásával igyekezett formálni a közvéleményt, amely veszélyekre a saját politikája kínál megoldást, és ez a kulcs: Trump fogja megmenteni az embereket. Barry Glassner szerint: „Trump képlete nagyon tiszta és egyszerű: nagyon, nagyon félj, és én vagyok a gyógy mód.”¹⁴

A retorika kitűnő terep a félelem használatához a választási győzelem érdekében. George W. Bush például a terrorizmus fenyegetését használta beszédeiben 2004-es újraválasztási kampányában. A 2001. szeptember 11-ei támadásokkal kiterjeszthetővé vált a félelem bármely csoportra vagy országra, amelyet a „terrorista” bélyeggel illettek. Barack Obama 2012-es megválasztása után a terrorizmussal gyanúsítottak elleni dróntámadások megnövekedett számának igazolására használta a félelmet. A félelem politikája immár majdnem 20 éve tombol az Amerikai Egyesült Államokban. A 2001-es támadások után a terrorizmusra és a muszlimokra koncentrált, 2016 óta pedig a bevándorlóakra, a rendőri túlkapások miatti tüntetőkre került át a hangsúly. Trump nem mutatott együttérzést azoknak a tüntetőknek a százezreivel, akik megtöltötték az amerikai városok utcáit, miután napvilágra került egy videó George Floyd brutális meggyilkolásáról, akit egy rendőr fojtott meg azzal, hogy a nyakán térdelt. Együttérzés helyett Trump a törvényes rendre helyezte a hangsúlyt, és a tüntetőkkel szembeni félelmet táplálta.

Trump fegyveres szövetségi ügynököket küldött több városba, hogy megküzdjenek a tüntetőkkel, mert állítása szerint néhány, demokraták vezette városban elszabadult a pokol. „Nézzék, mi történik – mindet demokraták vezetik, mindet nagyon liberális demokraták vezetik. Valójában mindet radikális baloldaliak vezetik” – mondta Trump, majd hozzátette: „Ha Biden nyer, az egész országgal ez fog történni. Az egész ország a pokolra jut. És mi nem engedjük, hogy a pokolra jusson.”¹⁵ Donald Trump drasztikus lépéseket tett annak érdekében, hogy nevéssé tegye a George Floyd halála után kitört országos szintű tiltakozásokról szóló híradásokat. Az újságírók és a közvélemény egy része nem támogatta az elnök önreklámozó helyzetértékeléseit, amelyek jellemzően nélkülözték a tényeket, és bővelkedtek politikai támadásokban. Számos hírszolgáltató megszakította élő közvetítését ezekről a sajtótájékoztatókról, mivel a riporterek kampánybeszédként értékelték azokat.

Trump erőszakos politikai színházat hozott létre, amelynek egyik jelenete volt, amikor a kamerák kereszt-tűzésben csaptak össze a rendfenntartó erők a portlandi tüntetőkkel, akik George Floyd meggyilkolása ellen tiltakoztak. Drámai felvételek születtek, amelyek erősítették a félelem politikáját a Trump-szimpatizánsok körében (vö. Boorstin 1961/1992: 12). Portland polgármestere, rendőrpáncsnoka és Oregon állam kormányzója tiltakozását fejezte ki, és hangsúlyozta, hogy megbízik a helyi és az állami rendőri erőkben a tüntetések kezelését illetően (Olmos et al. 2020).¹⁶ Az elnök annak bizonyítékeként értékelte a híradások konfliktusokról készült felvételeit, hogy az országban kitört a kaosz, és az Egyesült Államok „a pokolra jut”. Anne Applebaum amerikai újságíró „autokrata önkényként” írta le a helyzetet, hozzátéve:

Ez részben a fényképek kedvéért történt... Ez üzenet – annak szól, hogy a mi kezünkben van az irányítás, mi teszünk valamit, mi tartjuk vissza az erőszak erőit. Célja, hogy meggyőzzön egy bizonyos típusú szavazót, aki az aktuális események feletti kontrollt akarja látni.¹⁷

Azok, akik másfajta beszámolókra és értékelésekre voltak kíváncsiak a fenti eseményekkel kapcsolatban, kénytelenek voltak interjúkra és „beszélő fejekre” hagyatkozni a konfliktusok egyre szórakoztatóbb felvételei helyett. John Sandweg, a Bevándorlási és Határvédelmi Hivatal (ICE) volt igazgatója a következőt nyilatkozta:

14 Idézi: Alex Altman: No President Has Spread Fear Like Donald Trump, *Time*, 9 February 2017, <https://time.com/4665755/donald-trump-fear/>.

15 Peter Baker, Zolan Kanno-Youngs & Monica Davey: Trump Threatens to Send Federal Law Enforcement Forces to More Cities, *The New York Times*, 20 July 2020, <https://www.nytimes.com/2020/07/20/us/politics/trump-chicago-portland-federal-agents.html>.

16 Sergio Olmos, Mike Baker & Zolan Kanno-Youngs: Federal Officers Deployed in Portland Didn't Have Proper Training, D.H.S. Memo Said, *The New York Times*, 18 July 2020, <https://www.nytimes.com/2020/07/18/us/portland-protests.html>.

17 Idézi Brian Stelter (2020): Right-Wing Media Plays Up Portland Protest 'Violence', *CNN*, 20 July 2020, <https://edition.cnn.com/2020/07/20/media/reliable-sources-portland-federal-response/index.html>.

Azt gondolom, visszaélés történik a belbiztonsági szervezettel [DHS – Department of Homeland Security]. Úgy értem, az elnök a saját bűnbándójaként próbálja használni a DHS-t. Ez történik valójában.¹⁸

A hatalommal való elnöki visszaélésekről szóló kongresszusi meghallgatás alatt William Barr legfőbb ügyészt az elnöki túlkapások támogatása miatt vonták felelősségre, valamint azért, hogy a DHS ügynökeit a tüntetők ellen használták fel Washingtonban és Portlandben. Jerrold Nadler kongresszusi képviselő a következőket mondta Barrnak:

...az elnök felvételeket akar a kampányhirdetéseihöz, és úgy tűnik, hogy Ön a megrendelés szerint találja azokat neki. ... Ön országos szinten terjeszti a félelmet és erőszakot egyértelműen politikai célokból. Szégyellje magát, Mr. Barr.¹⁹

Trump után

Vannak, akik úgy vélik, hogy Trump autokratikus átmentet kísérelt meg a kormányzása idején. Masha Gessen, Magyar Bálint és Madlovics Bálint a tipikusan Közép- és Kelet-Európa autokratikus államaira vonatkoztatott elméletet találja hasznosnak arra, hogy leírja Trump politikai szándékait (Gessen [2020] in Magyar & Madlovics 2020). Az, hogy Trump a szavazatok számlálása közben bejelentette győzelmét, majd többször visszautasította a választási vereség elismerését, és azt állította, hogy egy nagyszabású csalás miatt veszített, olyan retorikai megoldás, amely az említett régió autokráciáit idézi. A választási eredményeken azonban nem tudott változtatni a retorikával, így a Trump-korszak véget ért.

Trump elnökségének évei után tervezett felépülési időszakra lesz szüksége az amerikai politikának és társadalomnak. Szokásos körülmények között egy elnökség vége nem jelenti a társadalmi alapok alapvető változásának kezdetét. A mostani korszak azonban nem hétköznapi. Donald Trump szisztematikusan leépítette a korábbi amerikai bel- és külpolitikai programokat és szerződéseket. Ezen kívül nyíltan támadta az FBI-t és az Igazságügyi Minisztériumot a vádemelési eljárása (*impeachment*) alatt. Ezeknek következményeik vannak, amelyeknek csak egy lenyomata a több tízmillió támogató szavazat. Emiatt lesz szükség tervezett felépülésre. Nem konkrétan Joe Bidenre és a hivatalba lépő adminisztrációjára utalunk itt, hanem a korábban említett amerikai bel- és külpolitikai stratégiai helyrehozatalára, ami épít az állam szövetségeseire, azok megnyugtatására és a kapcsolatok újjáépítésére (Altheide 2017).

Elengedhetetlen a médiaműveltség széles körű terjesztése. Meg kell ismertetni a tömegeket a társadalmi kontroll fontosságával és a rossz döntések következményeivel. A tudományos élet szereplőinek is részt kell vállalniuk ebben a feladatban, akár az ellenállás finom formáinak alkalmazásával is. Az egyéni felelősség mellett ennek az erkölcsi érvelésnek az alapja az állampolgárság és az állampolgári jogok tisztelete. Túl sok területen uralkodott el a félelempolitika, amely – ha nem tapasztal ellenállást – egyre többet követel magának.

A félelem politikája sokkal nagyobb károkat okozott az amerikai és a nemzetközi életben, mint a tömeges megfigyelés mindennapivá válása vagy a védelmi költségvetések növekedése. Bár közhely az érvelés, hogy a múltunk terméke vagyunk, tanulságos konkrét kapcsolatokat kialakítani azokkal a döntésekkel, politikákkal, – különösen a félelem politikájának szerepével –, amelyek segítettek a 21. század napirendjeinek alakítását. Ezek a lépések segíthetik elő Trump amerikai és nemzetközi katasztrófájának a lezárását.

18 Idézi Daniel Straus: Trump is Using Federal Agents as His 'Goon Squad', Says Ice's Ex-Acting Head, *The Guardian*, 24 July 2020, <https://www.theguardian.com/us-news/2020/jul/24/trump-goon-squad-john-sandweg-homeland-security-ice>.

19 Idézi Nicholas Fandos & Charlie Savage: Barr Clashes With House Democrats, Defending Responses to Protests and Russia Inquiry, *The New York Times*, 28 July 2020, <https://www.nytimes.com/2020/07/28/us/politics/barr-testimony.html>.

Irodalom

- Altheide, David L. (1976): *Creating Reality: How TV News Distorts Events*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Altheide, David L. (1985): *Media Power*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Altheide, David L. (1995): *An Ecology of Communication: Cultural Formats of Control*. New York: Aldine de Gruyter.
- Altheide, David L. (2002): *Creating Fear: News and the Construction of Crisis*. New York: Aldine de Gruyter.
- Altheide, David L. (2017): *Terrorism and the Politics of Fear*. New York: Rowman & Littlefield.
- Altheide, David L. & Robert P. Snow (1979): *Media Logic*. Beverly Hills: Sage.
- Bimber, Bruce (2014): Digital Media in the Obama Campaigns of 2008 and 2012: Adaptation to the Personalized Political Communication Environment. *Journal of Information Technology & Politics*, vol. 11, no. 2, pp. 130–150.
- Boorstin, Daniel J (1961/1992): *The Image: A Guide to Pseudo-Events in America*. New York: Vintage Books.
- Castells, Manuel (2019): *Rupture: The Crisis of Liberal Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Cogburn, Derrick L. & Fatima K. Espinoza-Vasquez (2011): From Networked Nominee to Networked Nation: Examining the Impact of Web 2.0 and Social Media on Political Participation and Civic Engagement in the 2008 Obama Campaign. *Journal of Political Marketing*, vol. 10, no. 1–2, pp. 189–213.
- Couch, Carl J. (1984): *Constructing Civilizations*. Greenwich, London: JAI Press.
- Couch, Carl J. (1990): Mass Communications and State Structures. *Social Science Journal*, vol. 27, no. 2, pp. 111–128.
- Chadwick, Andrew (2017): *The Hybrid Media System: Politics and Power* (Second Edition). New York: Oxford University Press.
- Cherry, Colin E. (1953): Some Experiments on the Recognition of Speech, with One and with Two Ears. *The Journal of the Acoustical Society of America*, vol. 25, no. 5, pp. 975–979.
- Epstein, Edward J. (1973): *News from Nowhere*. New York: Random House.
- Ericson, Richard V., Patricia M. Baranek & Janet B. L. Chan (1991): *Representing Order: Crime, Law and Justice in the News Media*. Toronto: University of Toronto Press.
- Evanega, Sarah, Mark Lynas, Jordan Adams, Karinne Smolenyak (2020): Coronavirus Misinformation: Quantifying Sources and Themes in the COVID-19 'Infodemic'. *Cornell Alliance for Science*, 2020. szeptember. <https://allianceforscience.cornell.edu/wp-content/uploads/2020/09/Evanega-et-al-Coronavirus-misinformationFINAL.pdf>.
- Furedi, Frank (2005): *Politics of Fear*. London: Continuum.
- Gessen, Masha (2020): *Surviving Autocracy*. New York: Riverhead Books.
- Glassner, Barry (1999): *The Culture of Fear: Why Americans are Afraid of the Wrong Things*. New York: Basic Books.
- Hepp, Andreas (2013): *Cultures of Mediatization*. Cambridge: Polity Press.
- Jones, Bradley (2019): Republicans and Democrats have Grown Further Apart on What the Nation's Top Priorities Should Be. *PEW Research Center*, 2019. II. 5. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/02/05/republicans-and-democrats-have-grown-further-apart-on-what-the-nations-top-priorities-should-be/>.
- Kellner, Douglas (2018): Donald Trump and the War on the Media: From Election '16 into the Trump Presidency. In: Robert E. Gutsche Jr. (ed.): *The Trump Presidency, Journalism, and Democracy*, pp. 19–38. New York: Routledge.
- Konrad, Alison M. (2018): Denial of Racism and the Trump Presidency. *Equality, Diversity and Inclusion*, vol. 37, no. 1, pp. 14–30.
- Körösényi András (2017): Weber és az Orbán-rezsim: Plebiszciter vezérdemokrácia Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, 26. évf. 4. sz. 7–28. o.
- Magyar, Bálint & Bálint Madlovics (2020): *The Anatomy of Post-Communist Regimes: A Conceptual Framework*. Budapest: CEU Press.

- Marx, David M., Sei Jin Ko & Ray A. Friedman (2009): The “Obama Effect”: How a Salient Role Model Reduces Race-Based Performance Differences. *Journal of Experimental Social Psychology*, vol. 45, no. 4, pp. 953–956.
- Mazzoleni, Gianpietro & Winfried Schulz (1999): “Mediatization” of Politics: A Challenge for Democracy? *Political Communication*, vol. 16, no. 3, pp. 247–261.
- Merkovity Norbert (2009): Barack Obama elnöki kampányának sajátosságai: Mitől működnek a hálózati közösségek? *Médiakutató*, 10. évf. 1. sz. 97–106. o.
- Merkovity Norbert (2016a): A figyelemalapú politika és Donald Trump. *Médiakutató*, 16. évf. 3–4. sz. 7–16. o.
- Merkovity Norbert (2016b): Az önmediatizáció jelensége az online politikai kommunikációban. *Politikatudományi Szemle*, 25. évf. 2. sz. 111–132. o.
- Merkovity, Norbert (2017): Introduction to Attention-Based Politics. *Przegląd Politologiczny (Political Science Review)*, no. 4, pp. 61–73.
- Merkovity, Norbert, Márton Bene & Xénia Farkas (2021): Hungary: Illiberal Crisis Management. In: Darren Lilleker, Ioana A. Coman, Miloš Gregor & Edoardo Novelli (eds.): *Political Communication and COVID-19: Governance and Rhetoric in Times of Crisis* (megjelenés alatt). London: Routledge.
- Mullen O’Keefe, Shannon (2020): One in Three Americans Would Not Get COVID-19 Vaccine. *Gallup*, 2020. VIII. 7. <https://news.gallup.com/poll/317018/one-three-americans-not-covid-vaccine.aspx>.
- Panagopoulos, Costas (2016): All About that Base: Changing Campaign Strategies in U.S. Presidential Elections. *Party Politics*, vol. 22, no. 2, pp. 179–190.
- Tuchman, Gaye (1978): *Making News*. New York: Free Press.
- Woodward, Bob (2019): *Fear: Trump in the White House*. New York: Simon and Schuster.

Abstract in English

How Does Fear and Attention-Based Politics Help Donald Trump and Other Right-Wing Autocrats?

This paper is about how the campaigns of Donald Trump in 2016 and 2020 transformed American politics and invigorated right-wing autocrats throughout the globe. Donald Trump took the politics of fear to a new level by promoting the fear of immigrants, especially Mexicans, while demonising Muslims and other groups. Many American citizens supported this fear with ballots even when protests started in the U.S. against hateful attacks or thousands died because of the COVID-19 pandemic. The relativisation of objective facts and the spread of false news have been included in the toolbox of autocratic leaders like Trump. We need to recognise the dynamics of this process and take decisive action against them. This study argues that after the Trump years, the widespread dissemination of media literacy should be promoted, in which academics should also be involved.

Keywords: attention-based politics, autocratic transition, autocratic politicians, Donald Trump, fake news, George Floyd, media logic, political communication, politics of fear, U.S. presidential election, U.S. media

David L. Altheide, PhD, Regents’ Professor Emeritus at Arizona State University Justice and Social Inquiry karán a School of Social Transformation intézményben, ahol 37 éve tanít. Tudományos munkája a tömegmédiá és az információs technológia társadalmi kontrollban betöltött szerepére összpontosít. Legutóbbi könyvei: *Terrorism and the Politics of Fear* (2. kiadás, Rowman and Littlefield, 2017), és *The Media Syndrome* (Routledge, 2016).

Merkovity Norbert 2011-ben védte PhD-dolgozatát, 2020-ban habilitált a Szegedi Tudományegyetemen. Két magyar nyelvű könyve jelent meg a politikai kommunikáció témakörében. Jelenleg politikai kommunikációt és a politikatudomány más területeihez kapcsolódó kurzusokat oktat az SZTE-n. 2018-tól az ECREA CEE Network titkára. Kutatási területei: figyelemalapú politika, az információs hálózatok szerepe a politikai kommunikációban.

Szekeres Tamás

Képrombolás az amerikai alternatív médiában

A 2020-as szobordöntések egy alt-right és egy liberális hírportál cikkeiben

Tanulmányomban a képrombolás mint emlékezetpolitikai eszköz prezentációját vizsgálom az amerikai alt-right média egyik fő képviselője, a Breitbart, illetve egy liberális híroldal, a Vox cikkeiben a 2020-as nyári tüntetéssorozat eseményei kapcsán. A George Floyd halála után indult tiltakozási hullám keretében szobrok és emlékművek sokaságát döntötték le tüntetők vagy távolították el a hatóságok a problémás örökség, illetve kifogásolható történelmi szereplők miatt. A téma nagy figyelmet kapott a sajtóban. Írásomban az emlékművek és a képrombolás lehetséges politikai céljainak bemutatását követően kvalitatív és kvantitatív módszereket ötvöző tematikus analízis felhasználásával azt elemzem, hogy egy szélsőséges politikai nézeteket valló hírportál miként jeleníti meg, illetve kommentálja az eseményeket. A kérdés komplexitásának hangsúlyozása érdekében a politikai spektrum másik végét jelentő híroldal, a liberális Vox cikkeit is vizsgálom, összehasonlítva a két eltérő megközelítést, hasonlóságokat és különbségeket keresve.

Kulcsszavak: alt-right, alternatív média, Egyesült Államok, emlékezetpolitika, emlékezet, emlékmű, képrombolás, szobor, szobordöntés, tüntetés

1. Válság és tiltakozás

2020-ban az Egyesült Államok több krízist is átélt. A koronavírus okozta egészségügyi válsághelyzet, a járványügyi korlátozások miatti tüntetések mellett májusban George Floyd erőszakos halála az amerikai társadalmat évszázados távlatban feszítő kérdések robbanásához vezetett. A rasszizmus, a diszkrimináció, a kisebbségek helyzete, illetve a rendőri erőszak kapcsán az állam szerepe is a politikai viták középpontjába került. Országos tüntetési hullám indult, tömegek vonultak az utcára a fent említett problémák megoldását követelve. A tüntetések során számos szimbolikus cselekedet történt: a feldühödött tömeg több esetben is köztéri szobrok ellen fordult, emlékművek sokaságát rongálták meg vagy döntötték le.

Tanulmányom célja annak bemutatása, hogy az emlékművek, valamint azok ledöntése miként alkalmazható eszközként a politikai szereplők kezében a diktátoroktól az ellenük tüntető tömegig, illetve annak vizsgálata, hogy ez a jelenség a 2020-as amerikai zavargások esetében miként jelent meg az online alt-right média egyik zászlóshajójának számító hírportál, a Breitbart, valamint egy meghatározó liberális híroldal, a Vox cikkeiben. Mindkét portálnál az emlékművekkel foglalkozó, 2020 májusa után megjelent cikkek tematikus vizsgálatát végeztem el, kvalitatív és kvantitatív szempontból egyaránt, összevetve a két híroldal írásait. Céлом az volt, hogy a téma bemutatásának számszerűsíthető tulajdonságai mellett a cikkek stílusát is szem előtt tartva derítsem fel a téma reprezentációjának különbségeit és esetleges hasonlóságait a két médium írásaiban.

2. A szobrok, az emlékművek politikai szerepe

A szobrászat alapvetően művészeti ág. Nem feltétlenül hordoz magában politikai üzenetet, nem teljesít politikai célokat; eredendően esztétikai funkciót lát el. Ha azonban egy szobrot köztéren helyeznek el, már társadalmi eléréssel rendelkezik: bármikor bárki által megtekinthető, a nyilvánosság útján befolyásoló erővel bír. E tulajdonságuk mellett egy másik formai sajátosság is a politika célkeresztjébe helyezi a művészeti alkotásokat: adottságaikból fakadóan a szobrok az állandóság megtestesítői, olyan személyeknek, eseményeknek vagy eszméknek emelnek emlékműveket, akik és amelyek üzenetét, illetve tanulságait a jövő generációi számára kívánja megőrizni az adott közösség (Szűcs 2000).

A társadalomnak közvetített hosszú távú üzenet lehetősége a politikai szereplők érdeklődését is felkelti. Tekintve egy emlékmű állításának költségeit, számos esetben a fennálló hatalom vagy egy népesebb közösség az, amely képes finanszírozni egy ilyen beruházást. Amint az alkotót egy politikai szereplő vagy csoport kéri fel egy politikai eszme vagy üzenet konzerválása céljából, már a pusztán megrendelői elvárás torzítja a végső mű megalkotásának folyamatát, csorbítva a művész szabadságát (Póty 2003). A szobor ebben az esetben elveszíti eredeti esztétikai funkcióját. Környezete helyett az átadni kívánt politikai tartalomhoz alkalmazkodik, az válik elsődleges meghatározó elemévé.

Egy emlékmű politikai üzenete azonban nem csak az alkotás folyamatára koncentrálódik. A megfelelő ideológiai töltet fenntartásához cselekvő emlékeztetere van szükség, a hatalom vagy közösség általi hivatalos emlékeztetésre. Jelképként egy köztéri szobor az azt állító hatalommal együtt hanyatlás áldozatává válhat, jelromlásra mehet keresztül (Szívós 2016). Koszorúzások, évfordulós megemlékezések vagy beszédek nélkül egy emlékmű képes kiüresedni, a megszokott hétköznapi háttér olyan részévé válni, amely nem hordoz szimbolikus többletjelentést (Szűcs 2000).

Mindazonáltal a „halott” emlékművek is képesek üzenetet közvetíteni. Például egy szimbolikus politika terén aktív, szélsőséges eszméket megvalósító diktatúra által emelt szobrok a rezsim bukása után az egykori hatalom mementójaként szolgálhatnak, emlékeztetve arra, hogy antidemokratikus rendszer uralkodott a társadalmon, akár évtizedeken keresztül. Ez a „posztumusz üzenet” legalábbis kényelmetlen lehet egy új hatalomnak (legyen az egy újabb diktatúra vagy egy demokratikusan megválasztott vezetés). Ezért figyelhető meg egy politikai szélsőséget hatalmi szintre emelő diktatúra bukása után egyfajta emlékezteti tisztogatás, amely érinti a köztéri politikai emlékművek eltávolítását is (Szirmai 2014).

3. A képrombolás eredete és formái

Az előző fejezetben említett posztumusz üzenetek, a diktatúrákhoz kapcsolódó politikai szélsőségek, illetve a rezsim bukásának körülményei bizonyos esetekben olyan cselekményeket eredményeznek, amelyek épp a szobrok állandóságát teszik semmissé. Egy nagy horderejű politikai változás, rendszerváltás vagy forradalom gyakran a szimbólumokat használja fel a rendszerek közötti eltérések hangsúlyozására, tehát szimbolikus cselekedetek által arat győzelmet egy bukott rezsim felett. A szimbólumok ellen politikai célból elkövetett fizikai erőszak neve képrombolás, görög nyelven ikonoklasztázia. Nem véletlen a görög elnevezés, hiszen a jelenség a Bizánci Birodalom idejéig visszanyúló múlttal rendelkezik. Az eredeti fogalom egy 8–9. századi mozgalomhoz kötődik, amelynek céljául vallási témájú képek, szobrok és más szimbólumok mint szakrális szereplők arcmásainak elpusztítása szolgált (Péter 2016).

A modern politikai térben a képrombolás más sajátosságokkal bír. Ennek ősképe a Bastille ostroma a francia forradalom alatt, illetve emblematis példája a hazai történelemből a budapesti Sztálin-szobor ledöntése az 1956-os forradalom elején. A képrombolás ezekben az esetekben a spontán népi tüntetés magasztos eszköze: egy felfokozott hangulatú tömegdemonstráció résztvevői hirtelen felindulásból az ellenséges hatalom egyik meghatározó szimbóluma ellen fordulnak, és annak megsemmisítése által aratnak jelképes győzelmet a rendszer felett (Póty 2013.). Fontos eleme a népi tüntetésnek az, hogy az érzelmi alapú akciók kontrollálatlansága ellenérzéseket szülhet. A jelenlévők spontán döntése nem feltétlenül egyezik meg a társadalmi konszenzussal. Csak akkor

marad meg a kollektív emlékezetben dicsőséges pillanatként egy szobor ledöntése, ha azzal a társadalom többsége valóban egyetért, másként a cselekmény illegitim vandalizmussá válik. A budapesti Sztálin-szobor azért kiváló példa a konszenzus által legitimált képrombolásra, mert az idegen, külső hatalom katonai megszállására alapozó elnyomást szimbolizálta, így a haza felszabadításának jelképévé válhatott az elpusztítása.

Ha konszenzus övezi a képrombolást, akkor erős szimbolikus töltettel bíró jelenségről beszélhetünk, olyan politikai rítusról, amely mágikus felhangot is kap: a nép maga arat győzelmet a pusztítás és az erőszak ősi ösztöne által (Péter 2016). A képrombolás mindezek mellett egyfajta tabut is hordoz magában, hiszen pusztításról van szó, ami eleve kívül esik a társadalmi normákon. Pontosan ez a tabujelleg adja a képrombolás visszásságát is, hiszen egy destruktív folyamatot jelöl, amely nem szolgálja a múlt eseményeinek feldolgozását, hanem kijelöl egy bűnbakot és bosszút áll rajta. Konszenzus helyett kitöröl elemeket a kollektív emlékezet szövetéből (Póty 2013).

4. Szobordöntések a 2020-as tüntetési hullám alatt az Egyesült Államokban

A 2020-as esztendő több szempontból is mozgalmasnak bizonyult az Egyesült Államokban: a koronavírus terjedése és az elnökválasztás mellett a nyári hónapokat a rasszizmus, a rendőri erőszak és a társadalmi egyenlőtlenségek elleni tüntetési hullám határozta meg. George Floyd erőszakos halála nyomán tömegdemonstrációk sokasága indult el,¹ a Black Lives Matter mozgalom országos szerveződéssé vált, a diszkrimináció és a kisebbségekkel szembeni rendőri túlkapások ügye pedig a politikai diskurzus központi kérdése lett. A tüntetések során a tömeg a képrombolás spontán rítusát is alkalmazta: számos szobrot döntöttek le a demonstrálók.² Az arányokat nézve az elpusztított alkotások több mint fele a Konföderáció katonáinak állított szobor volt. Kolumbusz Kristóf személyét érte a legtöbb támadás mint a gyarmatosítás fő felelősét, valamint a tematikai szórásban nagy szerepet játszottak a rabszolgatartók, a rasszista nézeteket valló személyek a 20. századból, továbbá az őslakosokkal szemben erőszakos cselekményt elkövető történelmi alakok szobrai. A tüntetők által megtámadott emlékművek tematikai megoszlása megvilágítja azt a tényt, hogy nem az egyes történelmi eseményekkel való szembenézés jelentette a képrombolás valódi mozgatórugóját, hanem a faji előítéletek, a rabszolgaság elnyomása, valamint az őslakosokat ért igazságtalanságok kerültek a cselekmények középpontjába. Céljuk az volt, hogy felhívják a figyelmet a fenti problémákra. Az aktuális társadalmi problémák gyökerét a gyarmatosítás, valamint a Konföderáció emlékéhez köti a közvélemény.³

A 2020-as tüntetések során megvalósult képrombolási akciók is magukon hordozzák a spontán népharag elmentmondásait. Számos esetben a politikai akció öncélú vandalizmusba és rongálásba csapott át. Egyes esetekben megkérdőjelezhető a képrombolás legitimitása is. Erre a legjobb példaként a szobrok lefejezése, vízbe hajítása, valamint felgyújtása szolgál, amely már túllép a szimbolikus győzelem szintjén. Vitát váltott ki a volt elnökök és az alapító atyák szobraival szemben elkövetett erőszak is,⁴ amely lépés a társadalmi konszenzussal történő szembenállást fejezi ki. Az elnökök, illetve az alapító atyák szobrainak megrongálása értelmezhető az állammal szembeni cselekedetként is, hiszen nem egy párttal vagy ideológiával szemben lép fel, hanem az Egyesült Államok alapjait jelentő személyeket és értékeket támadja, ami kifejezheti az országos intézményrendszerrel szembeni elégedetlenséget. A szövetségi intézményekkel szembeni fellépés a 2020-as tüntetések egyik fő vonása, hiszen a rendőrség által elkövetett „faji alapú” erőszak szolgáltatta az indokot a tiltakozások kirobbanására.

1 Roudabeh Kishi, Sam Jones: Demonstrations & Political Violence in America: New Data for Summer 2020. ACLED. 2020. XII. 15. <https://acleddata.com/2020/09/03/demonstrations-political-violence-in-america-new-data-for-summer-2020/>.

2 Erik Ortiz, Kaleigh O'Boyle & Savannah Smith: The next wave of statue removals is afoot. See where they're being taken down across the U.S. NBC News, 2020. XII. 13. <https://www.nbcnews.com/news/us-news/2020-next-wave-statue-removals-afoot-map-n1230506>.

3 Az amerikai szobordöntések tematikai megoszlása egy jelenleg megjelenés alatt álló másik tanulmányom tárgya. Terjedelmi okokból ebben az írásban nem foglalkozom mélyebben a kérdéssel.

4 Rachel Scully & James Bikales: A list of the statues across the US toppled, vandalized or officially removed amid protests. The Hill, 2020. XII. 12. <https://thehill.com/homenews/state-watch/502492-list-statues-toppled-vandalized-removed-protests>.

E megközelítés szerint George Washington szobrának ledöntése értelmezhető a teljes szövetségi állam és az azt működtető intézményrendszer radikális kritikájaként. A Fokvárosi Egyetemről indult képromboló mozgalom, a fallism szerint a köztéri emlékművek megtámadása alkalmas a figyelem felkeltésére, hiszen az állandóság jelképei pusztulnak el, ráadásul olyan szobrok, amelyek a társadalom többségének fontos értékeket képviselnek, így valószínű, hogy hatást fejt ki és diskurzust indít el az e szimbólumokat érő támadás (Frank & Ristic 2020). Ez a felfogás is tetten érhető a fent leírt szélsőséges tettekben.

5. A képrombolás megítélése az alt-right médiában

5.1. Emlékezet és az alternatív média

Az alternatív média fogalmát az utóbbi években az amerikai szélsőjobb oldali alt-right médiával kapcsolatosan használták. Fontos azonban leszögeznünk, hogy az alternatív média eredendően nem ideológiai természetű fogalom, sőt a hagyományos formája a baloldalhoz kötődik, és az internet korában telepedett csak rá a jobb oldali extrémizmus (Wasilewski 2019). Az alt-right média főként abból a közönségből építkezik, amelynek a mainstream média túlságosan letisztázott és mérsékelt, hiszen a fő médiumok úgy próbálnak meg széles rétegeket elérni, hogy a jobb- és a baloldali szélsőségeket is kizárják hírfolyamukból. Az alt-right szemében a fősodorbeli média ezáltal vállalhatatlanul liberálissá változik, olyan „színvak” médiummá, amely eltagadja a rasszok közti különbséget (Florini 2016). Az e megközelítéssel való elégedetlenség tetten érhető abban, hogy az alt-right megfordítja a mainstream logikáját: amíg a fősodorbeli média konszenzusos kereteket alkalmaz, addig az alt-right média a konfliktusokra helyezi a hangsúlyt, így hozva létre egy kizárólagosságra építő identitást, a rasszizmuséhoz hasonló eszköztárból merítve (Wasilewski 2019).

Az alt-right ellentmondása, hogy oly módon próbálja meg lemosni magáról a szélsőjobb oldali címkét, hogy az általa kritizált mainstream média formai sajátosságait igyekszik átvenni, hogy így toborozzon magának több olvasót és eszméinek több hívet (Blee & Creasap 2016). A konzervatív fősodorbeli média olvasóinak elcsábítása nem sikertelen folyamat. Az alt-right csoporthoz tartozó hírportálok száma egyre nő, miként olvasottságuk is, ami annak a ténynek a tudatában fontos, hogy a konzervatív olvasók hajlamosabbak csak egy médiumból tájékozódni, tehát az alt-right portálok hatékonyan tudják átcsábítani a hírfogyasztókat (Mitchell et al. 2014).

Az olvasók egy médiumra történő koncentrációja a *framing*, vagyis a keretezés jelensége miatt rejt magában veszélyeket. A keretezés az a folyamat, ahogyan egy médium a valóság egyes részleteit kiválasztja és kiemeli. A média nem is képes minden egyes hírről beszámolni, így önkéntelenül is szelektál, a szelekció által pedig napirenden tarthat vagy háttérbe szoríthat egy témát. A híradás nemcsak a kiválasztást jelenti, hanem az adott történet a médium szemüvegén át történő értelmezését, prezentációját, illetve értékelését is (Entman 1993). Egy olyan médium esetében pedig, amely egy politikai szélsőség céljait szolgálja, a keretezés jelensége a torzítás irányába mozdulhat el.

A keretezés azonban nem csak a média sajátja. A kollektív emlékezet működésében is fontos szerepet játszik a szelekció: hasonló logika szerint történik meg a történelmi események bemutatása az emlékezet terepén, mint a média egyes szereplői esetében. Az emberi közösségeken belül létrejövő emlékezet elsődleges funkciója az identitásképzés: összeköti a csoport tagjait és elválasztja őket más csoportoktól. A kollektív emlékezet részrehajló, a közös emlékekre koncentrál, felnagyítja a különbséget az egyes közösségek között, míg az adott társadalmon belüli ellentéteket a háttérbe szorítja, így erősítve a csoport identitását. Ezáltal a kollektív emlékezet pártos, a történelmi események értelmezését illetően szelektív, valamint leegyszerűsítő (Novick 2000).

A média és a kollektív emlékezet egyes logikai elemeinek hasonlósága abból a szempontból is lényeges, hogy a társadalom átalakulásával az emlékezet természete is megváltozott. Pierre Nora francia történész emlékezeti helyekről szóló elmélete szerint a modern társadalom kialakulásával megszakadtak a hagyományos emberi kapcsolatok. Megszűnt az emlékezet organikus továbbadásának lehetősége, nincsenek már olyan emlékezeti közösségek, amelyek az emlékek személyes átadásával biztosítják a kollektív emlékezet folytonosságát (Kovács 2012). A modern emlékezet elveszítette spontán megélhetőségét. Immár egy mesterségesen megalkotott múltkép

szolgál támasztékul a természetes emlékezés lehetőségétől megfosztott társadalom számára. A rekonstruált emlékezet egyik fő megtestesülése a történelemtudomány, a másik az emlékezeti hely, amely képes előhívni a társadalom számára a múlt történéseit, így tartva meg a csoport identitását. Mint neve is mutatja, az emlékezeti hely a legtöbb esetben szimbolikus töltettel felruházott helyszín. Lehet azonban bármilyen jelkép, esemény, beszéd vagy személy is, amely vagy aki segíti a társadalmat az emlékezésben, valamint a múlt eseményeinek értelmezésében (Nora 1999). Így válhat emlékezeti helyé a média is, amely keretezi a történelmi eseményeket és az azokra való emlékezést.

5.2. A szobordöntések a Breitbart cikkeiben

Tanulmányomban az online sajtóra koncentrálok. Ezen belül is az alt-right hírportálok egyik fő képviselője, a Breitbart jelentette a vizsgálat egyik tengelyét, amely a Pew Research Center kutatása szerint az online sajtó „jobb széle”;⁵ ezért esett a választásom az alt-right legnagyobb médiumára. A híroldalt 2007-ben alapította Andrew Breitbart és Larry Solov. Saját bevallásuk szerint havonta 25 millió látogatóval bír az oldal, ami a harmadik legnagyobb amerikai hírportállá teszi a Breitbartot.⁶ Az oldal különlegessége abban áll, hogy bár az általa közvetített ideológia a szélsőjobboldalhoz kötődik, mégis tartózkodik a direkt kijelentésektől, például a „faji kérdésekben”, így hidat tud képezni az alt-righttól a mainstream felé (Freelon et al. 2020).

A portál 94 cikkben foglalkozott a tüntetések nyomán ledöntött, megrongált vagy eltávolított emlékművek kérdésével. A cikkek átolvasásával könnyen felismerhető a Breitbart megközelítésében visszatérő mintázat: a vizsgált írások relatív többsége (25 %) arra koncentrál, hogy elnökök és az alapító atyák emlékműveit érte támadás. Az NBC gyűjtése szerint a 102 ledöntött szobor között egy George Washington- és két Thomas Jefferson-emlékmű szerepelt, illetve azon emlékművek között, amelyeknek kérvényezték az eltávolítását, két esetben volt érintett Abraham Lincoln, egy-egy esetben pedig Thomas Jefferson, Andrew Jackson és Theodore Roosevelt neve merült fel. Összesen tehát több mint 200 már ledöntött, eltávolításra kérvényezett, valamint városvezetési döntés alapján eltávolítandó emlékmű közül 8 szobor ábrázol egykori elnököt, illetve alapító atyát.⁷ Az összehasonlítás megmutatja, hogy az elnökök szobrai ellen elkövetett erőszak magasan felülreprezentált volt a Breitbart cikkeiben. Visszatérő elem továbbá, hogy a portál nem differenciál a történelmi szereplők, illetve emlékműveik között. Ugyanúgy kezeli Kolumbusz Kristófot, mint a Konföderáció tábornokait, és nem tesz különbséget egy közkatonát vagy egy térdelő fekete rabszolgát megformázó szobor között; minden emlékművet automatikusan és ellentmondást nem tűrően meg akar védeni.

A tematikai megoszlás két második leggyakrabban előforduló sajátossága egyrészt a tüntetők ellentmondásos cselekedeteire történő figyelemfelhívás (17 %), többször gúnyos, megalázó formában. Ilyen volt például az, amikor Gandhi szobrait mint a béke szimbólumait érte kritika, vagy amikor olyan emlékműveket döntöttek le a tüntetők, mint egy abolicionista bevándorló szobra, esetleg egy olyan építész emlékművéről volt szó, aki azt a kerületet tervezte, amely később gettóvá vált. E cikkek hangvételén érződik, hogy nevetségessé kívánják tenni az antirasszista tüntetők történelmi szereplőkhöz kapcsolódó érzékenységét, azt feltételezve, hogy a liberális oldal számára már mindenki rasszista, és a teljes múltat el kell törölni.

A másik „ezüstérmes” téma nem más, mint Donald Trump reakcióinak szemlézése, valamint az elnök által az emlékművek védelmére és egy nemzeti szoborpark létrehozására kiadott rendeletekről való beszámoló (16 %). Trump elnök egyértelműen a dicső amerikai múlt olyan védelmezőjeként jelenik meg a Breitbart digitális hasáb-

5 Jurkowitz M, Mitchell A, Shearer E & Walker M (2020): U.S. Media Polarization and the 2020 Election: A Nation Divided. Pew Research Center: Journalism and Media. 2020. XII. 13. <https://www.journalism.org/2020/01/24/u-s-media-polarization-and-the-2020-election-a-nation-divided/>.

6 Who Breitbart is... Really. Breitbart. 2020. I. 12. <https://media.breitbart.com/media/2019/11/about-breitbart-news.pdf>.

7 Erik Ortiz, Kaleigh O'Boyle & Savannah Smith: The next wave of statue removals is afoot. See where they're being taken down across the U.S. NBC News, 2020. XII. 13. <https://www.nbcnews.com/news/us-news/2020-next-wave-statue-removals-afoot-map-n1230506>.

jain, aki megakadályozza azt, hogy a baloldali csőcselék (a portál következetesen a *mob*, vagyis csőcselék, csorda, bizonyos esetekben maffia jelentéssel bíró kifejezést alkalmazza a tüntetőkre) a feledés homályába taszítsa az Egyesült Államok történelmének nagy alakjait.

A csőcselék kifejezés nemcsak a Trump-ot éltető cikkekben hangsúlyos, hanem azon írásokban is, amelyek a képrombolást olyan öncélú vandalizmusként mutatják be (12 %), amelynek nincsenek politikai motivációi vagy céljai, hanem a pusztítás az egyetlen jellemzője. A vandalizmusnál fenyegetőbb veszélyként jelenik meg a Demokrata Párt, amely a Breitbart írásaiban (10 %) nemcsak legitimálja és támogatja a csőcselék ámokfutását, hanem egyenesen a marxizmust és az Egyesült Államok anarchikus összeomlását fogja elhozni Joe Biden győzelme esetén.

A hírportál cikkeiben a tüntetők olyan jellegű demonstráló erővel bírnak, hogy meghátrálásra készítetik a városi tanácsokat, amelyek a Breitbart értelmezése (9 %) szerint a csőcselék haragjától tartva szavazzák meg az egyes emlékművek eltávolítását. Emellett a tüntetők miatt a szobrok védelme érdekében a rendőrséget és a Nemzeti Gárdát is be kellett vetni, hogy megakadályozzák az esztelen rombolást (6 %). A Breitbart néhány cikk (5 %) erejéig a bulvár világába is elkalandozik az emlékezetet illetően; ezekben hírességek, színészek, rendezők, zenészek a témában kifejtett véleményét ismertetik.

A vélemények bemutatását jellemzi az is, hogy a Breitbart kiemelt figyelmet szentel annak, ha fekete vagy indián származású véleményformáló veszi a védelmébe az emlékműveket, illetve elítéli a képrombolásokat, hangsúlyt fektetve arra, hogy a kisebbségi csoportok is megosztottak a kérdésben, nem uralkodik konszenzus a szobordöntések létjogosultságát illetően. Ebben az esetben is tetten érhető az a tény, hogy a Breitbart nagy jelentőséget tulajdonít a származásnak: kiemeli, hogy ha egy véleményformáló afroamerikai, ahogyan impresszumában is hangsúlyt fektet arra, hogy a portál alapítói zsidók. Szintén szembeűnő az a tendencia, hogy konzervatív politikusok egymásra licitálnak arról, melyik történelmi szereplő lesz a múlt átírásának következő áldozata, a valóban párbeszédet igénylő téma, a Konföderáció öröksége mellett a Washington és a Jefferson szobrait ért erőszakos cselekmények miatt a kritizált Rushmore-hegyet féltik a republikánusok, illetve helyenként a Krisztus-szobrok ledöntésétől is tartanak mint a határt nem ismerő visszaható tisztogatás következő lépésétől.

Összesítve: a Breitbart képrombolást bemutató cikkei erős tematikus megoszlást mutatnak, az elnökszobrok témája kiemelt ugyan, de a többi elem (tüntetők tetteinek ellentmondásai, Trump rendeletei, öncélú vandalizmus, anarchia, meghátráló városok, a hatóságok beavatkozása) viszonylag egyenletesen jelenik meg az írásokban. Az egyes témákat tekintve megállapítható, hogy egy szándék különböző megközelítéseire vezethetőek vissza: a tüntetők viselkedésének kritikájára, az általuk jelentett fenyegetés hangsúlyozására, valamint céljaik és motivációik nevetségessé tételére, esetleg letagadására. A cikkek alapvető kiindulási pontja a tüntetések illegitim és pusztító jellege. Meghatározó a kritikus, helyenként felháborodott hangvétel (kivéve Trump esetében, ő egyértelműen pozitív megvilágításba kerül), ami megmutatja az események értelmezése mögött meghúzódó politikai szándékot, vagyis a Black Lives Matter mozgalommal való szembenállást.

5.3. A másik oldal: a Vox és a képrombolás

A Breitbart eredményeinek tágabb kontextusba helyezése érdekében a Pew Research Center ideológiai skálájának másik véglete, a liberális, illetve demokrata hírfogyasztók által előnyben részesített, a Breitbarthoz hasonló olvasottsági aránnyal rendelkező Vox nevű hírportál cikkeit is megvizsgáltam. A Vox híroldalt 2014-ben alapította Ezra Klein, a Wahsington Post volt szerzője. A portál a magyarázó újságírás megosztó képviselője,⁸ nagy hatású baloldali kollektív blogként írható le (Schmidt et al. 2019). A képrombolás témája láthatóan kisebb mértékben került középpontba: kevesebb, mint negyedannyi (23 darab) írás jelent meg a kérdésről, mint

8 Jeff Bercovici (2014): Why Do So Many Journalists Hate Vox? Forbes. 2020. I. 12. <https://www.forbes.com/sites/jeffbercovici/2014/05/12/why-do-so-many-journalists-hate-vox/>.

az alt-right oldalon. A Vox újságírói nemcsak a cikkek mennyiségében mutattak csekélyebb érdeklődést a téma iránt, hanem az írások tartalmában is: a vizsgált cikkek többségében csak egy-egy mondat erejéig szerepelnek a szobrok, számos esetben pedig a tüntetésekkel kapcsolatos beszámolóikban szerepel egy megjegyzés arról, hogy ledöntöttek egy szobrot. A téma ilyen mértékű hanyagolása önmagában is értékítéletet sejtet, miszerint a szerzők nem tartották érdemesnek a tüntetések ezen újszerű vonásait arra, hogy nagyobb hangsúlyt fektessenek rájuk a beszámolóikban.

A témák szempontjából a Vox jóval koncentráltabb, a cikkek 22–22 százalékát teszik ki egyrésztől azok az írások, amelyek a fehér felsőbbrendűséggel, illetve a rasszizmussal szembeni tiltakozás legitim eszközeként jelölik meg a képrombolást, másrésztől pedig azon cikkek, amelyek elmaradásként róják fel egy-egy problémás emlékmű meglétét. Itt is tetten érhető a komplex téma leegyszerűsítése és a hírek szelekciója, azonban a liberális oldalon csak konföderációs emlékművekről olvashatunk, Washington vagy Jefferson nevével nem találkozni, ami összhangban van az NBC adataival, miszerint a képrombolás elsősorban a konföderációs emlékműveket érintette, s csak elenyésző számban rongálták meg volt elnökök szobraikat. Ugyanakkor a Vox nem követi le teljes mértékben a képrombolás részleteit, például nem említi Kolumbusz Kristóf kiemelt szerepét. A kontinens felfedezőjének szobrai ugyanis a ledöntött alkotások majdnem 20 százalékát teszik ki. Ha a konkrét személyeket nézzük, akkor az itáliai hajós magasan vezet Robert E. Lee, a Konföderáció tábornoka előtt. Látható tehát, hogy a Breitbart és a Vox egyaránt hajlamos arra, hogy a részrehajló keretezés során az események azon aspektusait mutassa be és hangsúlyozza, amelyek illenek a számukra meghatározó eszmei orientációhoz, míg a képet mérséklő adatok kimaradtak a tudósításokból.

Donald Trump a Vox cikkeiben hasonló arányban (17 %) idézett személy, mint a Breitbart esetében. Azonban a Vox híreiben Trump két rendelete következetesen úgy jelenik meg, mint egy kampányfogás, amely a rasszizmus nosztalgiájával igyekszik mozgósítani a konzervatív szavazókat. A liberális hírportál írásaiban sem érzékelhető különbségtétel az egyes emlékművek között: miként a Breitbart minden szoborra a dicső múlt mementójaként tekintett, a Vox esetében úgy jelenik meg az összes emlékmű a fehér felsőbbrendűség bálványaként és a rasszizmus konzerválójaként. A Vox több esetben (13 %) úgy hivatkozik az elnök rendeleteire, mint álintézkedésre, amely az emlékművek védelmének jelszavával legitimálja a békés tüntetőkkel szembeni rendőri erőszakot. A Vox cikkeiben a demonstrálók minden esetben békés szándékúak, sőt csak a rendőri provokáció miatt lépnek fel erőszakosan, fegyvert is a rendőri túlkapások elleni védelem érdekében hordanak. A Vox szerint számos esetben nem is bizonyítható, hogy a tüntetők döntöttek volna le egy-egy szobrot (9 %).

A Vox érdekessége, hogy felhívta a figyelmet a párbeszéd szerepére a múlttal való szembenézést terén, valamint külön véleménycikket szentelt annak, hogy az Egyesült Államok számára a rabszolgaság társadalmi feldolgozása szempontjából példaértékű annak módja, ahogy Németország szembenézett náci múltjával.

A liberális portál képrombolással foglalkozó cikkeit vizsgálva már a pusztán számokból kitűnik, hogy a Vox számára – a Breitbarttal ellentétben – a szobordöntések kérdése nem játszott kiemelt szerepet. Az a kis számú írás, amely a témában megjelent, valójában a tüntetésekről szólt, néhány kivételtől eltekintve marginális szerepet töltött be az emlékművek a tudósításokban, illetve az említések is arra korlátozódtak, hogy a „rasszizmus szimbólumainak” nevezzék a szobrokat. A cikkek témaválasztása mellett azok tartalma is komolyan eltér a Breitbart megközelítésétől, bár eszközeit tekintve hasonló; ugyanazon érme másik oldalát kapjuk. A Vox hírei szerint szinte csak békés tüntetések zajlottak, amelyeket rendőri provokációk zavartak meg, a szobordöntések pedig a fehér felsőbbrendűség elleni harc megkérdőjelezhetetlen legitimitással bíró eszközei. Nemcsak elfogadható (de inkább jogos) lépés a szobrok ledöntése, hanem az emlékművek, különösen a konföderációs emlékművek pusztán létezésük is sértő a kisebbségekre nézve.

Ha csak a Konföderáció katonáinak szobraira koncentrálnánk, akkor megalapozott az a megközelítés, hogy Donald Trump azon rendeletei, amelyek börtönbüntetést szabnak ki az emlékművek megrongálóra, valójában konzerválják a rasszista nézetek túlélését. Mindazonáltal a 2020-as tüntetési hullám során történt rongálások, illetve szobordöntések nem csupán konföderációs emlékműveket érintettek és nem csak alapítóatyák szobraikat. A teljes kérdéskör tehát jóval komplexebb, mint az akár a Breitbart, akár a Vox cikkeiből kiolvasható.

6. Következtetések

Az alt-right Breitbart cikkeinek vizsgálata egyrészt igazolja azt a tételt, hogy a szélsőjobb oldali online média a konfliktusokra helyezi a hangsúlyt, így kíván kizárólagosságra építő identitást létrehozni, folyamatosan fenntartva a „mi-ők” különbségtételt. Az írások meghatározó alaphangja a tüntetők tettei által kiváltott felháborodás, illetve a velük szemben érzett gúny, kiegészülve Trump emlékművédő rendeleteinek üdvözlésével. Ezzel egy időben a Breitbart reakciói cáfolják a fallism azon elvét, amely szerint a képrombolás alkalmas eszköz a társadalmi problémák megoldásához vezető párbeszéd megkezdésére, mivel a diskurzus igénye helyett a törésvonalakat mélyítő düh és a hatósági beavatkozás kívánalma került előtérbe. A szobordöntések destruktív jellege továbbá a hatalom kritikája helyett az abba vetett hitet erősítette meg az alt-right portál cikkeiben, mivel azok anarchiát és agresszíven fellépő, irracionális és veszélyes tömeget mutattak be, amellyel szemben csak az elnök és a hatóságok nyújthatnak védelmet.

A Vox írásaival történő összehasonlítás megmutatja, hogy a politikai paletta két szélét vizsgálva az összeegyeztethetetlen tartalmi ellentmondások mellett az eszközhasználat terén mindazonáltal fellelhetőek hasonlóságok: mindkét portál esetében tetten érhető a torzítás, ugyanazon események más szemszögből történő bemutatása, a ideológiai alaphoz nem illeszkedő részletek elhagyása és a kérdéskör leegyszerűsítése az egyik oldalon dühöngő marxista csőcselékkel, a másik oldalon pedig rendőri provokációnak áldozatul eső békés felvonulókkal.

A két hírportál összevetését megnehezítette az alapvetően különböző megközelítés, amely már a megjelent cikkek számát tekintve is mutatja, hogy eltérő jelentőséget kapott a képrombolás témája. Ugyanakkor a kérdés tárgyalásának altémái is olyan különbségeket mutatnak (az elnök személye, illetve a rendőri jelenlét volt csak közös pont, de megítélésük teljesen ellentétes), amelyek rávilágítanak arra, hogy soha nem találkozó párhuzamos alternatív valóságokról lehet olvasni a két portálon. E valóságok tartalmazznak igazságot, azonban teljes összetettségében nem mutatják be.

Az összehasonlítás lehetőségeit tovább limitálta a két hírportál hírközlési módszereinek eltérése: amíg a Breitbart hajlamos (főként az elnök szavait követve) nemcsak torz valóságképet mutatni, hanem alternatív tényekkel dolgozni és mindezt gúnyos stílusban tárgyalni, addig a Vox – bár ideológiailag szintén elfogult – nem kreál eltérő valóságot, hanem szimplán nem mutat számottevő érdeklődést egy olyan téma iránt, amely ideológiai céljai szempontjából nem érdekli. Mindkét portált jellemzi, hogy egységesen kezeli a ledöntött emlékműveket tematikai téren. Míg azonban az alt-right híroldal a tényleges arányokat figyelmen kívül hagyva a történések egy apró szeletét nagyította fel és tette fő témává, addig a Vox – bár szintén nem követte le teljes mértékben az események folyását – nem alkalmazott olyan direkt jellegű szelekciót és alternatív értelmezést, mint a jobb oldali portál. Amellett, hogy a Breitbarttal szemben a Vox legalább két cikk erejéig hangsúlyozta a párbeszéd jelentőségét, a lényegi különbség a két oldal között abban érhető tetten, hogy az emlékművek témájában a Breitbart inkább torzít, míg a Vox inkább elhallgat.

Természetesen szem előtt kell tartanunk azt a tényt, hogy sem a Breitbart, sem a Vox nem tükrözi az amerikai társadalom, illetve hírfogyasztók teljes palettáját. Azért esett e két médiumra a választás, mert ellentmondásaikban ismerhető fel a vizsgált kérdés komplex jellege, miszerint nem lehet eldobni a történelmi értékeket, sem ignorálni a társadalmi párbeszéd szükségességét, mivel mindkét eset hozzájárul a politikai polarizáció mélyüléséhez.

Irodalom

- Blee, Kathleen & Kimberly Creasap (2016): Conservative and right-wing movements. In: Cass Muddie (ed.): *The Populist Radical Right: A Reader*, pp. 200–218. London: Routledge.
- Entman, Robert (1993): Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, vol. 43, no. 4, pp. 51–8.
- Florini, Sarah (2016): Disrupting the past, reframing the present: Websites, alternative histories and petit récits as black nationalist politics. In: Andrea Hajek, Christine Lohmeier & Christian Pentzold (eds.): *Memory in a Mediated World: Remembrance and Reconstruction*, pp. 113–28. New York: Palgrave Macmillan.
- Frank, Sybille & Mirjana Ristic (2020): Urban Fallism. *City*, vol. 24, nos. 3–4, pp. 552–564.
- Freelon, Deen, Alice Marwick & Daniel Kreiss (2020): False equivalencies: Online activism from left to right. *Science*, vol. 369, no. 6508, pp. 1197–1201.
- Kovács Éva Judit (2012): Az emlékezet szociológiai elméletéhez. *Socio.hu*, 2. évf. 1. sz. 207–230. o.
- Jurkowitz, Mark, Amy Mitchell, Elisa Shearer & Mason Walker (2020): U.S. Media Polarization and the 2020 Election: A Nation Divided. Pew Research Center: Journalism and Media. 2020. XII. 13. <https://www.journalism.org/2020/01/24/u-s-media-polarization-and-the-2020-election-a-nation-divided/>.
- Mitchell Amy, Jeffrey Gottfried, Jocelyn Kiley & Katerina Eva Matsa (2014): Political polarization & media habits. Pew Research Center: Journalism and Media. 2020. XII. 12. <http://www.journalism.org/2014/10/21/political-polarization-media-habits>.
- Nora, Pierre (1999): Emlékezet és történelem között: a helyek problematikája. *Aetas*, 14. évf. 3. sz. 142–157. o.
- Novick, Peter (2000): *The Holocaust in American Life*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
- Péter László (2016): *Tollrajzok – Barangolások délvidéki képzőművészekkel*. Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet.
- Pótó János (2003): *Az emlékezés helyei. Emlékművek és politika*. Budapest: Osiris.
- Pótó János (2013): Szobrok és emlékművek mint bűnbakok, avagy hogyan döntünk szobrot, mikor és miért? In: Gyarmati György, Lengvári István, Pók Attila & Vonyó József (szerk.): *Bűnbak minden időben. Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben*, 83–96. o. Pécs & Budapest: Kronosz.
- Schmidt, Steffen W., Mack C. Shelley & Barbara A. Bardes (2019): *American Government and Politics Today, 2018–2019*. Cengage Learning.
- Szirmai Éva (2014): A név hatalma – a hatalom nevei. In: Bauko János & Benyovszky Krisztián (szerk.): *A nevek szemiotikája*, 41–51. o. Nyitra & Budapest: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara & Magyar Szemiotikai Társaság.
- Szívós Mihály (2016): A szemiotikai elemzés módszere II. A módszer alkalmazása a hatalom jeleinek, képeinek és tereinek kutatásában. In: Szirmai Éva, Tóth Szergej & Újvári Edit (szerk.): *A hatalom jelei, képei és terei. Jel-Kép-Tér sorozat 2*, 13–21. o. Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó & Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.
- Szűcs György (2000): Ars memoriae, ars obliuendi. Emlékművek térben és időben. In: Mikó Árpád & Sinkó Katalin (szerk.): *Történelem – Kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*, 689–694. o. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria.
- Wasilewski, Krzysztof (2019): US alt-right media and the creation of the counter-collective memory. *Journal of Alternative & Community Media*, vol. 4, no. 1, pp. 77–91.

Felhasznált források

- A Breitbart.com „monuments” témában íródott cikkei, 2020. XII. 12. <https://www.breitbart.com/tag/monuments/>.
- A Vox.com „monuments” témában íródott cikkei, 2020. XII. 12. <https://www.vox.com/search?q=monument>.
- Bercovici, Jeff (2014): Why Do So Many Journalists Hate Vox? Forbes, 2020. I. 12. <https://www.forbes.com/sites/jeffbercovici/2014/05/12/why-do-so-many-journalists-hate-vox/>.

Kishi, Roudabeh & Sam Jones: Demonstrations & Political Violence in America: New Data for Summer 2020. ACLED. 2020. XII. 15. <https://acleddata.com/2020/09/03/demonstrations-political-violence-in-america-new-data-for-summer-2020/>.

Ortiz, Erik, Kaleigh O'Boyle & Savannah Smith: The next wave of statue removals is afoot. See where they're being taken down across the U.S. NBC News, 2020. XII. 12. <https://www.nbcnews.com/news/us-news/2020-next-wave-statue-removals-afoot-map-n1230506>.

Scully, Rachel & James Bikales: A list of the statues across the US toppled, vandalized or officially removed amid protests. The Hill, 2020. XII. 12. <https://thehill.com/homenews/state-watch/502492-list-statues-toppled-vandalized-removed-protests>.

Who Breitbart is... Really. Breitbart, 2020. I. 12. <https://media.breitbart.com/media/2019/11/about-breitbart-news.pdf>.

Abstract in English

Iconoclasm in the US alternative media: the 2020 statue removals in the articles of an alt-right and a liberal news site

This paper observes the presentation of iconoclasm as a tool of memory politics in the articles of Breitbart, one of the main representatives of American alt-right media, in the light of the events of the series of protests in the summer of 2020. During the wave of demonstrations held after George Floyd was killed, several statues and memorials were toppled by protesters or removed by authorities because of their difficult heritage or objectionable historical characters. The issue was widely covered by the press. This paper presents the possibilities of using monuments and their destruction for political objectives, and performs a thematic analysis with qualitative and quantitative methods on how an extremist news outlet portrays and comments these events. In an attempt to stress the complexity of the issue, it also analyses articles from the other end of the political spectrum, Vox, and compares the different approaches in search of similarities and differences.

Keywords: alt-right, alternative media, memory politics, memory, monument, iconoclasm, statue, statue toppling, protest, United States

Szekeres Tamás 2019-ben politikatudomány mesterdiplomát szerzett a Szegedi Tudományegyetemen. Jelenleg az SZTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola hallgatója. Kutatási területe az emlékezetpolitika, azon belül is a Horthy-korszak megítélése a rendszerváltást követően.

Pintér Melinda

A Republikánus Párt politikai pólusváltása az 1930-as évektől és a konzervatív sajtó szerepe

E tanulmány egy olyan témát mutat be, amely a hazai elemző munkákban eddig kisebb szerepet kapott: a Republikánus Párt jobbra tolódása és a konzervatív sajtó közötti összefüggést – különös tekintettel az 1950-es évek végén és az 1960-es évek elején meginduló konzervatív mozgalomra. A Republikánus Párt az 1930-as évektől egyre markánsabban megfigyelhető, majd a maga teljességében az 1960-es években megvalósuló konzervatív fordulatra általában a média és különösen a sajtó reflektál: megnő a dedikáltan konzervatív kiadványok száma és megváltozik a tematikájuk. E tanulmány részletezi a Republikánus Párt ideológiai változásának kiváltó okait és gyakorlati megvalósulását, majd a 20. század konzervatív folyóiratainak áttekintésével – nagy hangsúlyt helyezve az 1955-ben alapított National Review magazinra – vizsgálja a párt és az egész konzervatív oldal esetében végbemenő változásokat.

Kulcsszavak: amerikai pártrendszer, konzervativizmus, konzervatív fordulat, konzervatív mozgalom, liberalizmus, libertarianizmus, National Review, neokonzervativizmus, Republikánus Párt, roosevelti koalíció

1. Bevezetés: liberális pártból konzervatív zászlóvivő

Az általunk ma ismert Republikánus Párt társadalmi és kulturális kérdésekben konzervatív, gazdasági téren ellenzi a nagymértékű kormányzati beavatkozást, és szociális ügyekben vagy a helyi politikában is a szövetségi kormányzat intervenciója ellen van. Támogatottsága nagyon erős a déli államokban, szavazóbázisát főleg fehérek alkotják. Nem volt ez azonban mindig így. A Republikánus Párt ideológiája szinte a kezdetektől folyamatosan toldott jobbra. E folyamat két legmarkánsabb mérföldkővét a nagy gazdasági világválságot az 1930-as években kezelni kívánó, a demokraták által bevezetett New Deal kritikája, valamint a kibontakozó konzervatív mozgalom jelentette, amely tiltakozás volt az 1960-as évek polgárjogi mozgalmai ellen. Főleg az utóbbi esetben volt nagyon meghatározó a sajtó, hiszen a konzervatív oldal rendkívül diverz csoportjait egy 1955-ben induló magazin, a National Review fogta össze, amely az 1950-es és az 1960-es évek konzervatív kibontakozásának motorjává vált.

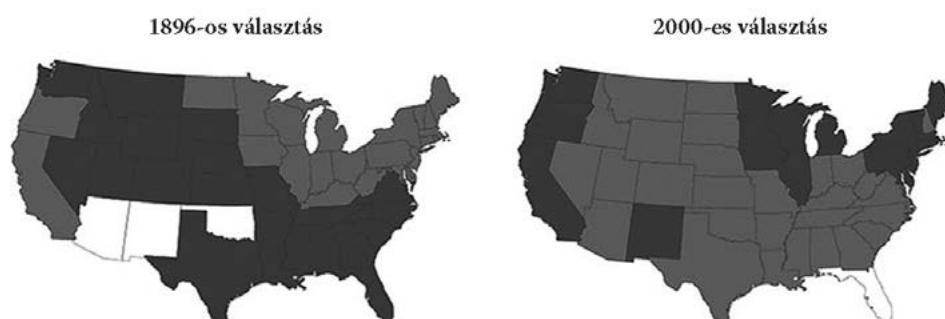
E tanulmány célja az, hogy röviden áttekintse: miként nyerte el a Republikánus Párt jelenlegi konzervatív arculatát, és ebben milyen meghatározó szerepe volt a sajtónak, különösen a National Review-nak. Előbb bemutatja, miként lett az eredetileg liberális pártból az angolszász konzervativizmus zászlóvivője: hogyan változott a Republikánus Párt világnézete 1854-es megalapításától, milyen események hatására és hogyan ment végbe a párt politikai pólusváltása, és mindez milyen hatással volt a szavazóbázisára. Ezt követően az 1950-es években kibontakozó konzervatív mozgalmat mutatja be röviden, végül azt, hogy milyen összefüggés állhat fenn a konzervatív sajtó és a kibontakozó republikánus reneszánsz, illetve annak hosszú távú sikere között.

2. Fokozatosan csökkenő liberalizmus

Ha az 1896-os és a 2000-es elnökválasztás eredményeinek tükrében megnézzük a republikánus és demokrata Amerika térképét, amely azt mutatja, hogy az adott választáson az államot a Republikánus Párt (világosabb szürke) vagy a Demokrata Párt (sötétebb árnyalat) nyerte, azt láthatjuk, mintha a két térkép szinte tökéletes ellentéte lenne egymásnak: ami a 19. század végén demokrata volt, az a 21. század hajnalán republikánus, és fordítva (lásd az 1. ábrát). A politikai erőviszonyok egy évszázad alatt történő megváltozása önmagában nem lenne különösebben figyelemre méltó, az Egyesült Államok két meghatározó pártja azonban az utóbbi száz évben gyakorlatilag felcserélte politikai nézőpontja alapját képező ideológiáját.

1. ábra

A Demokrata és a Republikánus Párt politikai erőviszonyainak változása¹

Forrás: Gelman (2014: 2)

Hogy megértsük, milyen világnézeti átalakuláson ment át a két párt – jelen tanulmány fókuszát tekintve különösen a republikánusok –, és hogyan formálódtak azzá, aminek ma ismerjük őket, érdemes egészen a polgárháború előtti időkre visszatekinteni. Az 1850-es évek amerikai politikájának központi vitája a rabszolgaság körül forgott, a politikai színteret pedig két párt uralta ekkoriban: a demokraták és a whigek. A rabszolgaság kérdésében az előbbi inkább támogató álláspontot képviselt, míg az utóbbi megosztott volt, és ez a megosztottság vezetett el végül a párt felbomlásához (Currie 2005: XVI). A korábbi Whig Párt azon tagjai, akik nem támogatták a rabszolgaság intézményének további terjesztését, 1854-ben új politikai csoportosulást alkottak Republikánus Párt néven.

Ez az új párt hamar rendkívül népszerű lett a rabszolgaság megszüntetését pártoló északi területeken; annyira, hogy az 1860-as elnökválasztást is egy republikánus politikus, Abraham Lincoln nyerte meg. Az új elnök azt ígérte, hogy a republikánusok alapvetően rabszolgaság-ellenes nézőpontja nem lesz érdemi hatással azokra az államokra, amelyekben ez az intézmény létezik, a rabszolgaság eltörlésétől való félelem okán 11 déli állam azonban mégis elszakadt az Uniótól, és megalakította a Konföderációt. Ez jelentette az amerikai polgárháború kiindulópontját, amely 1865-ben a déliek vereségével végződött, következménye pedig – egyebek között – a rabszolgaság eltörlése lett.

Az 1860-as évektől egészen az 1930-as évek elejéig – különösen az 1896-os választások után – a Republikánus Párt uralta az amerikai politikát. A 20. század elejére azonban a Republikánus Párt már nem teljesen az volt,

¹ Sötétebb árnyalatú szürkével a Demokrata Párt (1896-ban William Jennings Bryan, 2000-ben Al Gore), a világosabbal pedig a Republikánus Párt elnökjelöltjei (1896-ban William McKinley, 2000-ben George W. Bush) által megnyert államok. A két térkép szinte tükörképe egymásnak.

ami néhány évtizeddel korábban, az emberi jogok ellenében ugyanis egyre inkább a gazdasági kérdések váltak fontossá. A párt már egészen a polgárháború végétől kezdődően fokozatosan a nagyvállalkozók érdekeinek védelmére kezdett koncentrálni (Richardson 2014: 16). Ez a réteg idővel egyre kevésbé gondolta úgy, hogy a feketék jogaiért való kiállás – akár üzleti szempontból, akár a hatalom hosszú távon történő kézben tartását illetően – megéri, mivel a déli területek mereven ellenálltak a polgárjogi törekvéseknek.²

3. Gazdasági világválság és politikai válaszok

A gazdasági konjunktúra idején a republikánusok sikeresek voltak. 1929-ben viszont beköszöntött a világválság, ez pedig nemcsak az amerikai gazdaságra volt hatással, de alapjaiban alakította át az Egyesült Államok pártrendszerét is. Ahogy az Egyesült Államok addigi történetének legmélyebb válságába süllyedt, a republikánusok fokozatosan veszítették el támogatóikat.

1932-ben 12 éves republikánus vezetés ért véget, és megkezdődött a 20 évig tartó demokrata irányítás, amikor Franklin D. Roosevelttel került az elnöki székbe, és hozzáfogott az Egyesült Államok addigi történetének legnagyobb jóléti intézkedéscsomagja, a New Deal gyakorlati megvalósításához. Ez fordulópontra volt: ettől kezdődően a demokraták inkább a jóléti támogatásokat előtérbe helyező gondoskodó állam, míg a republikánusok a klasszikus kapitalista megközelítés és a kisebb állam mellett köteleződtek el, ami a párt identitásának a mai napig egyik legmeghatározóbb eleme.

Ahhoz, hogy ez a demokrata irányítás az 1932-es választásokat követő két évtizedben is fennmaradjon, kellett egy stabil támogatói bázis; ez a válságra adott azon politikai lépéseket támogatta, amelyeket a Demokrata Párt akart a gyakorlatban megvalósítani. A gazdasági kérdésekben képviselt liberalizmus, a szövetségi kormány válságkezelés érdekében elrendelt, hátrányos helyzetű csoportokat támogató programja volt az, ami a demokraták mellé állította a kékgalléros munkavállalókat, az alacsony jövedelműeket és a bevándorlók csoportjait (Ladd & Hadley 1978). E különféle státusú csoportok általi támogatás – ötvözve a már meglévő demokrata szavazóbázissal – alkotta meg az úgynevezett New Deal- vagy roosevelti koalíciót, amely évtizedekre határozta meg az amerikai politikát és helyezte a Demokrata Pártot vezető pozícióba. Ez azonban – természetesen – nem volt független a társadalomban megmutatkozó igényektől: a New Deal intézkedéseinek társadalmi támogatottsága igen magas volt.³

A Republikánus Párt kemény kritikát fogalmazott meg a szövetségi kormányzat társadalomba és a gazdaság működésébe való beavatkozásával és a különféle szociális-jóléti programok létrehozásával szemben. Az 1930-as évek végére egyre látványosabbá vált a demokraták és a republikánusok közötti különbség mind ideológiai, mind társadalmi-gazdasági értelemben. A Republikánus Párt konzervativizmusának kezdete tehát a New Deallel való határozott szembehelyezkedés volt (Himmelstein 1990: 6).

4. Változó szavazóbázisok és a konzervatív mozgalom

A roosevelti koalíció azonban nem sokkal azt követően omlott össze, hogy az 1950-es évektől ismét a Dél és a faji kérdések kerültek az amerikai politika középpontjába, és a demokraták nyíltan kiálltak Martin Luther King mozgalma, a szegregáció megszüntetése és alapvetően a fekete amerikaiak állampolgári jogainak biztosítása mellett.

2 1866-ban elfogadták az első polgárjogi törvényt, amely azonos jogokat adott minden, az Államok területén született polgárnak – azaz fekete és fehér amerikaiak között jogok tekintetében nem tett különbséget.

3 A Gallup 1936-ban és 1937-ben készített felmérései szerint az amerikaiak több mint háromnegyede (76 százaléka) támogatta a rászorulóknak járó ingyenes orvosi ellátást, és ennél nem sokkal kisebb arányban, 73 százaléknyan értettek egyet azzal is, hogy az állam hosszú lejáratú kölcsönökkel segítse a gazdálkodókat. A Gallup vonatkozó közvélemény-kutatásainak eredményeit a Pew Research összefoglalója idézi: <https://www.pewresearch.org/2010/12/14/how-a-different-america-responded-to-the-great-depression/>.

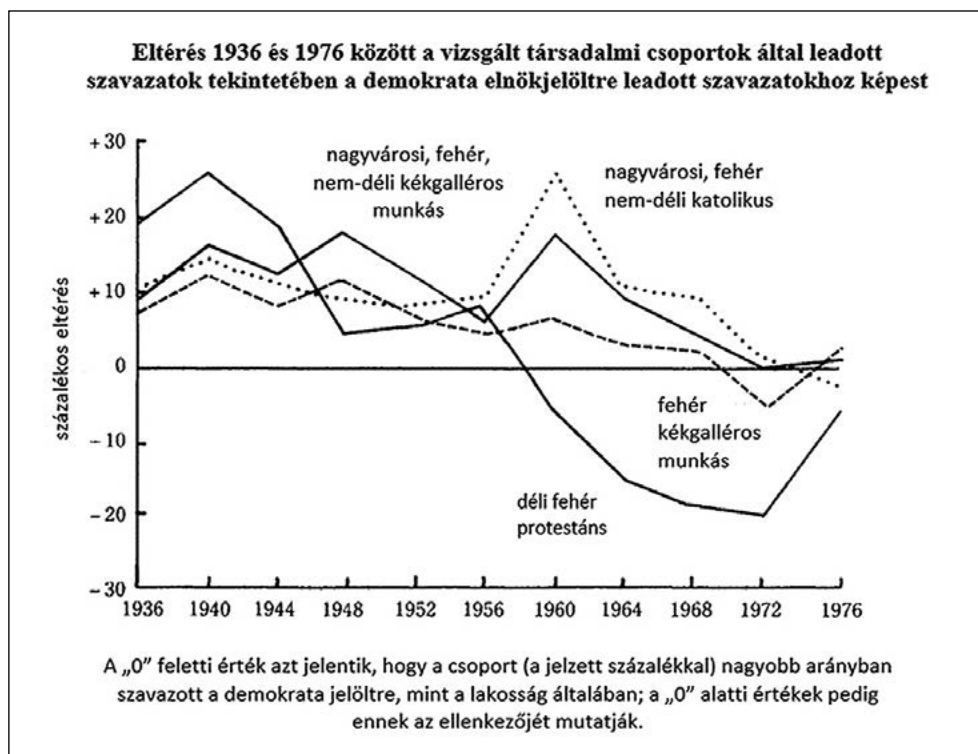
A demokrata párti kormányok széles körű jóléti programokkal segítették az afroamerikai lakosság emancipációját, ami a Dél számára egyre kevésbé volt rokonszenves. Amikor Lyndon B. Johnson 1964-ben aláírta a Civil Rights Actet, azt mondta: „Egy nemzedékre elvesztettük délt” (idézi Merkovity 2009: 97), és mint utóbb kiderült, igaza is lett.

Ahogy a Demokrata Párt politikája ebben az időszakban egyre inkább balra tolódott – a reformokkal, az állami gondoskodás kiépítésével vagy például a polgárjogi mozgalmak támogatásával –, úgy tolódott a Dél egyre inkább a jobboldal felé (Sellers et al. 1999: 374). A Republikánus Párt jó érzékkel vette észre, hogy az amerikai társadalom újabb csoportjai nyitottak a deklaráltan konzervatív értékek iránt. Egy konzervatív mozgalom indult meg, amit egyszerre táplált a Demokrata párt „baloldali” fordulata, valamint az 1960-as évek társadalmi megmozdulásaira adott válaszadás igénye (Paár 2013: 31), mindezen igényeket pedig aztán a Republikánus Párt csatornáztta be a nagypolitikába.

A szavazóbázisok változásában fontos szerepet játszott a Republikánus Párt 1960-as évek végétől folytatott úgynevezett „déli stratégiája” is, amely a Demokrata Párt szegregációellenes, polgárjogi fókuszú irányvonalával azonosulni már nem tudó déli fehér szavazók szavazatainak megszerzésére irányult. A republikánusok egy olyan narratívát alakítottak ki, amely tudatosan épített ezeknek a szegregációra nosztalgiával gondoló tömegeknek a nézeteire és azon félelmeikre, hogy a polgárjogi törvények által elhozott új korszakban hátrányba kerülnek majd a jóléti állam által az afro-amerikai lakosságnak nyújtott előnyök miatt.

Ennek következtében ismét hatalmas változás történt a pártok támogatói bázisában: a korábban a Demokrata Párt bástyájának számító déli államok konzervatív fehér szavazói tömegesen fordultak a republikánusok és annak nagyobb gazdasági önállóságot, a szövetségi kormányzat társadalmi-szociális kérdésekbe való beleszólásának szűkebb illetékességét preferáló politikája felé. Kialakult a vörös és kék Amerika nagyjából napjainkban is megfigyelhető felosztása (lásd a 2. ábrát).

2. ábra
A Demokrata Párt változó szavazóbázisa

Forrás: Ladd (1981: 141)

5. A konzervatív folyóiratok

Az 1950-es években „az Egyesült Államokban ... a liberalizmus nemcsak az uralkodó, de az egyetlen szellemi hagyomány” (Trillinget [1950] idézi Edwards 1999: 39). A jobboldal három nagy, egymáshoz szorosabban-lazábban kapcsolódó csoportból állt: a tradicionalistákból vagy neokonzervatívokból, akik az értékek eróziója és egy gyökértelen tömegtársadalom megjelenése ellen szólaltak fel; a libertariánusokból, akik főleg a túlterjeszkedő állam által veszélyeztetett gazdasági és individuális szabadság kérdését vélték legfontosabbnak; és azokból a volt kommunistákból, akik legnagyobb félelme a kommunizmus terjedése volt nemzetközi szinten (Nash 2014: 180).

Számos, konzervatív nézeteket valló csoport létezett tehát ez idő tájt, mind a Republikánus Párton belül, mind a pártrendszeren kívül, ezek pedig bizonyos kérdésekben nagyjából azonos álláspontot képviseltek, más kérdésekben viszont igen diverz megközelítést alkalmaztak. Ahhoz, hogy figyelmen kívül hagyják nézeteltéréseiket és a liberalizmussal szemben egy egységes ellenzékot képviseljenek, szükség volt arra, hogy együttműködjenek, vagy egyáltalán: egy platformot kapjanak ahhoz, hogy nyitni tudjanak a többi felé. Az 1950-es és az 1960-as évek Amerikájában ezt a terepet a sajtó biztosította, amely a konzervatív mozgalom motorja is lett.

A konzervatív sajtó természetesen nem ekkor jött létre. Mind korábban, mind a 20. század során számos, hosszabb vagy rövidebb ideig fennálló vagy adott esetben még a mai napig is folyamatosan kiadott, a konzervatív ideológia számos megközelítését képviselő lap, magazin, folyóirat vagy egyéb kiadvány jelent meg.

5.1. Sokrétű konzervatív megközelítés

A jelen áttekintés tartalmi kiindulópontja Ronald Lora és William Henry Longton *The Conservative Press in Twentieth-century America* című elemző munkája (1999). Ebben a szerzők 65 olyan folyóiratot mutatnak be részletesen, amely az Egyesült Államokban a 20. század folyamán megjelent konzervatív folyóiratainak reprezentatív mintáját alkotja mind téma, mind jelentőség tekintetében.

Ez az az említett átfogó elemző munka lesz e tanulmány módszertani és tartalmi kiindulópontja: ennek a 65 folyóiratnak a témája és élettartama lesz azon vizsgálatnak az alapja, amely megkísérli bemutatni, hogy az amerikai konzervatív folyóiratok a vizsgált időszakban többé-kevésbé leképezték az Egyesült Államokban aktuálisan hangsúlyosabban vagy marginálisabban megjelenő egyes konzervatív irányzatokat, illetve hogy a sajtótermékek – különösen a meghatározó lapok – miként hatottak az amerikai konzervativizmusra és magára a politikára.

Az első módszertani kérdés, amely ezzel a korpusszal – a konzervatív folyóiratokkal – kapcsolatban felmerül az, hogy miért nem terjed ki a vizsgálat az összes, konzervatív(nak tekintett) sajtótermékre. A második kérdés pedig az, hogy miért a sajtó képezi a vizsgálat alapját, hiszen az 1950-es évek végétől, az 1960-es évek elejétől a televízió is meghatározó médium lett, így az ott közvetített üzenetek is hatottak a politikai közvéleményre.

Az első kérdésre a választ egyrészt jelen tanulmány terjedelmi korlátai adják, és egy hosszabb elemző munkában mindenképpen érdemes lenne ilyen szempontból szélesebb körben is vizsgálni a konzervatív ideológiájú nyomtatott sajtóterméket. Másrészt azért is a folyóiratok képezik a vizsgálat alapját, mert az ezekben a kiadványokban megjelenő hosszabb cikkek lehetőséget kínálnak a vélemények megfogalmazására, sokkal alkalmasabbak az összefüggő gondolatmenetek kifejtésére, így a politikai vélemény leírására, és sokkal nagyobb hatást is gyakorolhatnak az olvasóra. A második kérdésre pedig a választ egyrészt a politikai kommunikáció korszakai adják: az 1950-es és az 1960-as évek egy olyan fordulópontot jelent, amikor a rádió és a nyomtatott sajtó szerepét egyre inkább átveszi egy új médium: a televízió. Ugyanakkor a sajtó szerepe ebben a vizsgált korszakban még jelentős, ezért indokolt lehet az, hogy egy ilyen áttekintés alapját képezze. Másrészt pedig így összehasonlíthatóvá válik a két vizsgált korszak, az 1929 és 1955 közötti, illetve az 1955 utáni állapot. A vizsgált 65 folyóirat természetesen nem képezi a korszak konzervatív lapjainak reprezentatív mintáját, ugyanakkor jó közelítést adhat a téma vizsgálatát illetően.

Az Egyesült Államokban megjelenő konzervatív folyóiratokat két korszakban, az 1929 és 1955 közötti, illetve az 1955 utáni időszakra vonatkozóan tekintettük át. A korszakolás főbb pontjait tekintve az 1929-es év a nagy

gazdasági világválságot jelöli, 1955 pedig a National Review című folyóirat megalapításának éve, amelynek meghatározó a szerepe az 1950-es évek végének, az 1960-as évek elejének konzervatív mozgalomban (lásd később).

Lora és Longton az általuk legjelentősebbnek tekintett 65 konzervatív folyóiratot 10 alcsoportra osztja az alábbiak szerint (a folyóiratok részletes, a címet, illetve a megjelenés időtartamát tartalmazó listája a mellékletben található):

- *laissez-faire* és vállalkozásbarát folyóiratok
- vallási folyóiratok – a fundamentalistáktól az evangélikalizmusig
- katolikus folyóiratok
- konzervatív irodalmi-politikai folyóiratok
- az „Old Right” folyóiratai
- libertarius sajtó
- szélsőjobbaldali kiadványok
- jobbaldali antikommunista kiadványok
- tradicionalista folyóiratok
- neokonzervatív és „New Right” folyóiratok

Látható, hogy e felosztás szerint a szerzők a konzervativizmus fogalmát a lehető legszélesebb körben, ideológiai, társadalmi, vallási, politikai, kulturális és gazdasági aspektusban értelmezték. Ugyanakkor ez is jól mutatja egyrészt azt, hogy milyen összetett az amerikai konzervativizmus, másrészt azt is, hogy milyen széles volt az a kör, amelynek hangján a konzervatív mozgalomnak egyszerre kellett megszólalnia.

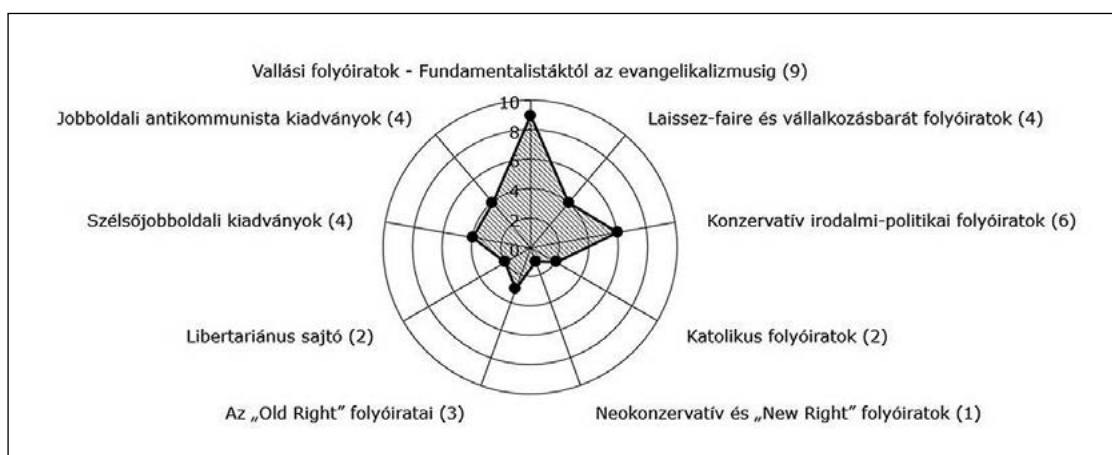
5.2. Kulturális és társadalmi fókusz

Ha áttekintjük az 1929 és 1955 közötti időszak konzervatív folyóiratait (lásd a 3. ábrát), akkor láthatóvá válik, hogy az ebben az időszakban kiadott összesen 35 folyóiratot a lapok számát tekintve a vallási folyóiratok határozzák meg, de jelentősek még a *literary review*-k is, amelyeket talán a legjobban magyarul irodalmi-politikai folyóiratokként jellemezhetnénk, hiszen a könyv- és egyéb művészeti ágak kritikái mellett helyet kapnak bennük véleménycikkek is.

3. ábra

*Az Egyesült Államokban kiadott konzervatív folyóiratok száma
tématerületük megoszlása szerint 1929 és 1955 között.*

(A tématerületek elnevezése mellett zárójelben az adott tematikájú folyóiratok száma.)

Forrás: Lora & Longton (1999) által vizsgált folyóiratok alapján saját készítésű ábra

Látható, hogy libertárius, illetve a neokonzervatív irányultságú folyóiratok szinte egyáltalán nem jelennek meg – amelyek igen, azok is a vizsgált időszak végén, az 1940-es éveket követően: az előbbi esetben az 1950-től kiadott Freeman magazin és a mindössze három évet (1949–1952) megélt analysis magazin, az utóbbi esetben pedig az 1945-től létező Commentary említésre méltó – mindkettő az 1940-es évektől működött.

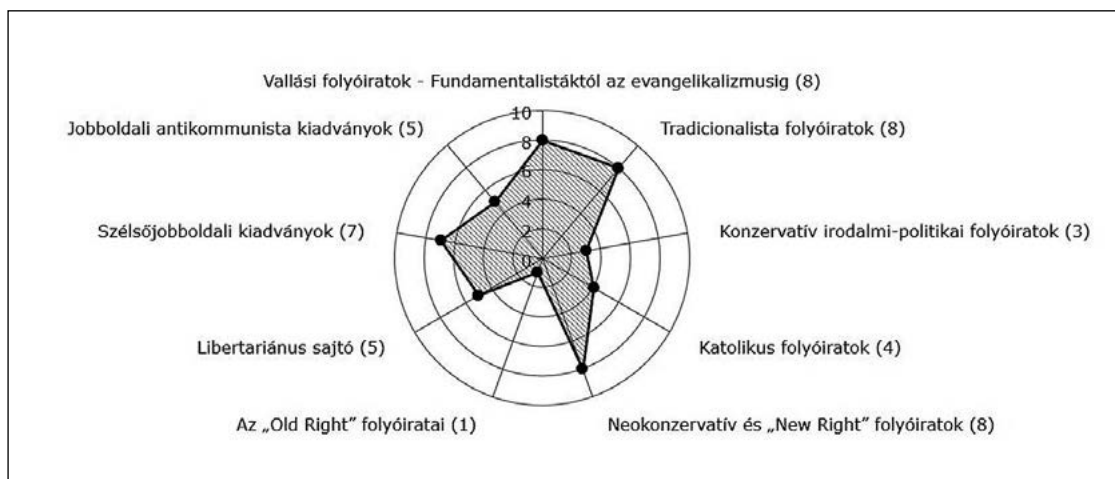
Döntő többségében ez utóbbi igaz a szélsőjobboldali, illetve antikommunista tematikát a zászlajukra tűző kiadványok esetében is, az ide számolt kiadványok többsége szintén az 1940-es évek közepe után indult útjára. A vizsgált időszak kapcsán tehát elmondható, hogy inkább a konzervativizmus kulturális és társadalmi aspektusa az, amely fokozottan megjelent, míg az ideológiai és a gazdasági jellegű lapok inkább a század közepe felé haladva kezdenek teret nyerni.

5.3. Ideológiai túlsúly

Kissé más képet mutat az 1955 utáni kép (lásd a 4. ábrát). Jelentős változás ment végbe a második vizsgált időszakban a konzervatív folyóiratok körében, ami jól reprezentálja az amerikai konzervativizmusban bekövetkező változásokat, illetve a konzervatív mozgalom hatásait: a neokonzervativizmus, a libertarianizmus, illetve a tradicionalista nézetek vették át a főszerepet, de tovább nőtt a jobboldal egyéb marginális vagy inkább a peremen mozgó irányzatainak teret adó folyóiratok, például a szélsőjobboldali kiadványoknak a száma is.

4. ábra

Az Egyesült Államokban kiadott konzervatív folyóiratok száma tématerületük megoszlása szerint 1955-től a 20. század végéig (1999-ig). (A tématerületek elnevezése mellett zárójelben az adott tematikájú folyóiratok száma.)

Forrás: Lora & Longton (1999) által vizsgált folyóiratok alapján saját készítésű ábra

Az „Old Right”, a New Deallel szemben fellépő és nagyjából 1950-ig létező, de szervezett mozgalommá sosem váló laza koalíció folyóiratai pedig – nem meglepő módon – szinte teljesen eltűntek a kínálatból.

Mindezen kiadványok közül a konzervatív mozgalom legmeghatározóbb lapja és motorja a National Review lett.

6. A National Review és hatása

A National Review nem pusztán egy politikai folyóirat: a lap alapítója, William F. Buckley Jr. azt a cél tűzte ki, hogy az 1950-es évek közepén szervezetlen, egymással szorosabban-lazábban kapcsolódó ideológiai háttérrel rendelkező csoportokból álló amerikai jobboldal egységes legyen, emellett pedig létfontosságú szerepet játszott abban, hogy megfogalmazza a konzervatívok sérelmeit, és egyesítse a különféle, de elégedetlenségükben azonos irányzatokat (Brennan 1995: 31–32).

6.1. Egy közös identitás kialakítása

Az 1950-es évek közepén az amerikai politikai színtéren nem voltak egyértelmű határok olyan értelemben, hogy természetesen léteztek politikai csoportosulások és pártok, amelyek egy bizonyos ideológiát vallottak a magukénak, de ezek az ideológiák inkább általánosak voltak, és nem kapcsolódtak konkrét politikai célokhoz. A republikánusok többségükben a „konzervatív” jelzőt viselték magukon, de nem létezett a konzervativizmusnak olyan széles körben elterjedt és egyértelmű meghatározása, amely a kollektív fellépés alapjául szolgálhatott volna (Currie Sivek 2008: 250). Ebben az időszakban ugyanis konzervativizmuson egyaránt értették a tradicionalizmust, az antikommunizmust, a libertarianizmust és még számos másik irányzatot, bármilyen különbségtétel nélkül.

A korszak Amerikájának különféle konzervatív irányzatainak és meghatározó gondolkodóinak heterogenitását jól mutatja az is, hogy az 1955 novemberében induló lap milyen írógárdát tudhatott a magáénak. A vezető szerkesztő a korábbi Time-szerkesztő Whittaker Chambers lett, aki az 1930-as években kommunista kém volt, majd meggyőződéses antikommunistává vált. Ez a döntés tudatos volt: Buckley szándékosan keresett olyan szerkesztőket, illetve a laphoz kapcsolódó egyéb közreműködőket, akik korábban a kommunista vagy egyéb szélsőbaloldali mozgalmakhoz kötődtek.⁴ De helyet kaptak még neokonzervatívok, katolikus értelmiségiek, libertáriánusok is, mint Russell Kirk, James Burnham, Frank Meyer és Willmoore Kendall, katolikusok, mint L. Brent Bozell és Garry Wills. Közülük Meyer, Chambers és Schlamm a kommunista párt korábbi tagja volt; az ex-trockista Burnham pedig a Partisan Review szerkesztője (Lora & Longton 1999: 515).

De miért is jelentős mindez a konzervatív mozgalom szempontjából? Ahhoz, hogy egy mozgalom hatékonyan tudjon fellépni, és elérje az általa kitűzött célt, nagyon fontos egy közös identitás felépítése, valamint a csoport határainak meghatározása: ki az, akit a csoport tagjának tekintenek, és ki az, akit nem. A National Review – teret adva a konzervatív mezőben megjelenő változatos véleményeknek – képes volt rá, hogy egy platformot hozzon létre, ami segítette egy olyan egységes politikai filozófia létrejöttét, amely a konzervatív mozgalom kiindulópontjául szolgálhatott (Currie Sivek 2008: 251).

A National Review konzervatív mozgalomra gyakorolt hatása tehát egyértelmű volt egészen a kezdetektől fogva, és nemcsak a magaziné, hanem az alapító Buckleyé is, aki meghatározta a lap irányvonalát. A National Review nemcsak definiálta és kijelölte az amerikai konzervativizmus határait, hanem meghatározta azt is, hogy melyik elnökjelölt támogatható az előválasztások során, ki az, aki jobban képviseli a konzervatív vonalat. Ennek okán történhetett meg az, hogy bizonyos ötleteket, megközelítésmódokat vagy csoportokat – például az antiszemita irányultságú csoportokat – a National Review és Buckley nem tartott megfelelőnek arra, hogy a konzervatív jelzőkkel illesse; de így fordulhatott elő az is, hogy a későbbiekben Nixont gazdasági intézkedései miatt túl liberálisnak ítélte meg, George W. Bush pedig intervencionista külpolitikája miatt nem volt elég konzervatív (Chapman 2010: 58).

4 Erről a *Dissent* magazin 1975-ös cikkében esik röviden szó: <https://www.dissentmagazine.org/article/buckleys-comrades>.

6.2. Konzervatív küldetésnyilatkozat és politikai mobilizáció

A National Review már az első számától képes volt arra, hogy egy olyan szimbolikus kollektív identitást építsen fel, amellyel olvasói – képviseljék bár a neokonzervativizmust, az antikommunizmust vagy akár a libertarianizmust – könnyen azonosulhattak, ha alapvetően rokonszenveztek a konzervatív perspektívával (Currie Sivek 2008: 256). A lap első számában Buckley viszont ennél is tovább ment, és hosszú küldetésnyilatkozatot fogalmazott meg, amelyben hét konkrét pontban fejtette ki a lap *credóját* is.⁵ Ez egy olyan állásfoglalásként szolgált, amely a konzervatív mozgalom politikai-filozófiai megközelítését konkrétumokban is megjelenítette.

A küldetésnyilatkozat szerint a lap gazdasági tekintetben libertárius álláspontot képvisel, és azt vallja, hogy a kormány feladata békeidőben csak és kizárólag az, hogy megvédje a polgárok életét, szabadságát és vagyonát. Minden olyan intézkedés, amely ezen túlmegy, csökkenti a szabadságot és gátolja a haladást, éppen ezért minden eszközzel küzdeni kell a túlterjeszkedő állam ellen. Ideológiai szempontból a konzervativizmus és az antikommunizmus mellett foglal állást: az előbbi tekintetében azt vallja, hogy fel kell lépni a „szerves erkölcsi rend” megvédése érdekében, az utóbbi esetben pedig a kommunizmust mint „az évszázad legkirívóbb sátáni utópizmusát” mutatja be. Kulturális kérdésekben „fenntartások nélkül a kiválóság (nem pedig az »újdonság«) és az őszinte szellemi harc (nem pedig a konformitás) oldalán” áll. Emellett még ellenzi a kormányzati beavatkozással létrehozott monopóliumokat, állást foglal a „tradicionális kétpárti rendszer mellett”, és ellenzi az internacionalizmust, amely minden szempontból sérti az Egyesült Államok szuverenitását.

A National Review azonban nem csak a különféle konzervatív narratíváknak nyújtott közös platformot, meghatározva ezzel a konzervatív mozgalom kereteit: a lapban megjelenő cikkek állásfoglalásaival, valamint az alapító William Buckley egyfajta „morális vállalkozóként” (Zaldot [1996: 269] idézi Currie Sivek 2008: 258) való tevékenységével a gyakorlatban is kijelölte azokat az irányokat, amelyek meghatározták a konzervatív oldal tevékenységét.

A lap hatását nagyon jól érzékeltetik George H. Nash szavai is, aki szerint ha a National Review vagy egy hozzá hasonló profillal rendelkező lap nem indult volna útjára, akkor az 1960-as és 1970-es években valószínűleg nem lett volna olyan szellemi erő, amely összefogta volna a jobboldalt. Hozzáteszi: az 1955 utáni reflektív konzervativizmus története Amerikában a National Review-ban közreműködők története (idézi Currie Sivek 2008: 248–249).

6.3. Hatás a gyakorlatban

Buckley a National Review hasábjain gyakran szólalt fel konkrét politikai ügyekben is. Az alábbiakban három, a National Review-hoz vagy magához Buckleyhoz kötődő példa érzékelteti, milyen szoros volt a kapcsolat a magazin és a konzervatív oldal között.

1957 augusztusában Buckley a „Why the South Must Prevail” című szerkesztőségi vezércikkben⁶ foglalt állást amellett, hogy a „fehér faj” „fejlettebb”, ezért sokkal jobban alkalmas a kormányzásra – utalva ezzel a fekete lakosság szavazójogának érvényesítésére tett kísérletekre, amelyek a polgárjogi mozgalom középpontjában álltak az 1950-es és 1960-as években. A cikkben Buckley szerint emiatt a „felsőbbrendűség” miatt azon területeken is a fehér vezetés indokolt, ahol a fehér lakosság egyébiránt kisebbségben van.

Egy további példa, amely jól mutatja Buckley gondolatainak és céljainak a nagypolitikára való nemcsak közvetett, hanem közvetlen hatását is, a Fiatal Amerikaiak a Szabadságért (Young Americans for Freedom, YAF) nevű szervezet 1960-ban saját otthonában történő megalapítása (Nash 2006: 382–383). A célja egy olyan konzervatív bázis létrehozása volt a jövő számára, amely ellensúlyozza a főiskolákon és az egyetemeken tapasztalható „liberális” légkört. A szervezet az 1960-as évek végére 55 000 főt tudhatott a magáénak, és egyfajta képzési központtá vált a fiatal konzervatívok számára (Chapman 2010: 58). Ezen az első találkozón az úgynevezett

⁵ Ez a mission statement a mai napig a magazin alapvetését képezi: <https://www.nationalreview.com/1955/11/our-mission-statement-william-f-buckley-jr/>.

⁶ Azaz körülbelül: „Miért kell a Délnek győzedelmeskednie.” A cikk egy kivonatolt pdf-fájlban érhető el az interneten a következő linken: <https://adamgomez.files.wordpress.com/2012/03/whyyouthmustprevail-1957.pdf>.

Sharon-nyilatkozatot (Sharon Statement) fogadták el, amely deklarálja azokat a célokat, amelyekért küzdeni szeretnének: a politikai és gazdasági szabadságot, a kis államot és az antikommunizmust.⁷

A talán egyik legmeghatározóbb és hosszú távon is legnagyobb hatással bíró mozzanat az volt, amikor a National Review és a YAF is Barry Goldwater, a csak „Mr. Konzervatív” néven emlegetett republikánus elnökjelölt mellett foglalt állást az 1964-es elnökválasztás előtt. Ennek azért van jelentősége, mert egy, az 1964-es elnökválasztás időszakának adatain alapuló kutatás azt vizsgálta, mekkora hatása van az adott újság „jóvá-hagyásának” abban, hogy egy választópolgár melyik jelöltet támogatja (Erikson: 1976). Ez a hatás jelentősnek bizonyult, ezért tehát fontos lehet megjegyezni azt is, hogy a National Review teljes mellszélességgel állt ki Goldwater mellett – már az előválasztás során is. Goldwater végül elnyerte a Republikánus Párt támogatását, és ő indult színeikben az elnöki pozícióért. Ugyan súlyos vereséget szenvedett demokrata vetélytársa, Lyndon B. Johnson ellenében, de a Goldwater által megnyert hat állam közül öt déli volt. Goldwater elnökjelöltségét egyrészt a neokonzervativizmus egyik első győzelmének is tartják, másrészt nagy hatással volt arra, hogy a Dél végleg a republikánusok mellett kötelezze el magát, és hogy – a polgárháború után egy évszázaddal – már ne „az őket legyőző Észak képviselőjét” lássák a Demokrata Pártban (Egedy 2014: 507).

Ronald Reagan 1980-as győzelme idején az akkor már majd' három évtizede épülő konzervatív mozgalom sikere megkérdőjelezhetetlen volt. Az elnökségére csak „reagani forradalomként” való hivatkozás nemcsak a konzervatív, közelebbről a neokonzervatív ideológia gyakorlati megvalósítását jelenti, hanem azt is, hogy Reagan a konzervativizmust elvi szinten is egységesebbé, megfoghatóbbá, illetve befogadhatóbbá tette az amerikaiak számára. Ezt a politikai stratégiát alkalmazta azonban már néhány évtizeddel korábban a National Review is: a szélsőséges és a mérsékelt hangokat egyaránt megszólaltatva a konzervativizmus arany középútját mutatta be.

7. Összegzés

A Republikánus Párt nagy utat járt be az elmúlt kicsit több mint másfél évszázad során: harcos liberális pártból egyre jobban a konzervatív oldal felé orientálódott, ahol végül otthonra talált. Ebben nemcsak ideológiájának természetes – és minden párt esetében megfigyelhető – változása játszott szerepet, hanem a 20. század meghatározó eseményeire, például a nagy gazdasági világválságra vagy a polgárjogi mozgalmakra adott válaszai és szavazóbázisának preferenciaváltozása is.

Ugyanakkor a Republikánus Párt jobboldali fordulatát nem lehet a konzervatív sajtó, különösen pedig a konzervatív folyóiratok és a National Review konzervatív mozgalomban játszott szerepe nélkül vizsgálni. A lap az amerikai jobboldal különböző hangjai számára kínált platformot, ezzel összekovácsolva őket és felépítve a konzervativizmus számára egy közös szimbolikus identitást, ami egységbe terelte az ideológiai mező változatos csoportjait. De a lap ennél sokkal többet is tett: nemcsak meghatározta az amerikai konzervativizmus határait, hanem az aktuális politikai ügyekben való állásfoglalások révén az elvi szinten létező politikai-filozófiai megközelítéseket átültette a gyakorlatba is.

A National Review egyszerre nyújtott segítséget egyrészt abban, hogy a konzervatív mozgalom biztos alapokra épüljön, másrészt abban, hogy az üzenetek a célközönséghez is hatékonyan jussanak el. A magazin publicisztikái, riportjai lehetővé tették, hogy ebben az ideológiai keretben egy olyan narratívát is kialakítson, amely megkönnyítheti a politikai vélemények és az elérendő célok kontextusba helyezését, az olvasók számára pedig a bevonódást.

A National Review által egységesített konzervatív megközelítés volt egyebek között az a szellemi alap, amelyre a republikánusok építkezni tudtak. A Republikánus Párt az 1960-as évek végére átvette a gyepelőt, a politikai színteret az 1930-as évek elejétől – kisebb kihagyásokkal – szinte egyeduralgoként meghatározó Demokrata Párttól, és megkezdődött a republikánusok reneszánsza – immáron konzervatív pártként. Ugyanakkor mindez talán nem következhetett volna be a konzervatív sajtó, különösen pedig a National Review hathatós együttműködése nélkül.

⁷ A nyilatkozat teljes szövege elérhető a *National Review* archívumában: <https://www.nationalreview.com/2017/10/young-americans-freedom-sharon-statement-1960/>.

Irodalom

- Brennan, Mary C. (1995): *Turning Right in the Sixties: The Conservative Capture of the GOP*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press (Kindle Edition).
- Chapman, Roger, ed. (2010): *Culture wars: an encyclopedia of issues, viewpoints, and voices. Volume 1*. Armonk, New York: M.E. Sharpe.
- Currie, David P. (2005): *The Constitution in Congress: Democrats and Whigs, 1829–1861*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Currie Sivek, Susan (2008): Editing Conservatism: How National Review Magazine Framed and Mobilized a Political Movement. *Mass Communication & Society*, vol. 11, pp. 248–274.
- Edwards, Lee (1999): *The Conservative Revolution: The Movement That Remade America*. New York: The Free Press (Kindle Edition).
- Egedy Gergely (2014): *Konzervatív gondolkodás és politika az Egyesült Államokban John Adamstól Russell Kirkig*. Budapest: Századvég.
- Erikson, Robert S. (1976): The Influence of Newspaper Endorsements in Presidential Elections: The Case of 1964. *American Journal of Political Science*, vol. 20, no. 2, pp. 207–233.
- Gelman, Andrew (2014): The Twentieth-Century Reversal: How Did the Republican States Switch to the Democrats and Vice Versa? *Statistics and Public Policy*, vol. 1, no. 1, pp. 1–5.
- Himmelstein, Jerome L. (1990): *To the Right: The Transformation of American Conservatism*. Berkeley: University of California Press.
- Ladd, Everett Carll (1981): The Shifting Party Coalitions – from the 1930s to the 1970. In: Martin Lipset Seymour (ed.): *Party Coalitions in the 1980s*, pp. 127–151. San Francisco: Institute for Contemporary Studies.
- Ladd, Everett C. Jr. & Hadley, Charles D. (1978): *Transformations of the American Party System*. New York: Norton.
- Lora, Ronald & Longton, William Henry (1999): *The Conservative Press in Twentieth-century America*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Merkovity Norbert (2009): Barack Obama elnöki kampányának sajátosságai. *Médiakutató*, 10. évf. 1. sz. 97–106. o.
- Nash, George H. (2006): *The Conservative Intellectual Movement in America Since 1945*. Wilmington, Delaware: ISI Books (Kindle Edition).
- Paár Ádám (2013): Ellenforradalmi mozgalom az Egyesült Államokban? A Tea Party eszmetörténeti és politikatörténeti gyökerei. *Kül-Világ*, 10. évf. 1. sz. 20–38. o.
- Richardson, Heather Cox (2014): *To Make Men Free: A History of the Republican Party*. New York: Basic Books.
- Rusher, William (2002): Toward a History of the Conservative Movement. *Journal of Policy History*, vol. 14, no. 3, pp. 321–330.

Abstract in English

The political reversal of the Republican Party since the 1930s and the role of the conservative press

This study presents a topic that has so far played a smaller role in Hungarian analytical works: the relationship between the Republican Party's shift to the right and the conservative press, especially with regard to the conservative movement that emerged in the late 1950s and early 1960s. The Republican Party's shift to the right since the 1930s and then its entire conservative turn in the 1960s are reflected in the media in general and especially in the print press: the number of dedicated conservative publications increases or changes in terms of their subject area in response to the changing ideology of the Republican Party and other conservative movements outside the party system. This study details the causes and practical implementation of the ideological change of the Republican Party, and then examines the changes taking place in the party and the Conservative side as a whole by reviewing the conservative journals of the 20th century, with great emphasis on the National Review magazine, founded in 1955.

Keywords: American party system, conservatism, conservative movement, conservative turn, liberalism, libertarianism, National Review, New Deal coalition, neoconservatism, Republican Party

Pintér Melinda politológusként végzett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Nemzetközi és Politikatudományi Intézetének tanársegédje. A Nemzeti Közsolgálati Egyetemen folytat doktori tanulmányokat; témája a politikai diskurzus és a döntéshozatal lehetősége a digitális térben. Érdeklődési körei: az online platformok és a képviselői demokrácia kapcsolata, a mesterséges intelligencia alkalmazási körei a politikai döntéshozatalban, valamint a magyar és az amerikai politika.

Melléklet

Folyóiratok tématerülete	Cím	Megjelenés időtartama
Laissez-faire és vállalkozásbarát folyóiratok	World's Work	1900-1932
	American Industries	1902-1931
	Nation's Business	1912-1999
	Constitutional Review	1917-1929
Vallási folyóiratok – Fundamentalistáktól az evangélikalizmusig	Bibliotheca Sacra	1843-
	Moody Monthly	1900-2003
	Bible Champion	1904-1939
	King's Business	1910-1970
	Sword of the Law	1935-
	Christian Beacon	1936-
	Faith and Freedom	1949-1960
	Christian Economics	1950-1972
	Christianity Today	1956-
	Katolikus folyóiratok	Catholic Mind
Thought: A Review of Culture and Ideas		1926-1991
Triumph		1966-1976
New Oxford Review		1977-
Konzervatív irodalmi-politikai folyóiratok	Sewanee Review	1892-
	Bookman	1895-1933
	American Review	1933-1937
	American Mercury	1924-1981
	Southern Review	1935-1942
	Kenyon Review	1939-
Az „Old Right” folyóiratai	Scribner's Commentator	1939-1942
	Weekly Foreign Letter	1938-1942
	Appeal to Reason	1946-1972
Libertáriánus sajtó	analysis	1949-1952
	Freeman	1950-
	New Individualist Review	1961-1968
	Objectivist	1962-1976
	Fragments	1963-
	Libertarian Forum	1969-1984
Szélsőjobbaldali kiadványok	Defender	1927-1981
	Cross and the Flag	1942-1977
	Truth Crusader	1953-1981
	Task Force	1954-1978
	Citizen	1955-
	Wire Magazine	1963-1971
	Christ Is the Answer	1967-
Jobboldali antikommunista kiadványok	Human Events	1944-2013
	Christian Crusade	1948-1969
	American Legion Firing Line	1952-
	Christian Anti-Communism Crusade Newsletter	1955-1997
	American Opinion	1958-1985
Tradicionalista folyóiratok	National Review	1955-
	Modern Age	1957-
	University Bookman	1960-
	Intercollegiate Review	1965-
	Ideas	1968-1975
	Hillsdale Review	1979-1986
	Continuity	1980-
	New Criterion	1982-
Neokonzervatív és „New Right” folyóiratok	Commentary	1945-
	Orbis	1957-
	New Guard	1961-1978
	Public Interest	1965-2005
	American Spectator	1967-
	Conservative Digest	1976-
	Human Life Review	1975-
	Policy Review	1977-2013

Pajor Szabolcs

A mai Republikánus Párt létrejötte az 1930-as években és fejlődése az 1960-as évekig

Az elmúlt 100 év során az Egyesült Államok két fő politikai pártja, a Demokrata Párt és a Republikánus Párt helyet cserélt a politikai spektrumban. Mindkét pártban voltak progresszívak és konzervatívok, azonban ma szinte csak a Republikánus Pártban találunk konzervatívokat. Tanulmányomban röviden bemutatom a Republikánus Párt konzervatív átalakulását. A párt jelenlegi identitásának, retorikájának és politikai narratívájának gyökereit a gazdasági válság utáni Kalifornia államban találhatjuk meg. 1934-ben egy kormányzóválasztás során a republikánusok először bízták a kampányukat politikai tanácsadókra. A kormányzóválasztási kampány során jelentős mértékben megnőtt a médiapolitizálás, a professzionalizáció, a kampánykommunikáció és a politikai narratívák súlya. A Republikánus Párt új narratívát dolgozott ki, amely egy máig kitartó széles, motivált és elkötelezett szavazóbázist eredményezett. Bemutatom azt is, hogy a Kaliforniából indult irányzat miként bővült és fejlődött az 1960-as évekig, kitérve Richard Nixon elnökre és a hírhedt déli stratégiára.

Kulcsszavak: amerikai konzervativizmus, Barry Goldwater, déli stratégia, Frank Merriam, New Deal, politikai kommunikáció, Republikánus Párt, Richard Nixon, Ronald Reagan, Whitaker és Baxter

1. Bevezetés

Az Egyesült Államok pártrendszere látszólag nem változott, jelenleg is kétpártrendszerként lehet jellemezni, éppen úgy, mint a 20. század elején. A 20. század második felében történt átrendeződés azonban mára azt eredményezte, hogy az egyik pártban összpontosulnak a progresszív (liberális) politikusok és politikai szándékok, a másik pártban pedig a konzervativizmus és annak szószólói. A pártokon belüli differenciálódás a progresszív és *status quo* vonal mentén is megfigyelhető a mai napig, a két párt mégis távolodik egymástól. Mind a demokraták, mind a republikánusok megmaradtak liberális gyökereiknél, látszólag azonban két, egymással egyre kevésbé barátságos viszonyt ápoló irányvonalon haladnak.¹ A két oldal közötti szakadék kialakulásának megértéséhez a 20. század eleji eseményeket szükséges megvizsgálni. A távolodást több tényezőre lehet visszavezetni; e tanulmány a sokszor gazdasági, gazdaságpolitikai eredetű töréspontokra épülő politikai narratívákkal és az azokat közvetítő média szerepével foglalkozik, a felhasznált szakirodalom kritikai áttekintésével.

Az egyik legfontosabb töréspontot az 1929-es gazdasági világválság és annak kezelése okozta. A válság a republikánus Herbert Hoover elnöksége alatt tört ki. Hoover gazdasági kérdésekben a piac teljes önállóságát tartotta ideálisnak. Mindkét párt a *lassiez-faire* gazdaságpolitikát követte egészen 1933-ig. Bár a republikánus elnök Herbert Hoover maga is alkalmazta az állam hatalmát és eszköztárát a válság csillapítására, a demok-

¹ Ted Mellinek, Chris Alcantara & Kevin Uhrmacher. What Republicans and Democrats Have Disagreed on, from 1856 to Today. The Washington Post, 15 July 2016, <http://www.washingtonpost.com/graphics/politics/2016-election/party/conventions/party-evolution/>.

rata Franklin Rooseveltt szakított véglegesen az addigi gazdaságpolitikával, ami a New Deal intézkedéseiben teljesedett ki. Az odavezető út előzményeit nemcsak a Demokrata Pártban, hanem a republikánusoknál is megfigyelhetjük. A legjobb példa erre az 1912-es elnökválasztás következtében létrejött szakadás a Republikánus Párt progresszív és *status quo* csoportjai között. Theodore Roosevelt elnök a Republikánus Párt progresszív szárnyát erősítette. Politikai céljai sok hasonlóságot mutatnak Franklin Rooseveltt elnökével. Ilyen például a szövetségi állam tevékenységének kiterjesztése, a trösztök és a monopóliumok lebontása, a környezetvédelem stb. Utódja, William Howard Taft is hasonló intézkedéseket hozott, azonban szembekerült a párt progresszív szárnyával. A konfliktus odáig fajult az elnökjelölő konvención, hogy a konzervatív szárny nem engedett más esélyhez jutni Taft személyén kívül. Így a visszatérő Theodore Rooseveltt elhagyta a Republikánus Pártot, és mint harmadik jelölt mérettette meg magát az elnökválasztáson. A republikánus pártszakadás a szintén progresszív, de demokrata Woodrow Wilson győzelméhez vezetett (Dallek 1991: 111). A progresszív szavazótábor a gazdasági világválság és a New Deal következtében javarészt elpártolt a republikánusoktól, amit hosszú és vereségekkel teli identitásválság követett. Több új irányzat is megjelent, majd a 20. század második felében a konzervatív gondolat vált dominánssá, és újra sikeressé tette a Republikánus Pártot (Egedy 2014: 293–295).

2. A kaliforniai kezdetek

A Republikánus Párt mai, konzervatív identitása az 1930-as években született meg, de csak a második világháború utáni évtizedekben vált meghatározóvá a párton belül. Kaliforniában ment végbe az üzleti és társadalmi kérdésekben konzervatív nézeteket valló szavazók egyesítése egy forradalmian új kampánytechnikával, amely segítette új alapokra helyezni és újra sikeressé tenni a Republikánus Pártot a pártszakadás és a világválság okozta vereségek után.

Először az úgynevezett üzleti konzervatívokat kell megemlíteni. Az üzleti szféra tartott Franklin Rooseveltt és a New Deal reformjaitól. A gyülekezési jog biztosításával, a szakszervezetek megerősödésével és a szövetségi állam addig nem látott gazdasági beavatkozásával az üzletemberek már nem rendelkeztek korlátlan hatalommal a munkaerő és a termelés felett. Ezeket a New Deal törvényei védték, így a lobbizáson kívül nem tehettek sokat. Kaliforniában más volt a helyzet, ugyanis a leggazdagabb tőkések és befektetők a mezőgazdaságból éltek, és a gyülekezési jog, valamint a szakszervezeti védelem nem vonatkozott a mezőgazdasági dolgozókra. A mezőgazdasági munkások jelentős része olyan fehérekéből állt, akik nem rendelkeztek bejelentett állandó lakhellyel, ami korlátozta szavazati jogukat. A többi munkás vagy afroamerikai, vagy latin származású bevándorló volt. Ezzel szemben a déli államok konzervatív üzletembereit és politikusait, akik ekkor még a Demokrata Párt legerősebb és befolyásos pillérének számítottak, gúzsba kötötték az új szabályok. A feketék szavazati jogát a tagállamok szintjén korlátozták, a bevándorlók pedig nem rendelkeztek szavazati joggal. A tehetősebb és médiahozzáféréssel is rendelkező, bevételeiket féltő üzletemberek támadni kezdték a New Deal rendelkezéseit. Mivel a törvények egyik fő újítása a gazdasági és üzleti életbe való beavatkozás volt, negatív példát kellett találniuk az állami beavatkozásra. Ezt a Szovjetunióval és a kommunizmussal való összehasonlításban találták meg (Olmstead 2015: 8–9). Rooseveltt saját politikáját liberálisnak nevezte, így narratívájuk szerint a szövetségi állam növelésével a liberálisok és Rooseveltt kaput nyitnak a kommunizmus, azaz a gazdaság és a társadalom teljes állami irányítása felé.

Másodszor a társadalmi kérdésekben a konzervatívok tartottak a baloldali politikától, főképpen annak radikális tendenciáitól. Az üzleti és a társadalompolitikai konzervatívok egy addig nem látott választási koalícióba való tömörítése az 1934-es kaliforniai kormányzóválasztás során történt meg. A mezőgazdasági dolgozók sztrájkjainak megszervezése után olyan személy indult el a Demokrata Párt kormányzójelöltségéért, aki büszkén felvállalta szocialista nézeteit. Upton Sinclair nem volt új jelenség Kaliforniában. Az előző két kormányzóválasztáson is indult a Szocialista Párt támogatásával, azonban egyik alkalommal sem járt nagy sikerrel. 1934-ben viszont megcélózta a Demokrata Párt támogatását. Sinclair jól ismert személy volt az Egyesült Államokban, országosan ismert és elismert íróként már 30 éve küzdött a kapitalizmus igazságtalanságai ellen könyveivel, például *A mocsár* (1906) és az *Olaj!* (1926) című sikeres írásaival. Regényeiben fiktív karakterekkel

mutatta be a valóságra utaló történeteket. A *mocsár* című könyve litván bevándorlócsaládról szól, amelyet az amerikai álom megvalósítása helyett az elnyomás és a kihasználtság vár és kerget az örületbe; éhezésre és prostitúcióra kényszerülnek. Sinclair nem forradalmat, hanem törvényes úton elért változást akart. Lelkesedéssel fogadta Rooseveltt és a New Deal programjait, azon belül is az állami juttatásokat, a gyülekezési jog biztosítását és a szakszervezetek védelmét. Ha az üzleti réteg Rooseveltt gazdaságpolitikáját radikálisnak tartotta, akkor Sinclair programja örülségnek hangzott. Indulását stílszerűen egyik könyvében jelentette be, amelyet erre a célra írt. Programjában a kapitalizmus és a szocializmus legjobb elemeinek ötvözését tűzte ki célul: állami beruházások, szociális háló létrehozása, segélyek és juttatások a munkásoknak, a bukdácsoló vagy csödbement vállalkozások államosítása stb. A program megvalósítására szánt források a gazdagabbak megadóztatásából származtak volna. Ez az újraelosztó adópolitika a liberális Rooseveltt-adminisztrációnak is szélsőséges volt. Az ehhez hasonló szociáldemokrata gazdaságpolitika napjainkban sem számít mainstreamnek Amerikában, az 1930-as évek Kaliforniájában azonban az addigi legradikálisabb programnak számított (Olmstead 2015: 172–175). Rooseveltt és a Demokrata Párt éppen ezért nem támogatta a kaliforniai szocialistát. Vesztes kampányra számítottak, és nem tartották előnyösnek azt, ha az általuk képviselt liberalizmust a szocializmussal kapcsolná össze az amerikai társadalom.

Ugyanakkor szükség lett volna egy vállalható jelöltre, hiszen a Demokrata Párt az 1930-as évekig még nem tudta megvetni lábát Kalifornia államban, amely republikánus bázisnak számított. Sinclair és csapata nagy erőbedobással indult neki az előválasztásnak. Újságot vettek, amelyből a kampány végéig kétmillió példányt nyomtattak. Mindkét párt megtartotta jelöltválasztását. Kevesen lepődtek meg a republikánusok eredményén: győzött az újráválasztásra készülő, konzervatívok támogatta Frank Merriam. A demokraták előválasztási eredménye meglepetést tartogatott, mivel Sinclair nagy fölénnyel nyerte a jelöltséget, legyőzve az ellene induló hét politikust. A Republikánus Párt centrista irányítói tudták, Kalifornia feletti irányításuk veszélyben van. Merriamot a konzervatívok támogatták, a másik oldalról egy szocialista fenyegette a republikánusok győzelmi esélyeit (Balke & Newman 1984: 306). Érdemes megjegyezni, hogy az előválasztások során az Upton által hátrahagyott Szocialista Párt jelöltje is elindult a kormányzóválasztáson, illetve a helyi kommunisták egyenesen fasiszta szocialistának nevezték (Blake & Newman 1984: 310). A Sinclair-kampányt minden oldalról érte támadás.

A politikai támadások legjobban megtervezett és legprofesszionálisabb része mindenképpen fő ellenfeleitől, a republikánusoktól érkezett. Az üzleti réteg konzervatívjai már kiálltak a republikánus jelölt mellett, illetve a New Deal és a szocializmus ellen. Az ő szavazatuk nem lett volna önmagában elegendő a győzelemhez. Nagy összegű adományait és médiatúlsúlyukat kihasználva olyan lépésre szánták el magukat, amely a Republikánus Pártot – és onnantól kezdve az összes politikai kampányt – megváltoztatta. A kampányt, annak kommunikációját, költségvetését és irányítását szakértőkre bízta. Clem Whitaker és Leone Baxter politikai tanácsadóként a választások megnyerésével foglalkozott. A páros konzervatív nézetei és a New Deal miatti elégedetlenség egymásra találása jelentős mértékű változásokhoz vezetett a politikai kommunikációban (Olmstead 2015: 179–179, Starr 1996: 214–215). A politikai kampányok menedzselését elvállaló tanácsadók ráéreztek arra, hogy mit kívánnak a kaliforniaiak a kampánytól: versenyt, megmérettetést és látványosságot. Új elemnek számított a szórakoztatásra való törekvés (Pitchell 1958: 288).

Sinclair az ellene folytatott kampányt hazugságyárnak nevezte. Érdemes kiemelni, hogy a republikánusok inkább negatív kampányt folytattak Sinclair ellen, mintsem a saját jelöltjük mellett kampányoltak volna. A konzervatív üzleti rétegtől érkező támogatást teljes mértékben felhasználták. A kaliforniai újságok 92 százaléka támadta a demokrata jelöltet, és csak 3 százalékukat lehetett semlegesnek nevezni a kampány során; a maradék Sinclair mellett foglalt állást. Hollywood is Sinclair ellen volt. Whitaker és Baxter rajzfilmkészítőket bízott meg karikatúrák készítésével, emellett lejárató kampányfilmeket is forgatott (Starr 1996: 143–145). Az egyikben egy interjú formájában kérdezték meg Kalifornia népét a kormányzóválasztás jelöltjeiről. Azok, akik a demokrata párti jelöltet támogatták, erős (spanyol, kelet-európai) akcentussal beszéltek, és legtöbbször nem a fehér rasszhoz tartozott. Visszatérően kiálltak a szocializmus mellett, többször emelgetve példaként a Szovjetuniót. A republikánusokat támogatók szimpatikusabb fényben tűntek fel. Az egyik kampányfilmben egy idős hölgy saját teraszán, hintaszékben üldögélve érvelt a republikánusok mellett. Elmondása szerint csak Merriam és

a republikánusok képesek megvédeni a magántulajdont, amire példának saját szerény házáat hozza, amelyért egész életében dolgozott (Blake & Newman 1984: 312).

A lejárata részeként Sinclair regényeiből is idéztek kapitalista és rendszerellenes megszólalásokat. Nem adták meg az idézetekhez a kontextust; sokszor az idézetek olyan regénybeli karakterektől származtak, akiknek a véleménye nem egyezett az íróéval. Ez azonban a kampány szempontjából nem számított. A demokrata jelölt által javasolt gazdasági lépések az átlagember számára nem tűntek annyira radikálisnak, mint az üzleti rétegnek. Mégis valahogyan meg kellett győzni őket arról, hogy ne szavazzanak rá. A republikánus tanácsadók rájöttek arra, hogy ha felnagyítják Sinclair vélt vagy valós álláspontjait, és azt összekötik a kommunistáktól való, Kaliforniában amúgy is jelentős félelemmel, akkor szavazásra tudják buzdítani őket (Olmstead 2015: 172–183, Pitchell 1958: 289). Az egyik ilyen fontos kérdés a vallás volt. Sinclair bírálta az intézményes vallást mint az elnyomás és a kizsákmányolás védelmezőjét 1947-es *Profits of Religion* című könyvében. A narratíva ezek alapján egyszerű volt: Sinclair ateista és keresztényellenes, programja veszélyt jelent a családokra. Különböző egyházi és gyülekezeti vezetőket kértek meg arra, hogy miséiken és rádióműsoraikban terjesszék a republikánusok üzenetét. Legnagyobb támogatóik egyikét az amerikai evangéliumi keresztények jelentették. Tény, hogy Sinclair tényleg egyházellenes volt, ám a személyes vallásosságát nem kritizálta.

A gazdasági világválság idején jelentős számú déli államokból származó fehér bevándorló érkezett Kaliforniába. A munkásosztályt erősítő bevándorlók társadalmi kérdésekben konzervatív nézeteket vallottak, ezért az ő meggyőzésük nem okozott gondot. A mozgósítási taktika egyik új eleme a nők meggyőzése volt. A nők Kaliforniában 1911-ben kapták meg a szavazati jogot, így nagy részük még nem köteleződött el egyik párt mellett sem. A republikánus kampány a korábban politikai tevékenységet nem folytató középosztálybeli fehér nők meggyőzését tűzte ki célul a hagyományos, konzervatív családi értékek hangsúlyozásával. Végsősoron a baloldali politika radikális társadalmi változásaitól tartókat és a baloldali gazdaságpolitikától saját megélhetésüket féltőket tudták elkötelezett választói koalícióba tömöríteni. A Republikánus Párt új irányvonalának alapjait ezzel fektették le (Olmstead 2015: 183–185). Kalifornia-szerre több vállalkozás és üzlet adományozott nagyobb összegeket a republikánus jelöltnek, sőt ezt dolgozóiktól is elvárták, és így tettek a hollywoodi filmstúdiók is (Blake & Newman 1984: 311–312). Az amúgy is hatalmas médiaellenszélben kampányoló Sinclair végül elvesztette a választást. Frank Merriam republikánus kormányzó győzött, miután kiállt a New Deal mellett, ezzel magára haragítva a konzervatívokat (lásd Blake & Newman 1984).

Bár a Demokrata Párt vesztett kormányzóválasztáson, sikerült hivatalosan is megvetnie a lábát Kaliforniában. Országos szinten a republikánusok nem könyvelhettek el hasonló eredményeket, sőt egyre gyengébben szerepeltek a New Deal és Rooseveltnépszerűsége miatt. A Kaliforniában megtanult leckét csak a háború után kezdték országosan is alkalmazni. Eközben a New Deal még népszerűbb lett, kibővült például a nyugdíjjal és a munkanélküli segélyezéssel. Olyan dolgok lettek elfogadottak és a mindennapok részei, amelyek miatt sokan Amerika végnapjait és a szocializmus kezdetét vizionálták (vö. Schumpeter 1950).

A kampány idején a Merriam mögött álló kampánygépezet a későbbiekben is támadta a liberálisokat és minden baloldali tömörülést. Kapcsolatukat az új választási koalícióval folyamatosan ápolták, elmélyítették. Fő politikai tanácsadók és a kampánygépezet irányítói, Whitaker és Baxter sikeres karriert futottak be, még 80 választást vezényeltek le, s ezekből 74-et meg is nyertek. Sikerüket annak köszönhetik, hogy rájöttek egy egyszerű, de hatásos kampányformulára, amelyet először országos szinten a Republikánus Párt, majd évtizedekkel később némi túlzással az egész világ használni kezdett: egyszerű üzenet, szórakoztató közlésforma és az ellenfél támadása. Kijelenthetjük, hogy a politikai tanácsadók megjelenésével az újságok, a rádió és a mozi felhasználásával, valamint a marketingszempontok előtérbe helyezésével az 1934-es kaliforniai kormányzóválasztás során megszületett a médiapolitika és a médiapolitizálás. A Republikánus Párt új, konzervatív szárnyának rendelkezésére állt stabil támogatói háttér, szavazóbázisa, kampánytechnikája, médiaapparátusa és üzenete. Már csak olyan új politikusokat kellett találni, akik nem kötődtek a válság előtti Republikánus Párthoz, és felvállalták a konzervatív irány támogatását. Prominens politikusok Kaliforniában figyeltek fel egy tehetségesnek ígérkező fiatalemberre: Richard Nixont nem volt szüksége sokáig győzködni (ld. Nixon 2013).

3. Kibontakozó konzervativizmus

Az 1960-as évek Eisenhower republikánus elnök Fehér Házban töltött utolsó hónapjával indultak és Richard Nixon elnökségével fejeződtek be, de az évtized mégis a demokratákról szólt. John F. Kennedy, valamint Lyndon Johnson elnök határozta meg a Fehér Ház életét. A társadalomban azonban nagy változások zajlottak, a konzervatív mozgalom pedig kitartóan szervezkedett.

Richard Nixon 1947-től volt Kalifornia Állam képviselője a Képviselőházban. Orange Countyban nyert, ahol ellenfelét a már jól bevált taktikával győzte le. A korábban bemutatott kampánygépezet neki is dolgozott. Ennek élén a Los Angeles Times állt: addig hívták ellenfelét kommunistának, Nixon addig riogatott a baloldali radikalizmusával, amíg elég ember pártolt el ellenfelétől. Támogatói között tudta az állam mezőgazdaságának, olaj- és filmiparának politikában érdekelt szereplőit. Maga Nixon magánbeszélgetésiben elismerte, hogy e taktika erkölcstelen, viszont szavatolja a győzelmet. Ha valami beleillett Nixon világlátásába, akkor a „győzni bármi áron” felfogás mindenképpen ilyen (lásd Gellman 2017: 25–88). A Kongresszusban tagja lett az Amerika-ellenes tevékenységek bizottságának, ahol közrejátszott egy valódi kommunista kém leleplezésében és elfogásában. A kém nyíltan támogatta a New Deal politikáját, ráadásul a szélsőbaloldal által szervezett mezőgazdasági sztrájkok idején is tevékenykedett Kaliforniában. Nixon ezzel országos ismertségre tett szert, így ő volt a tökéletes személy a már Kaliforniában jól ismert konzervatív üzenet országos terjesztéséhez. Egy specifikus személy helyett immár a Demokrata Párt egészét érték a kommunizmussal való összehasonlítások és vádaskodások. Ha nem kommunistázták őket, akkor a demokraták New Deal liberalizmusát nevezték veszélyesnek, amely kaput fog nyitni a szocializmusnak az Egyesült Államokban. Mindeközben Nixonból szenátor, majd alelnök lett.

3.1. Nixon hatalomba kerülése

Eisenhower volt az első republikánus elnök a világválság óta, egyben az addigi legidősebb, aki a Fehér Házba jutott, így maga mellé a fiatal és az új irányzatot képviselő Nixont választotta. Eisenhower a párt centrista irányvonalát képviselte, támogatta a New Deal intézkedéseit. Elnöksége alatt a szövetségi állam továbbra is beavatkozott az egyes államok életébe, legyen szó autópályák építéséről vagy az ekkor lendületbe kerülő polgárjogi mozgalom melletti kiállításáról és a borszín alapján történő szegregáció elleni fellépésről.

Adott volt, hogy az 1961-ben leköszönő Eisenhowert Nixon kövesse a Fehér Házban, hiszen az addigi legaktívabb alelnök volt, aki a nemzetközi politikában is megvetette a lábát. Kihívója John F. Kennedy volt, aki a roosevelti New Deal választói koalícióját kívánta újjáéleszteni. A republikánus kampánygépezet azonban harcba indult Kennedy célja ellen. A narratívának nem kellett feltétlenül tényeken alapulnia, mint a szovjet kém esetében. Kennedyt és családját nem lehetett a kommunizmushoz kötni, még programját sem. Viszont hozzá lehetett csatolni a New Deal és a szocializmus veszélyeit. JFK programjában adócsökkentésről és a katonai kiadások növeléséről beszélt, ami az üzleti konzervatívok számára nem jelentett veszélyt. A társadalmi konzervatívok számára – leginkább a déli államokban élőknek – a polgárjogi mozgalomhoz való viszonyulás jelentett választóvonalat (May 1990, Benoit & Harthcock 1999, Gifford 2006). Kennedy az 1960-as elnökválasztási kampány során ambivalensen foglalkozott a kérdéssel. Nixon nem mert komolyabban foglalkozni a rasszokkal és a polgárjoggal kapcsolatos kérdésekkel, tartva attól, hogy a konzervatívabb fehéreket elijesztené a szavazótáborból (Weeks 1964: 235). Mindezek ellenére Nixon követte a bevált narratívát, és Kennedy programját jóléti államnak álcázott szocializmusnak nevezte. Ezúttal nem volt sikeres a kommunikációs technika, Nixon elveszítette a választásokat. A vereség rávilágított a Republikánus Párton belüli ellentétekre is. Az 1950-es években a párt két szárnya két különböző terv mellett tette le a voksát. A régi, észak-keleti bázisú lincolni republikánusok – például Nelson Rockefeller – a hagyományok folytatása mellett foglaltak állást. Szerintük vissza kell hódítani az északi államokat a New Deal demokratáitól, méghozzá a fekete közösségek szavazatainak megnyerésével. A másik, feltörekvő szárny, amely kötődött a kaliforniai irányzathoz, úgy gondolta, hogy a pártnak az 1930-as években kidolgozott kampányretorika segítségével teljesen új szavazóbázisra kell szert tennie, amelynek magját

a déli államokban lehet kialakítani. Szerintük az új választói koalíció érdekében a fekete szavazatokról le kell mondani. Az 1960-as választás során a kaliforniai irányzathoz tartozó Nixon a régi republikánusok taktikájával indult harcba, Eisenhower sikerére alapozva. Az 1960-as televíziós vitákban Nixon kiállt a polgárjogi mozgalom mellett, és – folytatva Eisenhower narratíváját – további lépéseket sürgetett az egész ország érdekében (Hillygus & Shields 2009: 107–114).

1960-ban Nixon és a liberális republikánusok kampánya elbukott. Nixon sokkal szerényebb számú szavazatot kapott az afro-amerikaiktól, mint előtte Eisenhower. A Republikánus Pártnak új szavazói koalícióra és új imidzsre volt szüksége, amelyet Nixon sikeresen épített ki 1968-ra (Tindall 1971: 139–140). Ebben az évben hatalmas fölényrel győzött az elnökválasztáson, ami részben annak volt köszönhető, hogy sok déli konzervatív szavazó adta fel a Demokrata Párthoz való hűségét. 1968-ban Nixon nem félt teljes mértékben kihasználni a kaliforniai narratíva és kampánytechnika adta lehetőségeket. Ez legjobban a déli stratégiában nyilvánult meg (lásd Mekovity 2009).

Hogy feltárjuk, mi vezetett a stratégia kialakításához, vissza kell mennünk az időben. A déli államokban a 19. században, különösen a polgárháborút követő újjáépítési időszak óta megkérdőjelezhetetlen volt a Demokrata Párt hegemoniája. A republikánusok a rabszolga-felszabadító Abraham Lincolnt, a Konföderáció legyőzőit és az ingyenes munkaerő hiányából fakadó elszegényedés pártját jelentették Délen a fehér szavazók számára az 1960-as évekig. A blokkban szavazó afro-amerikaiakon kívül kevés fehér szavazott rájuk. A Jim Crow-törvények – amelyek sok egyéb jogfosztás mellett a feketék szavazati jogát is csorbították – ellehetlenítették a republikánusok győzelmi esélyeit. A 20. század elején csak Warren G. Harding tudott republikánusként komolyabb támogatást elérni. Hoover elnöksége alatt a Republikánus Párt imidzsze az egész országban megváltozott. Elsősorban a gazdasági világválságot azonosították a párttal; rengeteg szavazó hagyta el a pártot, és 1932 és 1952 között nem nyertek elnökválasztást. Ezekben az évtizedekben lassan kieleződött a viszony a déli konzervatív és az észak-keleti demokraták között. Az észak-keleti államokban a republikánusok báziszavazói egyre nagyobb arányban szavaztak át a demokratákra. Harry Truman elnök megszüntette a rasszok szerinti szegregációt a katonaságban, amivel feldühítette a déli demokratákat. Csak remélhette a demokrata vezetőség, hogy a déli, társadalmi konzervatív fehér szavazóik lojalitása felülírja elégedetlenségüket (Hillygus & Shield 2009: 11–113).

3.2. A déli stratégia

1954-ig az egyes tagállamok szabták meg azt, hogy lehetséges-e az iskolák rasszok szerinti elkülönítése, amit a Legfelsőbb Bíróság 1954-es döntése írt felül (Brown vs. Board of Education). Alkotmányellenesnek minősült az, ha az iskolákat vagy azok tanulóit rasszok szerint különválasztják. Ezt részben a központi kormányzat segített betartatni az elnök által kinevezett legfőbb ügyész segítségével. E rendelkezés szerint a szövetségi állam akkor avatkozik be, amikor szükségesnek látja – ám ezt a központi kormányzat helyi ügyekbe való illetéktelen beavatkozásaként értékelték az alkotmányt konzervatív megközelítésben értelmezők (Aistrup 1999).

Sokáig a déli államok egyik jellegzetessége volt az, hogy a faji kérdések felülírták a legtöbb problémát. A republikánusok a deszegregációt nyíltan ellenző, azzal nem szimpatizáló szavazókat igyekeztek meggyőzni, részben így sikerült elhódítaniuk a déli szavazókat, de a Demokrata Párt konzervatívabb szárnya is kihasználta a stratégia nyújtotta lehetőségeket hatalma megszilárdításáért. A stratégia lényege, hogy az oktatás decentralizálásával, azaz a privát szektor és az egyházak térnyerésével kibővítsék az iskolaválasztás lehetőségét, mindezt oktatási reformként mutatva be (Brown 2004: 191–192). A kibővült iskolaválasztást könnyű volt marketingszempontról népszerűsíteni. A választás lehetőséget ad a családoknak a lehető legjobb iskola kiválasztására, ahogy az egyénnek is bővülnek a választási lehetőségei. Mindegy, hogy a család vagy az individualizmus hívószavak közül kinek melyik tetszik jobban: mindenki azt hallja, ami tetszik neki. A stratégia egyik célja az volt, hogy – burkoltan – továbbra is lehetőséget lehessen biztosítani a szegregáció alkalmazására. Az állam által fenntartott összevont iskolák rossz körülményeire és zuhanó tanulmányi átlagaira hivatkozva reklámozták a magániskolákat. Általános jelenség volt a fehérek menekülése az olyan iskolákból, amelyekben kisebbségbe kerültek, vagy amelyeket bírói

döntés alapján deszegregálni kellett. A magániskolákban az oktatás sokba került, így csak azok élhettek ezzel a lehetőséggel, akik anyagi biztonsággal és megtakarításokkal rendelkeztek, azaz a legtöbb esetben a középosztálybeli fehérek. Az iskolaválasztás jelszavát hangoztatva működhetett tovább a szegregáció jelensége. A privát szektor által fenntartott iskolák az 1970-es évek elejétől részesülnek szövetségi támogatásban. Egyébként semmi garancia nem volt és a mai napig sincs arra, hogy a gyermek magasabb színvonalú oktatásban részesül, és arra sincs, hogy a szülő nagyobb beleszólással rendelkezne a tanítatásban, mint egy állami iskola esetében (Brown 2004: 194–199).

A New Deal után a republikánusok elvesztették stabil választói bázisukat északon. Ezért némi útkeresés után a választói bázisukat a kaliforniai narratívát alkalmazva és a rasszista a berögződéseket kihasználva a déli államokban kezdték újjáépíteni. A déli stratégia tehát egy olyan politikaikommunikáció-csomag, amelyet a Republikánus Párt túlélése érdekében használtak, és amely az ideológia tekintetében jobbra, konzervatív irányba terelte a pártot.

3.3. A kibontakozott konzervativizmus eredményei

1994-re a Republikánus Párt a déli államokban helyi (kormányzók, helyi törvényhozók) és országos (képviselők, szenátorok) szintjén is többségbe került a déli államokban, és az egyik legstabilabb szavazótáborra is innen származik. Nem csak a déli stratégiának köszönhető az, hogy a demokraták több mint 100 éves hegemónia után elvesztették befolyásuk jelentős részét délen. A déli szavazók mindig konzervatívabbak voltak, főleg társadalmi kérdésekben, mint az országos átlag. A Demokrata Párt progresszívizmus felé tolódása és a republikánusok gyorsabb váltása a konzervativizmus felé jelentős mértékben közrejátszott a pártpreferenciák változásában (Brown 2004: 200–202). Ennek nyomai felfedezhetőek a képviselőházban is (Roberts & Smith 2003). Nixon a Kaliforniából indult konzervatív irányzat első elnöke volt, viszont nem teljesíthette be a konzervatív fordulatot a párton belül. Máig ő az egyetlen amerikai elnök, aki lemondott, ezért nem volt lehetséges őt a konzervatív mozgalom reklámarcává és emblematisz szereplőjévé emelni elnöksége után.

Az 1960-as évek során a konzervatív mozgalom sikeresen bővítette ideológiáját. Vegyítette a tradicionálisizmust (főleg társadalmi kérdésekben) és a libertarianizmust (főleg gazdasági kérdésekben és a szövetségi államhoz való viszonyában). A két elvet az antikommunizmus fogta össze, amelyet pragmatizmussal párosítottak, azaz konzervatív üzeneteiket olyan módon adták át a választóknak, hogy az a többség számára – radikálisok és mérsékeltek számára egyaránt – elfogadható és támogatható legyen. Így az a polgár is szavazhat a republikánusokra, aki „csak” az abortuszt tiltaná be, az is, akinek nem tetszik, ahogy a szövetségi kormány beleavatkozik a gazdaságba, és az is, aki a végletekig ellenzi a szegregáció eltörlését, továbbá az is, aki csak nem ért egyet a demokraták bármely központosító elképzelésével (Hijiya 2003: 214–218). A legtöbb választót lefedi narratívájuk, amely sokféleképpen kommunikálható, emiatt a gyakorlatban működő politikai kommunikáció csodafegyvere, amellyel 1968 és 2008 között mindössze négy választást veszítettek el.

4. A konzervatív republikánusok

Az üzleti és a társadalmi konzervatívok együttműködéséből induló szavazóbázist Ronald Reagan formálta stratégiai koalícióvá, aki politikai szereplőként az 1960-as években vált ismertté és népszerűvé. Ahhoz azonban, hogy Reaganból elnök legyen, szükség volt Barry Goldwaterre is, aki 1964-ben indult az elnökválasztáson.

A demokraták népszerűségük csúcsán voltak Kennedy elnök halála és Johnson elnök polgárjogi törvényei után. A republikánusok az Arizonából származó Barry Goldwatert indították az elnökségért 1964-ben, aki más volt, mint a korábban látott republikánusok. Goldwater pártjának konzervatív oldalát képviselte, radikális antikommunista volt. Kiállt a tagállamok túlsúlya mellett a szövetségi államéval szemben. Az új törésvonalat jelentő társadalmi kérdésekben viszont a centrista irányt képviselte egész karrierje során. Nyíltan támogatta a homoszexuálisok jogait, valamint a deszegregációt (Feulner 2004). A republikánusok melletti kiállásra buzdítottak

több állam Ku Klux Klánjának vezetői, amit Goldwater és a republikánusok teljes mértékben elutasítottak (Hijiya 2003: 222). Az abortusz engedélyezését kimondó 1973-as *Roe vs. Wade* precedensértékű bírói döntés mellett is kiállt, amely fontos törésvonalat jelentett a társadalmi kérdésekben liberálisok és konzervatívok között. Ugyan üzenetei és gondolatai nagy hatást gyakoroltak a későbbi republikánusokra, köztük Reaganre is, a konzervatív irány 1964-ben még nem tudott győzni, mivel Johnson elnök hatalmas fölényrel megnyerte a választást. Ebben az évben viszont Ronald Reagan egy Goldwatert támogató beszéd formájában politikai ismertségre tett szert (Longley et al. 2007: xi). Az 1964-es választáson már jól láthatóvá vált az az úr, amelyet a konzervativizmustól egyre távolodó Demokrata Párt hagyott hátra. A déli államokban ez különösen érezhető volt. Goldwater és kampánya azonban még nem volt képes győzelemre vinni a konzervativizmust, bár a párt tanult a vereségből. Olyan konzervatív jelöltre volt szüksége, aki retorikájával eredményesebben tudja összekovácsolni a választási koalíciót. A Kaliforniából kiindult konzervatív szárny hatalmas győzelmet aratott 1968-ban és 1972-ben Nixon vezetésével (Hillygus & Shield 2009: 117–118). A demokraták is tisztában voltak helyzetükkel. Rooseveltt olyan koalíciót hozott létre a New Deal segítségével, amely közös alapra helyezte az északi munkásokat és a déli farmereket. Az 1950-es és az 1960-as évek polgárjogi mozgalma döntésre kényszerítette a pártokat. 1960-ban Kennedy elnök kilátásba helyezett egy átfogó polgárjogi reformot, amelyet Johnson elnök teljesített az 1964-es polgárjogi és az 1965-ös választójogi törvényekkel. Johnson, aki texasiként jól ismerte a déli államokat, privát beszélgetéseiben kimondta, amitől a Demokrata Párt tartott, azaz hogy a déli szavazókat az egykor domináns demokraták jó időre elvesztették (Miller & Schofield 2008: 438, Merkovity 2018: 52–53).

Reagan egyrészt kommunikációs képességei miatt vált sikeressé. A média, azon belül a televízió egyre nagyobb térnyerésével előnyére vált, hogy színészkARRIERJE idején megtanulta, miként kell viselkedni a kamerák előtt. 1964 és 1968 között a General Electric cégnek dolgozott mint reklámarc. Feladata egyszerű volt: el kellett adnia egy terméket, és jó színben kellett feltüntetnie a terméket előállító vállalatot. Reagan még azelőtt kitanulta a marketing és az eladás mesterségét, hogy politikai karrierbe kezdett volna. Sok beszédet tartott az országban, amelyek gyakran politikai tartalommal töltdtek meg. Kitapasztalta, hogy az ország melyik területén milyen retorikát érdemes használni, különösen a déli államokban. Ez a tapasztalatszerzés valószínűleg nagy segítséget nyújtott neki, amikor összeállította és győzelemre vitte a mai Republikánus Pártra is jellemző társadalmi és üzleti kérdésekben is konzervatív kampányt, amely új lendületet adott a pártnak, és megszilárdította a konzervatív mozgalmat.

Első választási győzelme 1966-ban volt a kaliforniai kormányzóválasztáson. Reagan támogatói között megtalálhatóak voltak az üzleti szféra szereplői az olaj és az acéliparból, valamint a bankvilágból is, és Hollywood is támogatta (Longley et al. 2007: 75–76). Támadta a liberalizmust, és kiállt az üzleti konzervativizmus, a szabad piacgazdaság, a neoliberalizmus mellett. Reagan ugyanazt a taktikát alkalmazta, mint a republikánusok 32 évvel korábban. Ugyanazokkal a jelzőkkel, hívószavakkal és vádakkal támadta ellenfelét, és szólította meg a szavazókat (lásd Primuth 2016: 42). Antikommunista nézeteiről még politikai karrierje előtt tett tanúbizonyságot, amikor a színészeket összefogó szakszervezet elnökeként (Screen Actors Guild) az FBI belső embere volt, és Hollywoodban kutatott kommunisták után (Olmstead 2015: 236).

Gyors felemelkedését látva sokan potenciális elnökjelöltként tekintettek rá, és 1968-ban elindult a jelöltségért. Ebben az évben George Wallace déli szegregáció-párti konzervatív is elindult mint független jelölt. Reagan és Wallace nem járt sikerrel, viszont Wallace kampánya rávilágított arra, hogy mennyire centrista Nixon. Wallace és Reagan is népszerűbb volt a déli szavazók körében. Nixon a déli stratégiát alkalmazva társadalmi kérdésekben az addiginál konzervatívabb, de pragmatikus álláspontot felvéve biztosította magának a déli államokat és a választási győzelmet. Amíg Wallace nyíltan rájátszott a déli fehér szavazók rasszista előítéleteire és hiedelmeire, addig Reagan és részben Nixon is burkoltan és nem radikális módon tette ugyanezt. Reagan megtanulta, hogyan kell programját bizonyos szavazók érzéseire hangolni, és ezeket miként lehet az egész szavazóközösségnek bemutatni és eladni. Az ő narratívájában a polgárjogi mozgalommal és a szavazójogi törvényekkel szemben azért érdemes skeptikusnak lenni, mert ellenkeznek Amerika alapelveivel, például az autonóm önkormányzatisággal és a tagállamok önállóságával (Mayer 2007: 77).

5. A konzervativizmus amerikai útja

Azt a konzervativizmust, amelyet az Egyesült Államokban tapasztalhatunk – legyen az gazdaságfilozófia vagy kampánytechnika, politikai narratíva – jól ábrázolja Russel Kirk munkássága. Kirk az amerikai konzervativizmus egyik legfontosabb gondolkodója, aki Goldwater, Nixon és Reagan politikai karrierjeiben is szerepet játszott. Kirk az európai kultúrából származó értékek konzerválásáról értekezett, amelyeket a Republikánus Párt a 20. század során a politikai narratíva szintjén az oltalma alá vett (Egedy 2014). Russel Kirk konzervativizmussal kapcsolatos elveiben több olyan elemet is felfedezhetünk, amely a Republikánus Párt retorikájában is megjelenik. Az egyik a politikai nézeteltérések, problémák, krízisek elsősorban morális és/vagy vallási szempontból való megközelítése, az egyenlőség ellenzése, legyen az gazdasági vagy társadalmi. Ez a motívum markáns szerepet játszik a republikánusok retorikájában. A gazdasági és a társadalmi dimenzió összekapcsolódik a magántulajdon szentségével, amely konzervatív olvasatban a szabadság alapja. A New Deal intézkedései óta folyó, a magántulajdon elvesztésével és a szocializmus eljövételével való kampányolás természetesen és logikusan épült be a Republikánus Párt narratívájába, és a mai napig központi szerepet játszik benne, hiszen az alapvető amerikai értékek konzerválását tűzi ki célul. A retorika a változástól való természetes félelemre is épít, amelyet Kirk is kiemel (Birzer 2015, McDonald 2004). A baloldali ideológiáknak az USA értékeinek, elveinek és szokásainak antitéziseiként való prezentálása a konzervatív gondolkodás és a konzervatív gondolkodás melletti kampányolás legerősebb fegyvere lett (Egedy 2014). Annyiban azonban eltér Kirk konzervativizmusától, hogy politikai narratívákban, a politikai kommunikációban él a republikánus párti konzervativizmus. Ilyen narratíva például a patriotizmus, amely összeköthető a vallásossággal és a családdal. Olyan kommunikációs toposzok ezek, amelyeket a republikánusok megkíséreltek monopolizálni a politikai kommunikációjukban. A „kis állam” vagy az alkotmány és kiegészítéseinek védelme ugyancsak visszatérő kommunikációs eleme a Republikánus Pártnak. Az ilyen témák nyitják az utat az abortusz tiltása vagy a fegyverviselés engedélyezése melletti érvelésnek az 1980-as évektől kezdődően. A párt konzervatív világlátása jelen van a társadalomban a kulturális konzervativizmus révén. Ennek középpontjában a vallás, az értékek megőrzése áll, ami jellemzően sajátosan „amerikai értékeket” jelent – például a nemzeti lobogó kihelyezését a magánházakra, a katonák tiszteletét, a nők társadalmi szerepének kevésbé progresszív felfogását. Ez a konzervativizmus tudta felemelni a két Bush elnököt, ahogyan Donald Trump elnököt is. Minden elnök kampányáról külön tanulmányt lehetne írni, hiszen mindig máshogy jelenítik meg és kommunikálják a választók megszólítására alkalmas fentebb említett konzervatív értékeket.

6. Összegzés és következtetések

Az Egyesült Államok pártrendszere jelentős változásokon ment át a 20. század során. Az évszázad elején az ország észak-keleti államait a Republikánus Párt, déli államait a Demokrata Párt dominálta. Mindkettő törekedett a progresszív és a konzervatív szavazók valamilyen összességéből álló választási koalíció kialakítására. Az 1929-es gazdasági világválság és a demokrata Franklin Roosevelttel gazdaságpolitikai tevékenysége törésponthoz vezetett a két politikai erő között. A Demokrata Párt tartósan megvettette lábát az észak-keleti államokban, elsősorban a progresszív szavazótábor igényeire koncentrálna. A párt déli és északi szárnya közötti feszültség az 1960-as évekre szakadáshoz vezetett. A Republikánus Párt válság utáni vereség hulláma és identitásválsága megújulásra kényszerítette a pártot. Az 1930-as években megszülető konzervatív politikai narratíva és a hozzá kapcsolódó forradalmian új kampánytechnika vitte győzelemre a Republikánus Pártot a 20. század második felében. A déli államokban a „faji” kérdésekhez és a polgárjogi mozgalomhoz kapcsolódó érzelmek kiaknázásával magához kötötte a déli konzervatív szavazótábor, amely főleg fehérek közül tevődött össze. A Republikánus Párt a konzervatív szavazók egyesítésére törekedett, jobb híján maga mögött hagyva a progresszív szavazói bázist. Richard Nixon 1968-as és 1972-es győzelmei, majd Ronald Reagan 1980-as és 1988-as győzelmei szilárdították a Republikánus Párton belül meg a konzervatív szárny pozícióját, amely a mai napig dominálja a párt politikáját és narratíváját.

Irodalom

- Aistrup, Joseph A. (1996): *The Southern Strategy Revisited: Republican Top-Down Advancement in the South*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Benoit, William L. & Allison Harthcock (1999): Functions of the Great Debates: Acclaims, Attacks, and Defenses in the 1960 Presidential Debates. *Communication Monographs*, vol. 66, no. 4, pp. 314–357.
- Birzer, Brandley J. (2015): *Russel Kirk: American Conservative*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Blake M., Fay & Morton H. Newman (1984): Upton Sinclair's Epic Campaign. *California History*, vol. 63, no. 4, pp. 305–312.
- Brown, Frank (2004): Nixon's „Southern Strategy” and Forces Against Brown. *The Journal of Negro Education*, vol. 73, no. 3, pp. 191–208.
- Clotfelter, Charles T. (2004): Private Schools, Segregation, and the Southern States. *Peabody Journal of Education*, vol. 79, no. 2, pp. 74–97.
- Dallek, Robert (1991): Woodrow Wilson, Politician. *The Wilson Quarterly*, vol. 15, no. 4, pp. 106–114.
- Egedy Gergely (2014): *Konzervatív gondolkodás és politika az Egyesült Államokban John Adamstól Russel Kirkiig*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Feulner Edwin J. (2004): Foreword. In: Barry Goldwater: *The Conscience of a Conservative*, pp. 3–14. Washington DC, Heritage Foundation.
- Gellman, Irwin F. (2007): *The Contender: Richard Nixon, the Congress Years, 1946–1952*. New Haven: Yale University Press.
- Gifford, Laura Jane (2006): *The Center Cannot Hold: The 1960 Presidential Election and the Rise of Modern Conservatism*. Los Angeles: ProQuest Dissertations Publishing.
- Hijiya, James (2003): The Conservative 1960s. *The Journal of American Studies*, vol. 37, no. 2, pp. 201–227.
- Longley, Kyle, Jeremy D. Mayer, Micheal Schaller & John W. Sloan (2007): *Deconstructing Reagan: Conservative Mythology and America's Fourtieth President*. Armonk: M. E. Sharpe Inc.
- May, Ann Mari (1990): President Eisenhower, Economic Policy and the 1960 Presidential Election. *The Journal of Economic History*, vol. 50, no. 2, pp. 417–427.
- McDonald, W. Wesley (2004): *Russel Kirk and the Age of Ideology*. Columbia: University of Missouri Press.
- Merkovity Norbert (2009): Barack Obama elnöki kampányának sajátosságai: Mitől működnek a hálózati közösségek? *Médiakutató*, 10. évf. 1. sz. 97–106. o.
- Merkovity Norbert (2018): *A figyelemalapú politika a közösségi média korában: A politikai kommunikáció lehetséges értelmezése napjainkban*. Budapest: Médiatudományi Intézet.
- Nixon, Richard (2013): *RN: The Memories of Richard Nixon*. New York: Simon & Schuster.
- Olmstead S. Kathryn (2015): *Right out of California*. New York: The New Press.
- Pitchell, Robert (1958): The Influence of Professional Campaign Management Firms in Partisan Elections in California. *The Western Political Quarterly*, vol. 11, no. 2, pp. 278–300.
- Primuth, Richard (2016): Ronald Reagan's Use of Race in the 1976 and 1980 Presidential Elections. *The Georgia Historical Quarterly*, vol. 100, no. 1, pp. 36–66.
- Robert, Jason M. & Steven S. Smith (2013): Procedural Contexts, Party Strategy and Conditional Party Voting in the U. S. House of Representatives, 1971–2000. *American Journal of Political Science*, vol. 47, no. 2, pp. 305–317.
- Starr, Kevin (1996): *Endangered Dreams: The Great Depression in California*. New York: Oxford University Press.
- Schumpeter, Joseph A. (1950): The March Into Socialism. *The American Economic Review*, vol. 40, no. 2, pp. 446–456.
- Weeks, O. Douglas (1964): The South in National Politics. *The Journal of Politics*, vol. 26, no. 1, pp. 221–240.

Abstract in English

The Beginnings of Today's Republican Party in the 1930s and its Development until the 1960s

Over the past 100 years, the two major political parties of the United States, the Democratic Party and the Republican Party, have swapped places in the political and ideological fields. There used to be both progressives and conservatives in both parties, but to date we find almost only conservatives in the Republican Party. This study briefly presents the conservative development of the Republican Party. The roots of the party's current identity, rhetoric, and political narrative can be found in the state of California during the Great Depression. In 1934, before a gubernatorial election, Republicans entrusted their campaign to political advisers for the first time. During the election of the governor, the importance of media politics, professionalisation, campaign communication, and political narratives rose to a higher level. The Republican Party developed a new narrative resulting in a broad, motivated and committed voting base that continues to thrive to this day. This paper also shows how the trend that had started in California expanded and developed up until the 1960s, including President Richard Nixon himself and the infamous Southern strategy.

Keywords: American conservatism, Barry Goldwater, Southern Strategy, Frank Merriam, New Deal, political communication, Republican Party, Richard Nixon, Ronald Reagan, Whitaker and Baxter

Pajor Szabolcs (1999) harmadéves politikatudomány szakos hallgató a Szegedi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karán. Az Aszódi Evangélikus Petőfi Gimnázium, Általános Iskola és Kollégiumban érettségizett. A Republikánus Párt politikai narratíváit, kampánytechnikát és az azokban megrejlő konzervativizmus vizsgálatát kutatja tanulmányai mellett.

Torbó Annamária

„Egyszerre szórakozom, borzadok el és tájékozódok egy időben”

Az érzelmek és a csoporthoz tartozás szerepe a hírfogyasztásban¹

A tájékozódás és a szórakozás funkciója sokkal erőteljesebben összekapcsolódik, mint korábban bármikor. A közösségi médiumok uralta digitális környezetben hasonlóan fogyasztjuk a híreket, mint a szórakoztató tartalmakat: bár azt hihetnénk, hogy a hírfogyasztásunkat alapvetően a racionalitás dominálja, inkább érzelmi alapon válogatunk a hírek között. Abban, hogy mely tartalmak ragadják meg a figyelmünket, nagy szerepük van azoknak a közösségeknek, amelyekbe tartozunk, vagyis sokat adunk a hozzánk közel álló vagy általunk követett emberek véleményére, akik hasonló értékeket képviselnek. Mindezek a személyek és csoportok a hírek hitelességének megítélésében is fontos szerepet játszanak. Empirikus kutatásom fókuszában 20 és 25 év közötti egyetemi hallgatók médiafogyasztási szokásai állnak. A velük készült interjúkat kvalitatív tartalomelemzésnek vettem alá.

Kulcsszavak: csoporthoz tartozás, egyetemisták, érzelmek, hitelesség, hírfogyasztás, közösségi média, tájékozódás és szórakozás, újságírók vs. szakértők

1. A racionalitáson túl

A médiahatás-elméletek sokáig a médiahasználat kognitív jellegére összpontosítottak. A napirend- és a kultivációs elmélet mellett érvelt, hogy a médiatartalom közönségre gyakorolt hatása kognitív folyamatokon alapul (Kühne 2014). A kognitív folyamatok és képességek valósítják meg az értelmi működést, ezért kétségkívül meghatározó szerepük van az információfeldolgozás során, így akkor is, amikor híreket fogyasztunk. Egyre több kutatás igazolja ugyanakkor, hogy a közösségi média korában a hírfogyasztás már nem pusztán a racionális információ megtalálásának szükségét szolgálja: sokan a hírmédiát és annak műfajait használják fel azért, hogy szórakozzanak, és személyes vagy társadalmi identitásuk szükségleteit elégítsék ki (Strömbeck et al. 2020).

Ha közéleti hírekkel találkozunk, az információfogyasztás jellemzően erős érzelmi töltettel párosul (például Chabris & Simons 2010, Kavanagh & Rich 2018), és ugyanolyan érzelmi funkciókat is betölt, mint amikor valóságshow-t vagy filmet nézünk: azon túl, hogy valamilyen módon leköti a figyelmünket, érzelmileg is viszonyulunk hozzá (Polyák 2019). Ebben nem elhanyagolható tényező az emberek figyelem iránti igénye, és nem kevésbé fontosak saját politikai vagy ideológiai preferenciáik, ahogyan az sem, hogy hajlamosak előnyben részesíteni azokat az információkat, amelyek összhangban vannak saját értékeikkel, vagyis attitűd-konzisztensnek tekinthetők (Strömbeck et al. 2020: 7). Ez azt is jelenti, hogy jellemzően nagyobb hitelességet tulajdonítanak azoknak az információknak, amelyek megerősítik a már meglévő saját nézeteiket. Az információk hitelességét olyan – sokszor csak informális – közösségek hozzák létre, amelyeknek tagjait a világnézetek, az élethelyzetek és a társadalmi környezet

¹ E tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-IV-PTE-47 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

hasonlóságai kapcsolják össze. Ez az úgynevezett csoporthoz tartozáson alapuló hitelesség (*belonging-based credibility*)² erősen összefonódik a szűrőbuborék (*filter bubble*) jelenséggel (Pariser 2011). Mindebből arra következtethetünk, hogy a hírfogyasztás napjainkban egyfajta eszközként jelenik meg, amely által érzelmileg „újrátölthetjük” magunkat, és megerősíthetjük egy közösséghez tartozásunkat.

2. Szórakozni a híreken?

A szórakozást mint a médiafogyasztás egyik legfőbb motivációját hagyományosan a populáris kultúra termékeihez szokás kötni, míg az információéhségünk csillapítására sokkal inkább a minőségi újságírás és a hírmédia műfajai jutnak először eszünkbe. E két pólus hibridizációjának jelensége a neotelevíziózás előretörésének köszönhetően már az 1980-as évektől fogva egyértelműen jelen van – egyebek között *infotainment* és *edutainment* műsorok formájában (Jenei 2006). Ugyanakkor a különböző funkciók (a szórakozás, a tájékozódás, az edukáció) összefonódása a jelenlegi médiakörnyezetben talán még kevésbé válik el egymástól, mint korábban.

Azontúl, hogy az említett műsортípusok létrehozása során a profitszerzés mellett szándékos törekvés mutatkozott a hivatásos műsorkészítők részéről az összetett nézői igények kielégítésére, a különböző médiatípusokat nem csak a készítőik eredeti szándéka szerint lehet használni, így a hagyományos hírmédia sem feltétlenül pusztán a tájékozódás funkcióját képes betölteni. Az interneten az amatőr tartalom-előállítók pedig tovább tágítják a lehetséges műfajok körét, amihez gyakran a hírmédia termékeit is felhasználják, elég például a mémekre gondolnunk. Ezáltal a két funkció még szorosabban érhető tetten: az eredetileg információs célból létrehozott tartalmat új humoros jelentéssel és ennek megfelelően szórakoztató céllal ruházzák fel. Henry Jenkins ezt a jelenséget a kisajátítás (*appropriation*) fogalmával fejez ki (Jenkins 2009), amellyel a fiatal médiahasználóknak arra a képességére utal, hogy

...már meglévő szövegek, narratívák újrafelhasználásával, remixelésével, kreatív továbbgondolásával saját látásmódjukat, értelmezéseiket megfogalmazó új, eredeti médiatartalmakat hozzanak létre (Glózer et al. 2019: 69).

A megváltozott médiakörnyezet mindinkább a média használatparadigmájának előtérbe helyezését indokolja a hatásparadigmákkal szemben. A használat–kielégülés-modell (Blumler & Katz 1974) szerint az emberek saját pszichológiai, szociális és kulturális szükségleteik kielégítésére használják a médiát. A média legfontosabb használati módjai között találjuk a tanulást és információszerzést, valamint a szórakozást és időtöltést.³ A kétlépcsős hatás modellje (Lazarsfeld 1948) szerint a média két lépcsőben befolyásolja a médiafogyasztók gondolkodását: a közvetlenül a médiából érkező üzenetek helyett elsősorban a környezetünkben élő véleményvezérekre – hagyományosan a család vagy a munkahely valamely tekintélyes tagjára – hallgatnak. Napjainkban a fogyasztókra hatást gyakorló személyeket már nemcsak a közvetlen környezetükben kell keresnünk, hanem egyebek között a közösségi médiában. Elegendő egyetlen cikket megosztani ahhoz, hogy egyetlen emberhez eljusson, és már működésbe is lép a második lépcső. A Mérték és a Medián felmérése szerint ugyan a Facebook-használók töredéke, mindösszesen négy-öt százaléka szokott rendszeresen politikai témájú cikket megosztani (Mérték & Medián 2018), ám egy hír így rajtuk keresztül is eljuthat a többi fogyasztóhoz.

2 A kifejezés Polyák Gábortól származik.

3 Ezen kívül még a szociális kontaktust és a valóság nehézségei elől való elszakadást említik.

3. Az empirikus kutatás keretei

Kutatásom hipotézise szerint az interneten, legfőképpen a közösségi médiában, ahol a különböző típusú bejegyzések gyorsan, egymás után tűnnek fel a hírfolyamunkon, nagyon hasonlóan fogyasztunk híreket, mint szórakoztató tartalmakat: noha azt gondolnánk, hogy a hírfogyasztásunkat alapvetően a racionális motivációk dominálják, inkább érzelmi alapon válogatunk a hírek között, amelyek tehát inkább emocionális, mintsem racionális szükségleteinket elégítik ki. Abban, hogy mégis mely tartalom ragadja meg jobban a figyelmünket, nagy szerepük van azoknak a közösségeknek – legyenek azok offline vagy virtuális közösségek –, amelyekbe tartozunk, vagyis sokat adunk a hozzánk közel álló és/vagy hasonló értékeket valló emberek véleményére, ami a hírek hitelességének megítélésében is fontos szerepet játszik.

A kutatás célcsoportját a 20 és 25 év közötti egyetemisták jelentették: nyolc strukturált interjút készítettem a Pécsi Tudományegyetem hét különböző karára, azon belül nyolc szakára járó hallgatóval. Fontosnak tartottam, hogy ne csak humán tudományterületeken tanuló diákok kerüljenek a mintába, hanem minél sokszínűbb legyen az interjúalanyok köre. Az interjúk alapvetően három témakör köré szerveződtek: (1) populáris kultúra és szórakoztató tartalmak fogyasztása, (2) hírmédia és hírfogyasztás, valamint (3) a hírek hitelességének megítélése.⁴ Céloom elsősorban az volt, hogy beazonosítsam az eltérő tanulmányokat folytató hallgatók hasonló médiafogyasztási mintázatait, és hogy empirikus adatokkal támasszam alá, hogy a szórakozás és a tájékozódás funkciói egymással szoros kapcsolatban jelennek meg a médiafogyasztásukban, kiváltképp a közösségi média esetében. Azt vizsgáltam, miként használják az általuk leggyakrabban emlegetett médiaplatformokat. Arra a kérdésre is választ szerettem volna kapni, hogy a hitelesség objektív tényezői mellett meghatározónak számítanak-e bizonyos személyek és közösségek akkor, amikor az egyes hírek hitelességéről döntenek.⁵

A tanulmány két nagyobb egységre osztható: az első felében a szórakoztatás és a tájékozódás funkcióinak egyre inkább tetten érhető elegyedésére koncentrálok, és bemutatom, hogy a mintában szereplő hallgatók milyen médiaplatformokon milyen tartalmakat fogyasztanak. A második részben a hírek hitelességének megítélése kerül a középpontba, és a szubjektív tényezők fontosságát, ezeken belül is az ismerősök és a csoportok szerepét hangsúlyozom.

4. Az internet dominanciája

Nem meglepő módon mind a populáris kultúra, mind a hírek, közéleti tartalmak fogyasztása esetében az internet dominál az interjúalanyok körében. Ahogy az egyik hallgató szakszerűen megfogalmazta,

...mivel a '96, '95 után születettek ugye a Z generációba tartoznak, őket már olyan szép szavakkal illetik, mint hogy az informatika bennszülöttjei... és ugye azt mondják, hogy mi leszünk az a generáció, aki kiöli a tévét tulajdonképpen. Tehát én is csak megerősíteni tudom, hogy teljes mértékben mindent az interneten, akár híreket, akár zenét, akár úgymond idézőjelben tévét – ugye a Twitch tévét nézzük (G).

4 A koronavírus magyarországi megjelenése miatt az eredetileg fókuszcsoportosra tervezett személyes interjúk helyett online egyéni interjúk készültek 2020. május 13. és 21. között. Az alanyokat részben személyes ismeretség, részben a hálóba módszer segítségével választottam ki. Négy fiú és négy lány alkotta a mintát, a részt vett interjúalanyok betűjele, kora, neme és egyetemi szakja: A.: 24 éves lány, politológia, B.: 23 éves lány, gazdálkodás- és menedzsment, C.: 24 éves fiú, programozó informatika, D.: 20 éves lány, szociológia, E.: 23 éves fiú, jogász, F.: 25 éves fiú, elektronikus zene, G.: 24 éves fiú, mentőtiszt, H.: 24 éves lány, általános orvos. Az interjúidézetekben már csak betűvel jelölöm őket.

5 Az interjúk készítése előtt kitört koronavírus-járvány arra is lehetőséget biztosított, hogy mindezen kérdéseket az extrém körülmények okozta élethelyzeteket figyelembe véve is megvizsgáljam. A koronavírus hitelesség megítélésére gyakorolt hatásait is tartalmazó angol nyelvű írásomat a *ME.doc* készülő lapszámában publikálom, amely várhatóan már elérhető lesz e tanulmány megjelenésekor.

Youtube, Spotify, Netflix, HBOGo, Facebook, Instagram – ezek szerepeltek a legtöbbet emlegetett, alapvetően szórakoztatónak elkönyvelt platformok között. Azonban a beszámolóikból kiderült, hogy talán egyedül a Spotify esetében – amely csak hanggal operál – lehet egyértelműen kijelenteni, hogy pusztán szórakozásra használják.⁶ Az összes többinél a szórakozás és az információszerezés lehetősége is megjelenik ugyanazon a platformon, sőt sokszor ugyanazon a konkrét médiatartalom belül.⁷ Az előbbire kézenfekvő példa a Facebook hírfolyama:

Egyszerre szórakozom, borzadok el, és tájékozodom egy időben, mivel itt nincsen sajnós szortírozva, hogy most kapok egy hirdetést az 50 éves randi anyukákról, vagy, hogy egy komoly hírt, aminek tényleg van jelentősége, hanem így minden ömlesztve van (F).

Továbbá fontos szerep jut még az edukációnak: nyilvánvalóan az egyetemi háttérnek is köszönhetően előszeretettel fogyasztanak olyan szórakoztató tartalmakat, amelyek egyszerre oktató jellegűek is, elsősorban a YouTube-on:

Nekem a YouTube-om az olyan, hogy azért már tudja az algoritmus, hogy miket szoktam nézni, milyen szintű tartalmakat, és olyanokat szokott ajánlani, mint például ilyen oktató videókat. Mert általában ilyenkor, ha le is ülök, hogy most kikapcsolódom, akkor nézek valami olyat, amiből tudok tanulni valamit, vagy valami érdekességet. Mondjuk, hogy hogyan modellezz le egy jövőbeli űrhajót (C).

5. A közéleti-politikai hírekre adott reakciók

Glózer Rita (2013: 3) szerint:

A mindennapi tapasztalatok és a témában zajló empirikus kutatások egyaránt arról számolnak be, hogy a jelenlegi fiatal és fiatal felnőtt korosztályok közömbösek vagy elutasítóak a politika, a közélet kérdései iránt. A hagyományos politikai intézményekben és aktivitásokban többségük nem bíz, a politikai részvételtől távol maradnak.

A Mérték és a Medián 2018-as felmérése szerint a 18–29 éveseknek mindössze 2 százaléka érdeklődik nagyon a politika iránt, míg 41 százalékukat egyáltalán nem érdekli a közélet (Polyák et al. 2019: 64).

A kutatás során készült interjúk is alátámasztják, hogy egy-két interjúalanyt (köztük egy politológus hallgatót) leszámítva nem kifejezetten érdeklődnek a politika, így a hagyományos közéleti-politikai hírek iránt sem. Ugyanakkor – mivel tájékozottak szeretnének lenni – úgy érzik, valamilyen formában követniük kell az efféle tartalmakat. A látszólagos apátia ellenére ezek a hírek – témától függően – igenis ki tudnak belőlük váltani érzelmi reakciókat, amelyek lényegében a teljes érzelmi skálát lefedik:

Hát idegesít, meg nem tudom, mit higgyek leginkább ... a politikai hírek általában idegesítenek, meg kicsit olyan tehetetlenség-érzést váltanak ki néha, hogy annyira nem vagyok nagy hal a vízben, hogy ezeket tudjam befolyásolni (H).

⁶ Bár a zenén kívül podcast hallgatására is lenne lehetőségük a Spotify-on, ezt nem említették az interjúban részt vett hallgatók.

⁷ Lásd még a 6. Közéleti tájékozódás és szórakozás című fejezetet.

Egy másik hallgató így nyilatkozott:

Ha vannak bizonyos témák, amiket lekövetek, és értek is hozzá, és mondjuk, olyan valami van benne, ami kevésbé tetszik, mármint kevésbé megalapozott, akkor szoktam bosszankodni. De általában ez kimerül pár csúnya szóban, hogy nem tetszik, de alapvetően ritkán húzom fel magam ilyen híreken, vagy néha örömködök, ez a kettő végtel van, hogy azt mondom, igen ez így van, és akkor nem kell rajta többet gondolkodni (E).

Jellemzően jóval érzékenyebben reagálnak egy hírre, ha van hozzá személyes kötődésük, például az egyetemet vagy a lakóhelyüket érinti:

Változó, hogy milyen érzést vált ki, mert hogyha olyanba bukok bele, ami mondjuk érint személyesen, mert mondjuk az egyetemről szól, akkor persze sokkal erősebben vált ki ki belőlem bármit, de hogyha hozzám nem kötődik, de ilyen hülyeségnek látom, vagy butaságnak, vagy szimplán csak nem relevánsnak, még akkor sem érzem magam felháborodva annyira ... De ugyanúgy van, hogy inkább csak nevetni tudok egy-két ilyen, amik nem tűnnek túl igaznak (D).

Egy valaki említette, hogy teljesen elzárkózik a politikai tartalmaktól: „Politikát egyáltalán nem követek. Tehát a Google-ön, akár bármilyen híroldalon, megosztó oldalon a politikát tiltom. A beállításoknál azonnal” (G).

6. Közéleti tájékozódás és szórakozás

6.1. Hagyományos cikkek, videók, podcastok

Bevallása szerint mindegyik interjúalany többféle internetes hírportál írott anyagaiból tájékozódik, név szerint az Indexet,⁸ a 24. hu-t és az Origót említették a legtöbben. Érdekes, hogy többen a Google-t is kiemelték hírfogyasztási szokásaik kapcsán. Ez azt jelenti, hogy ha egy adott téma felkelti az érdeklődésüket, akkor sokszor inkább beírják a megfelelő kulcsszót a keresőbe, és az ott kiadott cikkek közül választanak, mert így kevésbé érzik azt, hogy befolyásolva lennének egy-egy hírportál látásmódja által.

Míg egyeseknek a nagyobb hírportálok jelentik az elsődleges információforrást, mások inkább csak kiindulópontként tekintenek rájuk. Ha egy téma jobban felkelti az érdeklődésüket, hosszabb, a szórakoztató előadásmódot sem nélkülöző videókat néznek vagy hallgatnak háttértevékenységként, „mert egy fél oldalas cikkből azért nem sok mindent derül ki” (C). A szórakozás és a tájékozódás funkciója bizonyos tartalmak esetében annyira nem válik szét, hogy az egyik interjúalany elmondása szerint azért hallgat közéleti beszélgetéseket, hogy „kicsit elszórakoztassa magát” (B). A Youtube-on található közéleti-politikai csatornák közül a Partizánt és a Magyar Hanghoz tartozó Kötöttfogást emelte ki:

A Kötöttfogást, azt leginkább azért nézem, mert ott, ha nem is idézik pontosan, de beszélnek arról, hogy mit mondtak a kormánypártiak, úgyhogy én igazából tudom, hogy ott nem függetlenül hallok az információt, hogy hozzáfűzik az érveiket meg a véleményüket, meg a mindenfélét, de amiket mondanak, hogy megtörtént, ott nem kell ellenőrizni azt, hogy vajon illet tényleg mondtak-e (B).

⁸ Index alatt itt még a 2020. júliusi események előtti Indexet értik, vagyis azt a szerkesztőséget, amely most már Telex néven működik.

Továbbá olyan ismert politikával közeli kapcsolatban álló személyiségeket is említettek, mint Vona Gábor vagy Puzsér Róbert:

Hogyha politikai dologról van szó, akkor egy embernek meg szoktam hallgatni a podcastjait ... az a Puzsér Róbert, nem feltétlenül a politikai beállítottsága miatt, hanem a kritikus oldala miatt. Ő az, aki úgy kritizál, hogy azért neki van rálátása azokra a dolgokra, amiket kritizál ... nem feltétlen érték egyet minden egyes szavával, viszont magával az előadásmódjával, és ahogyan a kritikáit megfogalmazza az... hát az elég magas szintű, ő egy igazi kritikus (C).

6.2. Mémek és egyéb szórakoztató oldalak

Míg a felmérések szerint a fiatalokra különösen jellemző az érdektelenség és a passzivitás a politika hagyományos intézményeivel szemben, a közösségi médiában jellemzően tömegesen fogyasztanak olyan humoros, parodisztikus stílusú tartalmakat, amelyek társadalmi vagy kulturális témákra reflektálnak (Glózer 2013: 2). Szinte mindegyik mintában szereplő hallgató médiafogyasztásában szerepet játszanak a mémes oldalak és/vagy csoportok (legfőképpen, de nem kizárólag a Facebookon), amelyek sokszor közéleti-politikai jelleget öltenek. Ugyan a mémek elsősorban kifigurázásra törekednek, mivel a valóságból táplálkoznak, kétségkívül képesek lehetnek egyfajta tájékoztatói funkciót is betölteni. Egyikük így mesél erről:

Érdekes módon az Illiberális Mémek Tanácsa Facebook-csoportból rengeteg információt szerezni, tehát ott rengeteg cikket osztanak meg így a jelenlegi politikai helyzetről Magyarországon. ... És ott tényleg már azzal is, hogy ilyen aktuálpolitikai mémeket csinálnak, rengeteg dolgot megtud az ember. Tehát Müller Cilinek az aktuális érdekes elszólásait így mémbe foglalják ... meg mondjuk, a 33-asról is tudnak mémet készíteni, tehát nagyon sok mindent tudnak egy ilyen társadalomkritikai módon kifejezni a mémek által, és így informálódik is az ember, hogy így meglátja ezt, és mondjuk, esetleg nem érti a poént, és utána néz, hogy mi is ez, és miért vicces ez? És akkor rájön, és akkor ezzel is informálódik (A).

A társadalomkritikai attitűd egy másik hallgató médiafogyasztásában is fontos motivációt jelent a közéleti-politikai mémoldalak követése esetében, noha ő pont fordítva közelíti meg a szórakoztatás-tájékozódás kettőseit:

Vicces látni amúgy, hogy az ilyen dolgokból hogyan lehet ilyen szórakoztató dolgokat csinálni. Tehát azért ezek nem feltétlenül szórakoztató dolgok, és egész jó társadalomkritikát fogalmaznak meg. Szóval... hát igen, így ez a kettőnek az egyvelege (C).

Egy másik érdekes terepnek számít a közéleti tájékozódás szempontjából az elsősorban szintén mémjeiről elhíresült 9GAG. Míg van, aki szerint ugyan vannak rajta komoly dolgok is, „a szórakoztatás felé hajlik inkább” (F), más egyértelműen az információszerzés fontos terepének tartja:

9GAG-ról is nagyon sok hírt szoktam fogyasztani ... Az az, ami hiteles, mármint az én olvasatomban, mert ott a kommentekben leírják, hogy ez most igaz-e vagy sem, vagy mennyire igaz, mármint a valóságtartalma, nemcsak azt, hogy most ez milyen érzetet kelt az emberkében (B).

Szórakoztató oldal révén ugyanakkor sokszor valami pusztán azért kerül előtérbe, mert nagyon vicces, ilyenkor a kommentek erre reflektálnak, nem pedig a valóság tartalmára.

A Hírcsárdát és a hozzá hasonló satirikus politikai portálokat is többször említették a beszélgetésekben, amikor a saját hírfogyasztásukat kellett jellemezni. „Ezek is olyanok, amik hogyha úgy van, akkor jókedvre tudnak deríteni” (A). Jellemzően akkor ragadják meg a hallgatók figyelmét, ha ismertebb politikusok állnak a középpontban:

Elég, hogyha mondjuk egy olyan politikusról van szó, akiről nyilván tudja az ember, hogy melyik párt tagja és vele kapcsolatban... attól függ, hogy ha Orbán Viktorról egy kevésbé botránysos, de azért még úgy a botránysos kategóriát vagy igazságtalanság mércejét megütő cikket raknak ki, arra nyilván azért többen rákattintanak, köztük én is. De hogyha mondjuk a Fideszből, mondjuk egy ilyen vidéki, nevétsetudjaazember István polgármesterről kiderül valami, akkor annak egy nagyobb botránynak kell lennie szerintem, hogy az ember rákattintson (A).

7. A Facebook szerepe a hírfogyasztásban

A Mérték és a Medián (2018) felmérése szerint a Facebook látszólag jelentős szerepet tölt be a közéleti tájékozásban, hiszen a használók negyede naponta, további 21 százaléka hetente többször találkozik politikai, közéleti témájú cikkekkel, tartalmakkal a Facebookon.

Arról, hogy a Facebookon található hírfolyam mennyiben tekinthető a hírfogyasztásuk kiindulópontjának, az egyetemi hallgatók nagyon eltérően nyilatkoztak. Bár mindannyian fent vannak a legnépszerűbb közösségi oldalon, sokan az azonnali üzenetküldési funkcióját, a Messengert tartják az elsődlegesnek: ezen keresztül könnyedén tudnak kommunikálni barátaikkal. Másoknak ugyanakkor nagyon fontos platformot jelent a hírek követésének szempontjából is, legyen szó magát tudatosnak vagy éppen felületesnek tartó hírfogyasztóról. Politológus interjúalanyom, aki tudatos módon állította össze a hírfolyamát, így vall erről:

Alapvetően szerintem mindig a Facebookról informálok, néha esetleg olyan van, hogy visszanéznék valami cikket, amit Facebookon láttam, vagy csak a címét láttam, de nem volt időm akkor megnézni, és akkor visszakeresem internetről (A).

A Facebook a híreket vele ellentétben sokkal inkább felületesen fogyasztó művészeti karra járó fiúnak is fontos kiindulópontként szolgál: „Hát egyébként lehet, hogy ez kicsit gáz, de szinte a Facebookról tájékozódok, szóval megnyitom a böngészőt, és az ujjam ott van az F betűn” (F).

Abban ugyanakkor eltérés mutatkozik, hogy ők maguk követnek-e hírportálokat (az előbbi), vagy azokat az ismerőseik megosztásai, esetleg hirdetések által látják (az utóbbi). A Mérték és a Medián adatai szerint a felhasználók 59 százaléka soha nem oszt meg politikai tartalmat a Facebookon (Polyák et al. 2019: 76). A vizsgált alanyok döntő többsége is ebbe a kategóriába tartozik.

Akik kevésbé használják a Facebookot hírfogyasztásra, elsősorban annak időrabló tulajdonságát hozták fel indokként:

Én azt vettem észre, hogy nagyon-nagyon sok idő elmegy a Facebook hírfolyammal, úgy érdemi dolgokat nem nagyon láttam az utóbbi időben rajta, úgyhogy szerintem én már majdnem egy másfél éve letöröltem a telefonomról, gépen meg szoktam nézni szerintem naponta egyszer, maximum kétszer, de általában este. De nem igazán, nem az a jellemző, hogy én onnan tájékozódnék bármiről is (E).

Olyan is van, aki sokkal radikálisabb álláspontot képvisel a Facebook híreivel kapcsolatban, amely a későbbiekben tárgyalandó szkepticizmusra vezethető vissza:

A Facebookon látott hírek azok nem hírek. Azok maximum emlékeztetők, hogy amúgy helló van valami ilyen téma, és akkor, amit mi leírunk, az a mi nézőpontunk. És lehet, hogy valaki más, meg teljesen más nézőpontból írja le, és teljesen máshogy lenne hatása az emberre. Úgyhogy azokat inkább így följegyzem, hogy oké valakinek ez a nézőpontja (C).

8. A hírek hitelességének kérdése

8.1. Mitől leszünk meggyőzhetőek?

A legáltalánosabb meghatározás szerint a hitelesség egy olyan minőséget takar, amely arra inspirál bennünket, hogy elhiggyünk egy állítást. A gyakorlatban a hitelesség egyaránt utal a tartalom hitelességének objektív és szubjektív elemeire. A hitelesség témakörével foglalkozó kutatók legtöbbször különbséget tesznek a források és a médium hitelessége között. Míg a forrás hitelességének esetében leginkább a szakértelem (*expertise*) és a szavahihetőség (*trustworthiness*) a kulcsfontosságú tényező, addig a médiumhitelesség több elemet tartalmaz, így egyebek között azt, hogy az adott médiumot mennyire tartják tisztességesnek (*fair*), elfogulatlanak (*unbiased*) és pontosnak (*accurate*). Mint Jesper Strömbäck és szerzőtársai (2020: 6, 8) rámutatnak, a média bizalmának és hitelességének jelenleg nem létezik általánosan elfogadott mérési módja. Annak ellenére, hogy a média iránti bizalom és a médiahasználat közötti kapcsolat nagyon összetett, csak korlátozott számú kutatás foglalkozik ezzel a kérdéskörrel.⁹

Richard Petty és John Cacioppo (1986) fejlesztette ki az elaboráció valószínűségi modelljét, amely azt magyarázza, hogyan lesznek meggyőzhetőek az emberek. Eszerint a befogadó beállítottsága és a benne lezajló kognitív folyamatok döntik el, hogy a logikus érvelés iránt mennyire fogékony. Az elaboráció szó jelen esetben az információfeldolgozás mélységére utal. Az elmélet fő állítása az, hogy két út létezik, amely befolyásolhatja az információ átvevőjének az információkhoz való hozzáállását. A központi útvonal sok információs tényező gondos megfontolását igényli, mint például az információk tartalmának és érvelésének erősségét. Ezzel szemben a perifériás útvonal kevesebb kognitív munkát vesz figyelembe, és az információs szempontból irreleváns tényezőkre összpontosít, amelyeket az információk fogyasztói mégis felhasználnak az információk értékeléséhez (Li-Suh 2015: 315-316). A gondolatmenetet leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy míg az előbbi elsősorban a hitelesség objektív tényezőit, addig az utóbbi a befogadó szubjektív ítéleteit veszi figyelembe. Másképp megfogalmazva: mivel az online térben túl sok információ ér minket, ha meg akarunk birkózni az adatáradattal, rövidített utakat kell igénybe vennünk, ami egyebek között abban nyilvánul meg, hogy az ismerős mintázatokra koncentrálnunk (Idea Alapítvány 2019).

E kutatás fókuszának szempontjából az utóbbi megközelítés az érdekes. Ezen belül is elsősorban a perifériás útvonal szerepére kívánok rávilágítani. Természetesen hiba lenne elvitatni a kognitív képességek fontosságát a hírfogyasztás során, azonban a szubjektív elemek – például az, hogy ki küld nekünk egy adott cikket, és ez a személy miként viszonyul az adott hír hitelességéhez – sokszor nagyobb szerepet játszanak, mint a több időt és energiát igénybe vevő objektív faktorok mérlegelése. A következőkben tehát az ismerősök és a csoporthoz tartozás jelentőségére koncentrálok.

⁹ A hivatkozott tanulmányban Strömbäck és munkatársai áttekintést nyújtanak a hitelességgel kapcsolatos eddigi kutatásokról.

8.2. A csoportok és az ismerősök szerepe

Bár az egyetemi hallgatók esetében a hírek hitelességének megítélésében fontos szerepet játszanak a hitelesség olyan objektív kritériumai, mint a többféle forrás felhasználása, a pártatlan bemutatás és a neutrális hangvétel, bizonyos csoportok és ismerősök véleménye egyértelműen hatást gyakorol rájuk. A csoporthoz tartozás fontossága a mintában szereplő hallgatók esetében a leginkább az egyetemi közegnek köszönhetően nyilvánul meg. Jellemzően a Facebookon is olyan egyetemi csoportoknak a tagjai, amelyekben elsődlegesen főként a kurzusokkal, valamint a vizsgákkal kapcsolatban osztanak meg egymással információkat. A hagyományos Facebook-csoportok közül népszerűek még a különböző mémes oldalakhoz tartozók is, közöttük a már említett Illiberális Mémek Tanácsa, amelynek az Illiberal Memes nevű oldal a kezelője:

Van az Illiberal Memes, az egy oldal, de az oldalnak van egy csoportja is, tehát ez egy bevett dolog, hogy az ilyen népszerűbb mémoldaloknak külön csoportja is van, ahol a követők így saját kis tartalmaikat feltöltik ... többféle szempontot meg perspektívát megmutatnak ebben a csoportban, tehát többféle hírt is ott közölnek, de azt is nyilván egy iróniával (A).

Továbbá többen említették, hogy bizonyos barátaikkal vagy ismerőseikkel közös Messenger-csoportjuk is van, amely jellemzően a hasonló értékiszemlélet mentén szerveződik:

Van egy Kutya Pártos messengeres csoport, amiben elég sokan vagyunk, és abba igazából általában leírják ezeket. Úgyhogy tényleg nem is kell, nem is kell, hogy ... innen szerzek információt, hogy jó hiteles legyen (B).

Egy másik hallgató egy LMBTQ-s közösség tagja a Messengeren. Elmondása szerint magától nem keres rá a közösséget érintő hírekre, de örül, hogy a csoport által olyan hírekről is értesül, hogy például mikor rendezik vagy éppen nem rendezik meg a pécsi Pride-ot (D). Úgy tűnik tehát, hogy általában olyan csoportok töltenek be fontos szerepet a hírfogyasztásukban, amelyek szervezett csoportkeretek között, az offline térben is aktívak, és ennek köszönhetően a tagok személyesen is ismerik egymást.

Arra a kérdésre, hogy ha konkrét ismerősük ajánl figyelmükbe egy cikket, akkor hajlamosak-e jobban elhinni a benne szereplő állításokat, szinte mindannyian igennel válaszoltak, feltéve, hogy olyan ismerősről van szó, akiben valamiért megbíznak. Ez némileg ellentmond a Mérték és a Medián felmérése során talált eredménynek, amely szerint „annak a személye, aki megosztotta a bejegyzést, a felhasználók 33 százalékának fontos vagy nagyon fontos, 35 százalékuk viszont egyáltalán nem tartja fontosnak” (Polyák et al. 2019: 77). Például:

Hát nyilván olyan ismerősök, akik hasonló értékrendet vallanak, mint én, az azok által megosztott hírekre felfigyelek, ez nyilvánvaló. De ugyanígy ténylegesen, hogyha más ismerősöm a 888-ról megoszt egy cikket azzal kapcsolatban, hogy Greta Thunberg a sátán nagykövete, akkor az esetek többségében azt vagy elolvasom, és akkor így elkönyvelem, hogy jól van, egy újabb ismerős a másik listán, vagy egyszerűen megyek tovább, és teszem a magam dolgát (A.)

Van, akinél az ismerős személye fontosabb magánál az újságíró kiléténél és a médiumnál is:

Még mindig jobban tudok hinni, valahogy erősebben érzem, hogy igaz abban a cikkben lévő dolog, hogy ha nem csak én érzem azt, hanem valaki más is, akinek mondjuk hitelesnek tartom az elképzeléseit. Ez azért sokat számít nekem, sokkal többet, mint hogy ki csinálja a cikket igazából (D).

Akad a mintában olyan hallgató is, akinél a személyes ismeretség egy adott újságíróval kapcsolatban valósul meg, és ezért számít döntő tényezőnek:

Az Indexen, nem ismerem azokat, akik írják a cikkeket, de például van egy, nem volt évfolyamtársam, hanem eggyel fölöttem járt fiú gimiben, most már ő is Indexen ír cikket, szóval ez még valamilyen szempontból pozitív, ez még fontos (H).

Mások inkább a szakmai kompetencia általuk érzékelt meglétét vagy hiányát emelték ki az ajánlások esetében (ami kétségkívül az objektív tényezők fontossága felé mutat), és azt, hogy ez számukra azt jelenti, az adott cikk már átment legalább egy olyan szűrőn, amelyet ők maguk relevánsnak tartanak.

Ez jó kérdés, mert ugye, hogy ha az ő szakmájába vág a cikk, amit elküldött, akkor én úgy érzem, hogy az már egy szűrőn átment ... És gondolom, akkor ő már utánanézett annak, hogy tényleg valid. Vagyis mivel én így működök, ezért gondolom, hogy ő is. És akkor ... igazából tehát elolvasom a cikket, és előfordul, hogy nem is olvasok el többet, hanem megírom róla egyből a véleményemet (G).

Más is hasonlóan vélekedik a kérdésről: „Hogyha tudom, hogy nettó hülyeség, akkor azt megmondom, de általában hogyha küldenek, akkor azt okkal teszik. Merthogy utánajártak ők is” (E).

8.3. Szakértők kontra újságírók

Több interjúban is előkerült, hogy bizonyos témák – különösen az egészségügy – kapcsán sokkal jobban bíznak a szakértőkben, mint az újságírókban, mert úgy vélik, általában nekik túl sok mindenről kell cikket írniuk ahhoz, hogy igazán elmélyüljenek egy-egy kérdésben:

Hogyha valamit érdekesnek találok, vagy valamit olyannak találok, hogy most ennek utána kell nézni, akkor utánanézek, és akkor lehet, hogy pont YouTube-on akkor hosszabb videókat nézek meg, kifejtést olyanoktól, akik mondjuk a szakmában dolgoznak, és akiknek azért vannak referenciáik (C).

Egyesek szemében a szakértők sokkal nagyobb tekintéllyel is rendelkeznek, mint az újságírók:

A doktor úrnak – Doktor Novák Hunorról van szó – sokkal hamarabb elhiszem, amit ír, mint mittudomén, mint igazából ... nem tudom, kit mondjak. Mint az Origónak például, az Origón bármilyen hír vagy az Index, teljesen mindegy, tehát nem platformfüggő ... Hanem ott újságírók vannak ugye, akik sokan vannak, azért a doktor úr az már egy-kettő dolgot letett az asztalra, és neki úgy gondolom, hogy lehet hinni szakmai szempontból (G).

Ugyanakkor, mint az interjúk rámutattak, a szakértőket és az álszakértőket sokszor nem igazán tudják elkülöníteni egymástól. Így történhetett, hogy az egyik interjúalany Gődény Györgyöt is megjelölte mint olyasvalakit, akit hiteles hírforrásnak tekint, de akiről azóta már egyértelműen bebizonyosodott, hogy a koronavírus-járványt tagadók táborát erősíti, jelenleg pedig rémhírterjesztés vádjával folyik ellene eljárás (bővebben lásd Ballai 2020).

A 9GAG-et említő hallgató szerint az ott található kommentszekció abban különbözik a többi közösségi oldal, például a Facebook hozzászólásaitól, hogy a laikusok mellett általában nagyon sok valódi vagy legalábbis valódinak tűnő szakértő is megnyilvánul egy-egy téma kapcsán:

Ettől lesz olyan érdekes és izgalmas a 9GAG, hogy nagyon különböző emberek használják, kutatók is, mindenféle témában, és volt több megszólaló is, aki magát ilyen kutatónak állította be, és rakott be olyat, amit ő talált a kutatása eredményeként (B).

Úgy véli, hogy a 9GAG-en tényleg megvalósult az internet demokráciája, nem úgy, mint a Facebookon, mivel

...a 9GAG csak az alapján szűr, hogy mennyit lájkolták az adott dolgot. És ott bárki meg tud osztani ugye, bárki tud hozzászólni, és mivel ezekkel a lájkokkal kerül előre, így azért logikusan, ami tartalmazza a valóságot, vagy ami elhiteti az olvasóval, hogy az valódi, az több lájkot fog kapni, és akkor az jut el a főoldalra (B).

Az *elhiteti* a kulcsszó, hiszen attól, hogy valaki elhiteti a közönséggel, hogy egy adott tartalom igaz, még nem feltétlenül van így. Kérdésemre válaszolva ő maga is elismerte, hogy ez a gondolatmenet időnként tévútra tud csalni, ezért már ő maga is osztott meg olyan tartalmat, amelyről aztán kiderült, hogy nem valós tényeken alapszik.

9. Kritikus gondolkodás és szkepticizmus

Az interjúkból úgy tűnik, hogy a mintában szereplő egyetemisták médiafogyasztásában nincsenek szembetűnő elfogultságok egy-egy médium iránt, hanem általánosságban elmondható, hogy a sokszínű tájékozódásra törekednek. Mindez valószínűleg a közös egyetemi háttérből is fakad: ennek köszönhetően rendszeresen találkoznak különböző tudományos szövegekkel, amelyeket a kurzusok keretében vagy önállóan kell feldolgozniuk. Ez a munkafolyamat kialakít bennük egyfajta viszonyulást is a szövegekhez, ami elősegítheti a kritikus gondolkodás elsajátítását. Túl azon, hogy többnyire tisztában vannak az információfogyasztásuk korlátaival, az interjúk azt bizonyítják, hogy a kritikus gondolkodás a gyakorlatban sokszor a szkepticizmussal keveredik, amelyet az újságírói szakma egészével szemben is alkalmaznak. A szakértőkkel és a magukat szakértőnek beállító személyekkel szemben ugyanakkor mintha korántsem lennének olyan szkeptikusak, és állításaikat hamarabb elhinnék vagy kevésbé ellenőriznék. A kritikus gondolkodás tehát nem jelenti azt, hogy minden esetben képesek kiszűrni a valótlant információkat, kiváltképp, ha az általuk rendszeresen követett alternatív hírforrásokról van szó.

A közéleti-politikai tartalmak esetében azért nem adnak sok hitelt az újságírók szavának, mert úgy gondolják, kisebb vagy nagyobb mértékben, de mindegyik médium a saját oldalának megfelelően mutatja be az efféle híreket:

Rendkívül szkeptikus vagyok minden egyes hírrel, mert honnan is tudhatom azt, hogy kinek mi a célja azzal a hírrel, és hogy pontosan milyen forrásokból dolgoznak, amikor nem is jelölnek meg sokszor forrásokat. ... Tudom, hogy ki melyik oldalon áll, és ebből el tudom mondani, hogy ki kinek az oldalára ferdít. Tehát hogyha van egy cikk, mondjuk egy jobboldali politikusról egy baloldali médiában, akkor azt tudom, hogy valószínűleg támadólagos lesz, és nem fogom készpénznek venni, amit írnak, ott is feljegyzem magamnak, hogy ezt gondolják, aztán hogyha látok egy másik oldalon egy kontra cikket, akkor már tudom, hogy mi a másik oldalon az ellenérve vagy valami ilyesmi (C).

Az egyes hírportálok mobilapplikációinak használata is az előző megszólalónál tapasztalt bizalmatlanságot erősíti. Az egyik hallgató egy időben egyszerre sok médium alkalmazását használta, és feltűnt neki a portálok nagyon különböző álláspontja:

Hát ez nagyon érdekes, hogy milyen szinten be lehet állítani úgy egy hírt, hogy pozitív vagy negatív legyen. Könnyű a szavakat úgy használni, hogy a hatása az mit váltson ki (D).

10. Összegzés és következtetések

Az empirikus vizsgálat során talált eredmények egyértelműen alátámasztják, hogy a hírfogyasztásban a racionális gondolkodáson és a kognitív képességeken túl az érzelmi tényezők is fontos szerepet játszanak. Az olyan médiatermékekkel, mint például a Youtube-on fellelhető közéleti-politikai beszélgetések vagy véleményvideók, a hallgatók nemcsak információéhségüket, hanem szórakozási igényeik egy részét is kielégítik, vagyis a használat–kielégülés-modell egyértelműen előtérbe kerül. Ugyanakkor viszonylag kevés politikai hírt fogyasztanak, és mivel tisztában vannak a hírfogyasztás beszükülésének veszélyével, alapvetően a buborékhatás ellen dolgoznak. Mindezek következtében többnyire próbálják kerülni a hivatalos hírmédiából érkező közéleti-politikai híreket, és nagyon erőteljes szkepticizmussal viszonyulnak az efféle tartalmak hitelességéhez.

Az alternatív hírforrások keresésében bizonyára az is szerepet játszik, hogy ahol a politikai polarizáció és a többé-kevésbé autoritárius politikai populizmus növekszik, ott a hagyományos hírmédia számára még nehezebbé válik, hogy hitelesnek, és ne a politikai küzdelemben direkt módon bevont szereplőnek tekintés. Éppen ezért az emberek sokszor jobban bíznak a partizán szereplőktől származó információkban (Strömback et al. 2020: 13), ami a kutatás által vizsgált célcsoport esetében különösen igaz. Az újságírókkal szemben felértékelődik számukra a szakértők vagy magukat szakértőknek beállító tartalom-előállítók szerepe, akiket véleményük szerint kevésbé vezérelnek politikai érdekek vagy egyéb befolyások. Ennélfogva a kétlépcsős hatás modellje is megfigyelhető, mivel a sokak által ismert véleményvezérek – például az említett Puzsér Róbert – meglátásai képesek formálni a közéleti-politikai eseményekkel kapcsolatos attitűdjüket. Bizonyos kérdéseket illetően továbbra is meghatározó a személyes ismeretség, továbbá nagy jelentőséget tulajdonítanak az egyetemi közösségekből származó információknak (csoporthoz tartozáson alapuló hitelesség).

Az a néhány hallgató, aki határozottabb politikai álláspontot képvisel, jobban hisz az általa rendszeresen követett hírportáloknak. Ők a szűrőbuborék jelenségét tudatosan kihasználva főként a saját álláspontjukat megerősítő hírekkel találkozhatnak, és – mint egyikük elmondta – szeretik a saját buborékjukat:

Tetszik az, hogy a saját véleményemmel találkozom ezekben. Hogyha ezekben több a saját véleményem, akkor az tetszik, ha pedig nem, akkor elkönyvelem úgy, hogy hmm, lehet, hogy ezt a hírportált nem kellene követnem, mert a követői nem értenek velem egyet. Úgyhogy én ilyen nagyon buborékerősítő hatást gyakorlok magamra (B).

Kutatásom arra tett kísérletet, hogy felmérje az érzelmek és a szórakoztatás iránti motiváció jelenlétét a min-tában szereplő egyetemisták hírfogyasztásában, valamint azt vizsgálja meg, hogy a hitelesség megítélésében mennyiben játszanak meghatározó szerepet bizonyos személyek, legyenek bár a közvetlen környezetükben vagy a különféle népszerű internetes platformokon. A kutatás fókuszában álló célcsoport tagjai feltehetően kritikusabb attitűddel rendelkeznek, mint az átlagos internetfelhasználó és hírfogyasztó. Mégis, esetükben is szembeötlő, milyen nehéz feladat hárul rájuk akkor, amikor egy adott témáról hitelesen szeretnének tájékozódni. A sok bizonytalanság közepette biztos támpontként támaszkodnak a hasonló értékeket való ismerőseik és az általuk elismert személyek véleményére – pedig ők sem tévedhetetlenek, és őket is különböző érdekek vezérelhetik. A folyamat révén kölcsönösen erősítik meg egymást érzelmileg, így az adott személlyel, közösséggel való kapcsolatuk is egyre meghatározóbbá válik. Nem vitás ugyanakkor, hogy az egyes egyénekből végbemenő információfeldolgozási és értékelési folyamatok komplexek, egyedi mintázatokat követnek, ezért helytelen lenne messzemenő általános következtetéseket levonni. Annyi azonban bizonyos, hogy a hírek hitelességének kérdése minden médiát fogyasztó állampolgárt erőteljesen érint, és vélhetően összefügg a médiaműveltséggel kapcsolatos készségekkel is. Éppen ezért nagyon fontos lenne, ha egyre több tudományos kutatás állítaná fókuszába ezt a témakört.

Irodalom

Blumler, Jay & Elihu Katz (1974): *The Uses of Mass Communications by the Individual. Current Perspectives on Gratifications Research*. Beverly Hills, CA & London, England: Sage.

Ballai Vince (2020): A véleménynyilvánítás szabadsága jelenthet kibúvót Gődény György és más vírusszkeptikus hangadók számára. *HVG*, XII. 12., https://hvg.hu/itthon/20201212_koronavirus_virusszkeptikus_hangadok_remhirterjesztes_velemen_tasz_godeny_gyorgy_tamasi_jozsef.

Chabris, Christopher & Daniel Simons (2010): *The invisible gorilla: And other ways our intuitions deceive us*. New York: Crown Publishers/Random House.

Glózer Rita (2013): A fiatalok közéleti véleményformálásának új formái az online térben. TÁMOP-4.2.3-12/1/KONV-2012-0016 Tudománykommunikáció a Z generációnak. Pécsi Tudományegyetem, https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/szervezet/intezetek/mti/glozer_a_fiatalok_kozeleti_velemenymformalasanak_uj_formai_az_online_terben_-_tanulmany_2013.pdf.

Glózer Rita, Torbó Annamária & Geisz Barbara (2019): „Young Adult” – rajongói tartalmak és amatőr irodalom a közösségi médiában. *Literatura*, 45. évf. 1. sz. 52–73. o.

Idea Alapítvány (2019): InfoGrund. Képzési anyag a kritikai médiaműveltség fejlesztéséhez. *Kézirat*.

Jenei Ágnes (2006): Neotelevízió: válság vagy megújulás? Beszélgetés Császi Lajos szociológus-médiakutatóval és Síklaki István szociálpszichológussal. *Médiakutató*, 7. évf. 1. sz. 39–53. o.

Jenkins, Henry (2009): *Multiculturalism, Appropriation, and the New Media Literacy*, http://henryjenkins.org/2009/06/multiculturalism_appropriation.html.

Kavanagh, Jennifer & Michael D. Rich (2018): *Truth Decay. An Initial Exploration of the Diminishing Role of Facts and Analysis in American Public Life*. Santa Monica: RAND Corporation, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2314.html.

Kühne, Rinaldo (2014): *Political news, emotions, and opinion formation: Toward a model of emotional framing effects*. National Centre of Competence in Research (NCCR) Challenges to Democracy in the 21st Century.

Lazarsfeld, Paul. F., Bernard Berelson & Hazel Gaudet (1948): *The People's Choice*. New York: Columbia University Press.

Li, Ruohan & Ayoung Suh (2015): Factors Influencing Information Credibility on Social Media Platforms: Evidence from Facebook Pages. *Procedia Computer Science*, vol. 72, pp. 314–328.

Mérték Médiaelemző Műhely & Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet (2018): A politikai tájékozódás forrásai Magyarországon: <https://mertek.eu/2018/11/26/a-politikai-tajekozodas-forrasai-magyarorszagon-trendek-2015-18/>.

Pariser, Eli (2011): *The Filter Bubble: How the New Personalized Web Is Changing What We Read and How We Think*. London: Penguin Books.

Petty, Richard & John Cacioppo (1986): *The Elaboration Likelihood Model of Persuasion*, pp. 1–24. New York: Springer.

Polyák Gábor (2019): Demokratizálhatók-e a tények? Előadás a TedxBudapestSalon keretében, <https://www.youtube.com/watch?v=tAVVenLmNsA>.

Polyák Gábor, Szávai Petra & Urbán Ágnes (2019): A politikai tájékozódás mintázatai. *Médiakutató*, 20. évf. 2. sz. 63–80. o.

Strömbäck, Jesper, Yariv Tsfati, Hajo Boomgaarden, Alyt Damstra, Elina Lindgren, Rens Vliegenthart & Torun Lindholm (2020): News media trust and its impact on media use: toward a framework for future research. *Annals of the International Communication Association*, vol. 44, no. 2, pp. 139–156.

Abstract in English

“I’m entertained, I’m horrified, and I become informed – all at the same time.” The role of emotions and group belonging in news consumption

The starting point of this study is that in the age of social media, news consumption is similar to entertainment consumption. We may think that our news consumption is fundamentally driven by rationality, but we are much more likely to pick the news on an emotional basis. The functions of information and of entertainment are even more closely connected to date than before, owing to memes and various infotainment videos, among other things. The communities we belong to represent similar values and have a decisive impact on which contents grab our attention. Consequently, we evaluate highly the opinions of people who are close to us and whom we follow on social media platforms. These individuals and groups also play an important role in how we assess the credibility of the news. This empirical research is based on interviews with university students aged 20 to 25, subjected to qualitative content analysis.

Keywords: credibility, emotions, group-belonging, information and entertainment, news consumption, social media, university students, journalists vs. experts

Torbó Annamária a Pécsi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének kutatója. Kommunikáció- és médiatudomány alap-, majd mesterszakon szerzett diplomát, jelenleg a PTE Nyelv és Kommunikáció Doktori Programjának doktorjelöltje. Fő szakterülete a popkulturális médiaszövegek (filmek, sorozatok) elemzése, készülő disszertációjában *young adult* fikciós alkotásokkal és rajongói aktivizmussal foglalkozik, emellett az újságírás-oktatást és az újságírás nemzetközi trendjeit kutatja. Az elmúlt három évben a NEWSREEL – New Skills for the Next Generation of Journalists című Erasmus+ stratégiai partnerségi projekt koordinátoraként tevékenykedett. Az ennek folytatásaként megvalósuló NEWSREEL 2 – New Teaching Fields for the Next Generation of Journalists projekt szakmai vezetője. Email: torbo.annamaria@pte.hu

Jele Ágnes

„Elképesztő volt. És aztán igazán kisütött a nap..”

Masha Gessen *Surviving Autocracy* című könyvéről

Ahogy Donald Trump utóbb újraírta a beiktatása során tartott beszéde alatti időjárási viszonyokat, két dolog világossá vált: lehet hazudni az olyan biztonságot jelentő közös valósággal kapcsolatban is, mint az időjárás, és ki lehet lúgozni bizonyos szavakat, ha azokat épp az ellenkezőjükre használják, mint amit jelentenek. Masha Gessen erős érvekkel bizonyítja, hogy Trump autokratikus szárnybontogatása a szavak fölötti harccal kezdődött. A hatalom hazugsága, a bántalmazó hazugsága eluralta a nyilvánosságot, kiüresítette a szavakat, szétszakította a közös valóságot.

Az egyrészt-másrészt semmitmondó kádári érvelése nem alkalmazható Gessen könyvére: nem titkoltan vádirat született, de nem konspirációs elméleteken alapuló érvelés, hanem a ginzburgi bizonyítékparadigmán¹ alapuló, Sherlock Holmes-i módszerekkel aprólékosan összerakott történetekből összeálló vádbeszéd. A szerző oszcillál a mikrotörténetek és a nagy struktúrákban fellelhető atomrobbanásszerű változások között, miközben az olvasó úgy érezheti, egyetlen nagy levegővétellel megírt könyvet olvas. És Gessen addig fel sem állt az asztaltól, amíg az összes bizonyítékot fel nem sorolta ahhoz, hogy kimondhassa: Trump egyik korábbi elnökhöz sem hasonlítható károkat okozott az amerikai nyelvben, a „mi” és az „ők” közötti szakadék mélyítésében és az előbbi kör szélsőséges leszűkítésében.

Felmerülhet az ellenérv: Trumpot elmossa a történelem, és csak a *Gyalog galopp* fekete lovagjának alakjában felsejlő, torzóként tweetelő figura marad,² aki egykor közel állt ahhoz, hogy putyini módszerekkel operáló autokrata vezetővé váljon. Masha Gessen azonban három jelenségben mutatja be Trump hosszú távú negatív hatását: 1. a politikai nyelvezetben történt rombolásában, 2. a közvélemény szerint hagyományosan erős bástyának számító intézményekben mind formális (jog, média), mind pedig informális (normák) értelemben, és 3. a „mi” körének totális leszűkítésében, ami a kívülállók, az újonnan érkezők teljes kizárásával jár.

A könyv – ahogy más elemzések is – kényszeredetten keresi a megfelelő szót a Trump-jelenségre, hogy aztán elbuktassa mindet a „korrupt”-tól a „fasisztá”-ig, a „totalitárius”-tól az „autokratá”-ig. A címben szereplő minősítés többé-kevésbé érvényét veszti, de fontos dolgokra hívja fel a figyelmet: egyrészt Masha Gessen – az egykor a Szovjetunióból emigrált, később a putyini Oroszországból is elmenekülő újságíró – a „jobb félni, mint megijedni” elvét vallva mutat be olyan történelmi eseményeket, amelyeknél az autokrácia kialakulása már csak a társadalom előrehaladott-áttétes betegségállapotának tükré lehet. Másrészt óva int attól, hogy túlzottan aggodalmaskodónak lássák őt, aki túl komolyan vesz apróságokat; az ilyen elhessegetést a hatalommal való cinkosságnak tekinti.³

Trump autokrata-aspiráns szerepe nem a véletlen műve; Gessen az elmúlt másfél évtized másság-ellenességét éppúgy hibáztatja, mint az elmúlt több száz év fehér felsőbbrendűségét. Trump így lesz logikus következmény, és a könyv nem hagy kétséget afelől, hogy eltűnése nem oldja meg a társadalmi valóság betegségeit.

1 Ginzburg, Carlo (1980): *The Cheese and the Worms*. Abingdon: Routledge & Kegan Paul; Ginzburg, Carlo (1990): *Clues, Myths, and the Historical Method*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

2 Magyarul bővebben: Tóth Tamás (2018): Donald Trump és a Twitter. *Jel-Kép*, 18. évf. 1. sz. 135–137. o.

3 Gessen a Capitoliumnál történt rendőri tétlenséget is ennek a számlájára írja. Gessen, Masha (2020): The Capitol Invaders Enjoyed the Privilege of Not Being Taken Seriously. *The New Yorker*, 2021. I. 7. <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/the-capitol-invaders-enjoyed-the-privilege-of-not-being-taken-seriously>.

Ez a „mindenoldali” bénultság mutatkozik meg abban a felismerésben, hogy a média folyamatosan besétált Trump retorikai csapdájába, aminek egyik oka a szerző szerint az, hogy bár a médiának kényelmetlen volt Trump nyelvhasználata, a keretezés átvételével (Gessen a mexikói határon felhúzendő falat hozza fel példának) valójában egyetértett az elnök céljaival. A média gyengeségei nem csak ebben mutatkoztak meg: a szerző ide sorolja a sajtóval szembeni általános bizalom csökkenését, a profitorientált média érdemi politizálásának hiányát és a visszafogottan minősítő politikai tudósítás hagyományát. Trump felismerte: az autokrácia összeegyeztethetetlen a szabad és nyílt sajtóval, éppen ezért minden lehetőséget megragadott arra, hogy a médiából ellenséget gyártson. Az egyik legemlékezetesebb történet Sarah Sanders egykori fehér házi szóvivőhöz köthető, akire hivatkozva egyébként később Trump megszüntette a rendszeres sajtótájékoztatókat. Hálaadaskörnyéki sajtókonferenciáján Sanders arra kényszerítette az újságírókat, hogy kérdéseik feltevése előtt mondják el, miért hálásak abban az évben. A sajtó képviselői belementek a megalázó helyzetbe, Gessen szerint anélkül, hogy választásuk lett volna. Mivel a Trump-adminisztráció célja eleve a média korlátozása volt, a legnagyobb győzelmet akkor könyvelhették volna el, ha a sajtó maga húzódik félre, tovább csökkentve az átláthatóságot és az elszámoltathatóságot.

A szerző szerint azoknak a tömegeknek, amelyek hozzá hasonlóan elképzelhetetlennek, leírhatatlannak élték meg a trumpizmust, megkönnyebbülést a késő esti talkshow-k adtak, ahol elképzelték az elképzelhetlent és kimondták a kimondhatatlant, a nézők pedig nevettek, hisztérikusan, tehetetlenül. Azonban Gessen figyelmet: a viccek, a paródiák általánosan a totalitárius rendszerekben élők túlélési stratégiái közé tartoznak.⁴ Azonban a diktatúrák paródiáival szemben itt nem volt szükség kreativitásra, túlzásokra – csak el kellett ismételnünk Trump szavait.

Gessen szerint a koronavírus-járvány a Trump által okozott intézményi bénultság tragikus szimbólumává vált. Az amerikai elnök olyan helyzetet teremtett, amelyben a potenciálisan életmentő információkat eltagadták, a pletykaszintű értelmezések és a kialakult félelem pedig hasonlóságot mutatott a csernobili katasztrófa körüli szovjet tétlenséghez.⁵ Ugyanúgy semmibe vette az emberi életet, mint az akkori szovjet vezetés, és ugyanaz a vezető felé történő monomániás megfelelési kényszer volt jellemző a helyzetkezelésre – ezek azonban már az autokratikus vezetés jellemzői. (Masha Gessen: *Surviving Autocracy*, Riverhead Books, New York, 2020, 288 oldal, 26 USD)

Jele Ágnes a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskolájának doktorjelöltje. Kutatási területe: a jegybank és a kommunikáció, a politikai hatalom és a pénz hatalom kapcsolata, az EU kritikai vizsgálata. Email: jeleagnes@hotmail.com

⁴ Lásd erről: Kovács Eszter (2019): Ugratásokba sűrített hétköznapiak. Elbeszéléstörténetek a Gyergyói-medencéből (1980-as évek). *Múltunk*, 4. sz. 1–22. o.

⁵ Erről röviden lásd Kékesdi-Boldog Dalma (2019): A csernobili atomkatasztrófa kommunikációja a Magyar Rádióban és a Szabad Európa Rádióban. *Médiakutató*, 20 évf. 4. sz. 21–35. o. és Kékesdi-Boldog Dalma (2020): A csernobili atomkatasztrófa hírei a Magyar Televízióban. *Médiakutató*, 21 évf. 2. sz. 37–55. o.